

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

EEN AANWEZIGHEID IN DE BLIK

RIMINI 2015

EEN AANWEZIGHEID IN DE BLIK

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

RIMINI 2015

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus Geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding te Rimini, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus, in de geest deelnemend, zijn hartelijke en welwillende groet, waarbij hij de talrijke deelnemers in Rimini en degenen die per satelliet verbonden zijn, overvloedige vruchten toewenst voor een innerlijke herontdekking van de vruchtbaarheid van het christelijk geloof, ondersteund door de zekerheid van de aanwezigheid van de verrezen Christus. De Heilige Vader smeekt de gaven van Gods Geest af voor een edelmoedig getuigenis van de eeuwige nieuwhed van het Evangelie, in het spoor van de verdienstelijke priester mgr. Luigi Giussani, en terwijl hij vraagt om te volharden in het gebed voor Zijn universele dienstwerk, smeekt hij de hemelse bescherming af van de Heilige Maagd en verleent van harte aan u en aan alle aanwezigen de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot de hele Fraterniteit en alle dierbaren“.

Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid,
15 april 2015

Vrijdagavond 24 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:

Ludwig van Beethoven, Symfonie n. 6 in fa majeur, op. 68 “Pastorale”

Riccardo Muti – Filarmonica della Scala

“Spirto Gentil” n. 11, Philips

■ INLEIDING

Julián Carrón

Niets hebben we méér nodig, aan het begin van deze geste van ons, dan de Geest te smeken en te vragen, dat hij al wat vastzit in ons, alles wat niet beschikbaar is, al onze verstrooidheid, verwijdert, en heel onze verwachting opent, zoals een van jullie me schrijft: “Het is een van die ochtenden waarop je niet kunt opstaan tenzij je Hem gaat zoeken. En je gaat naar de mis terwijl je de Heer vraagt Hem daar te vinden, thuis, waar elke dag de uitdaging van het leven begint. Je weet nog niet hoe je tegenover je zoon moet staan, voor wie alles onrechtvaardig is en woede, alles vraag; je weet het niet, maar in je hart brandt die vraag om liefde, vandaag nog. In de verwachting van die drie dagen, de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, zo kostbaar en onmisbaar, brandt alles van een vraag, van een behoefte: vraag om die nogmaals gezochte gezichten, die op weg zijn, net als jijzelf; vraag om een omhelzing die je zou willen voor altijd, en die je nogmaals zoekt, voor degenen die je bemint, voor de hele wereld; dorst om te luisteren, om te ‘memoreren’, je te herinneren, want dat doe je nooit genoeg. Nogmaals brandt die liefde tot Christus, tot Zijn gezelschap, die je met je vijftig jaar nog steeds zoekt en waarvan je nooit vol bent”.

Het is met deze vraag, met deze verwachting die vraag wordt, dat wij de Geest aanroepen, opdat hij deze zo broze poging van ons om ons beschikbaar te maken om te ontvangen wat de Heer ons in deze dagen zal geven, tot vervulling brengt.

Kom Schepper Geest

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus Geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding te Rimini, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus, in de geest deelnemend, zijn hartelijke en welwillende groet, waarbij hij de talrijke deelnemers in Rimini en degenen die per satelliet verbonden zijn, overvloedige vruchten toewenst voor een innerlijke herontdekking van de vruchtbaarheid van het christelijk geloof, ondersteund door

de zekerheid van de aanwezigheid van de verrezen Christus. De Heilige Vader smeekt de gaven van Gods Geest af voor een edelmoedig getuigenis van de eeuwige nieuwhed van het Evangelie, in het spoor van de verdienstelijke priester mgr. Luigi Giussani, en terwijl hij vraagt om te volharden in het gebed voor Zijn universele dienstwerk, smeekt hij de hemelse bescherming af van de Heilige Maagd en verleent van harte aan u en aan alle aanwezigen de gevraagde apostolische zegen, die hij graag uitstrekt tot de hele Fraterniteit en alle dierbaren. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid”.

Zoals het telegram van de Heilige Vader aangeeft, zijn we aan het begin van onze Geestelijke oefeningen nog gehuld in het licht van de paasnacht. Heel de paasnacht is beheerst geweest door het licht van de paaskaars, door het licht dat de verrezen Jezus voor altijd in de geschiedenis binnengebracht heeft. In het licht van *dit* feit kijkt de Kerk naar alles, kan de Kerk naar alles kijken. Want enkel wanneer het licht van Jezus' verrijzenis definitief verschijnt, kunnen we begrijpen wat we anders niet zouden kunnen begrijpen: de ultieme betekenis van alles. Daarom laat de Kerk ons, in die nacht, juist vertrekkend vanuit het nu, vanuit dat moment waarop ze beheerst wordt door het licht van de Verrijzenis (dat geeft de methode aan om alles te bekijken), heel de geschiedenis bekijken, die, vanaf de schepping, heel haar lichtglans ontvangt: het is de geschiedenis waarin de ultieme positiviteit van de werkelijkheid zich eindelijk openbaart.

In het licht van de Verrijzenis kunnen we de dringendste vraag van de mens in ogenschouw nemen: is het werkelijk de moeite waard geboren te zijn? Het is de vraag die ons 'bespringt' wanneer het leven, met al zijn schoonheid, met al zijn belofte, ons in het nauw brengt: waarom is het de moeite waard geboren te zijn? Op deze vraag, die de mens zich stelt over zijn eigen leven, kan alleen in het licht van de Paasnacht een antwoord vol betekenis gevonden worden. Want het zou niet de moeite waard zijn geweest geboren te worden als we niet de hoop zouden hebben gehad op een vervuld leven, voor altijd. Zoals de brief aan de Hebreeën ons herinnert, zou het leven een veroordeling zijn, want we zouden allen geleefd hebben in de angst voor de dood, onder dit zwaard van Damocles dat boven ons hangt. Daarentegen kunnen we de ultieme positiviteit van de schepping, van het leven van de mens, van het leven van eenieder van ons, erkennen in het licht van de overwinning van Christus, want daarin vindt de grote vraag omtrent de betekenis van ons leven antwoord. Inderdaad zegt de Paasjubelzang: “Zonder de weldaad van de verlossing had ons leven geen enkele zin”.¹ Wat zou het leven, wat zou de betekenis van het leven zijn zonder de verrijzenis van Christus?

¹ Paasjubelzang, in *Romeins Missaal voor zondagen en feesten*, uitg. Vereniging voor Latijnse Liturgie, Utrecht 1980, p. 105.

Het licht dat de Paasnacht beheerst laat ons heel de heilsgeschiedenis begrijpen, van de bevrijding uit de slavernij van Egypte tot en met heel de geschiedenis van de profeten, een geschiedenis die geen ander doel heeft dan ons binnen te laten gaan in de logica van het plan van God dat zich langzaam in de tijd onthuld heeft.

De bijbellezingen van de Paaswake hebben ons laten zien hoe groot de passie is die God heeft voor de mensen, dat Hij zich interesseert voor het lot van een onbetekenend volk als dat van Israel, en zo iedereen laat zien dat Hij niet onverschillig staat tegenover het lijden van de mensen. God begint op dit lijden te antwoorden op een concrete, bijzondere manier, en verlaat Zijn kinderen niet meer. En al zouden ze zich dikwijls verlaten kunnen voelen, als een verlaten vrouw met een droevig hart, dan zit God hen achterna middels de profeten, zoals bijvoorbeeld Jesaja: “Verstoot soms een man de vrouw van zijn jeugd?” Maar, zegt God, “een kort ogenblik heb Ik u in de steek gelaten, / maar met groot erbarmen breng Ik u weer bijeen. / [...] Ik [heb] een ogenblik mijn gezicht voor u verborgen; / maar met eeuwige trouw erbarm Ik Mij over u, / zegt uw Verlosser”. God verzekert zijn volk: “Al wijken de bergen en wankelen de heuvels, / mijn trouw wijkt niet van u, / en mijn vredesverbond wankelt nooit, / dat zegt Jahwe, die zich over u erbarmt”.²

Wanneer krijgen deze woorden werkelijk betekenis, tenzij met dat feit, het machtige feit van de verrijzenis van Christus? Anders zouden het mooie woorden blijven voor een sentimentele troost, maar ten diepste zouden ze geen cruciale, beslissende wending vormen, zouden ze in het leven niets werkelijk nieuws introduceren. Enkel het feit van de Verrijzenis werpt al het nodige licht op ze en vult ze met betekenis. En dan kunnen we begrijpen waarom Jezus tot zijn leerlingen gezegd had: “Gelukkig de ogen die zien wat gij ziet. Ik zeg u: Vele profeten en koningen verlangden te zien wat gij ziet, maar zij hebben het niet gezien; en te horen wat gij hoort, maar zij hebben het niet gehoord”.³ De profeten waren onderdeel van die geschiedenis, hadden een deel van die geschiedenis beleefd, hadden verlangd er de vervulling van te zien, maar ze hebben het niet gezien. Daarom zegt Jezus tot ons: “Gelukkig jullie die het gezien hebben!”; dat zegt hij tegen ons die het gezien hebben, die de vervulling van Zijn plan gezien hebben!

Daarom heeft de Kerk, in de Paasnacht, het licht om alles te bekijken, heel het duister, alles wat wij mensen weigeren te bekijken omdat we geen antwoord hebben, te beginnen met ons kwaad. Want “deze nacht heeft het duister van

² Js 54,6-8.10.

³ Lc 10,23-24.

de zonde door de lichtende vuurzuil verdreven. Deze nacht heeft, over geheel de wereld, hen die in Christus geloven, van de zonden gescheiden [...]. In deze nacht heeft Christus de boeien van de dood verbroken en is hij zegevierend uit het dodenrijk opgestaan”. In het licht van deze gebeurtenis kan de Kerk en kunnen wij allen, als de Heer ons werkelijk de genade geeft van een minimum aan bewustzijn, zeggen: “Hoe mateloos groot was uw goedheid voor ons. O onschatbaar bewijs van uw liefde: om de slaaf vrij te kopen hebt Gij de Zoon prijsgegeven”.⁴

Met de verrezen Christus in haar blik is de Kerk zózeer in staat *alles* in ogen-schouw te nemen dat ze iets durft te zeggen over onze zonde wat voor het oog van onze rede paradoxaal lijkt: “Gelukkige schuld”! Het is een nieuwe blik op het kwaad, dat plotseling waargenomen wordt als iets goeds: “Gelukkige schuld, waaraan wij de Verlosser danken”. De Paasjubelzang vervolgt: “O waarlijk heilige nacht, de enige die tijd en uur mocht kennen waarop Christus uit de doden verrees”. Dit is het mysterie van die nacht: “Deze heilige nacht verjaagt de zonden [we kunnen er niet alleen naar kijken, maar we kunnen zelfs zien hoe ze de nederlaag lijden] en vergeeft de schulden; de gevallenen richt zij op, de bedroefden maakt zij blij”.⁵

Hoe zouden we niet dankbaar kunnen zijn, als wij ons laten verlichten door het licht dat de gebeurtenis van de Verrijzenis voor altijd binnenbrengt in ons leven en in de geschiedenis? Daarom is er geen omstandigheid waar iemand door moet gaan, is er geen moeilijkheid of kwaad dat iemand moet dragen, die gecensureerd hoeven te worden, die zo groot zijn dat ze niet bekeken kunnen worden, uitgedaagd, in het licht van de overwinning van de verrezen Christus. In het licht van de Verrijzenis kunnen we kijken naar alles, vrienden, want niets is uitgesloten uit deze overwinning. Laten we de Heer vragen zó eenvoudig te zijn dat we dit licht aanvaarden: dat het door mag dringen tot in de meest in-tieme en verborgen plooien van ons zijn!

Is wat we gevierd hebben in de Paasnacht slechts een feit uit het verleden, een devote herinnering, een ritueel gebaar dat we elk jaar herhalen? Op deze vraag kun je niet antwoorden met een overweging of met een abstracte redenering. Geen enkele gedachte zou de bijtende urgentie van deze vraag kunnen bevredigen, geen enkele redenering zou ze kunnen temperen. Wat bewijst de waarheid, dat wil zeggen de werkelijkheid, van wat we met Pasen gevierd hebben? Slechts een feit: de gebeurtenis van een volk, zoals het volk dat we gezien hebben op het St.Pietersplein. Een volk dat de werkelijkheid van de Verrijzenis bevestigt en uitroept.

⁴ Paasjubelzang, in *Romeins Missaal*, , op. cit., p. 105.

⁵ *Ibidem*, pp. 452-453.

Maar om in al zijn dichtheid te kunnen vatten wat er gebeurd is op het St.Pietersplein, moeten we kijken naar een ander feit, een andere ‘gebeurtenis van een volk’, tweeduizend jaar geleden, die van de verrijzenis van Jezus getuigt en ze bevestigt: Pinksteren. “Toen de dag van Pinksteren aanbrak, waren allen bijeen op dezelfde plaats. Plotseling kwam uit de hemel een gedruis alsof er een hevige wind opstak en heel het huis waar zij gezeten waren, was er vol van. Er verscheen hun iets dat op vuur geleek en dat zich, in tongen verdeeld, op ieder van hen neerzette. Zij werden allen vervuld van de heilige Geest en zij begonnen te spreken in vreemde talen, naargelang de Geest hun te vertolken gaf. Nu woonden er in Jeruzalem Joden, vrome mannen, die afkomstig waren uit alle volkeren onder de hemel. Toen dat geluid ontstond, liepen die te hoop en tot hun verbazing hoorde iedereen hen spreken in zijn taal. Zij waren buiten zichzelf en zeiden vol verwondering: ‘Maar zijn al die daar spreken dan geen Galileeërs? Hoe komt het dan dat ieder van ons hen hoort spreken in zijn eigen moedertaal? Parten, Meden en Elamieten, bewoners van Mesopotamië, van Judea en Kappadocië, van Pontus en Asia, van Frygië en Pamfylië, Egypte en het gebied van Libië bij Cyrene, de Romeinen die hier verblijven, Joden zowel als proselieten, Kretenzen en Arabieren, wij horen hen in onze eigen taal spreken van Gods grote daden’. Allen waren buiten zichzelf, wisten niet wat ervan te denken en zeiden tot elkaar: ‘Wat zou dit betekenen?’ Maar anderen zeiden spottend: ‘Ze zijn zich aan zoete wijn te buiten gegaan’”.⁶

Zoals we zien, reeds vanaf het begin, vanaf het eerste moment, is het niet voldoende het feit voor je te hebben, hoe indrukwekkend het ook is. De vrijheid is nodig om de betekenis te erkennen die het feit zelf uitschreeuwt. Om die te ontdekken is er een mens nodig die werkelijk gespannen is om zich bewust te worden van alle factoren van die gebeurtenis, “met die positieve intelligentie, met die arme intelligentie, bereid de werkelijkheid vol genegenheid te bevestigen; die intelligentie is het terrein waarop het geloof opgericht wordt”.⁷ Alleen zo kon iemand antwoord geven op die vraag die dat feit uitlokte: “Wat betekent deze verzameling mensen?”, en de redelijkheid verifiëren van mogelijke interpretaties, zoals de interpretatie dat die mensen dronken waren.

Het is op deze vraag, op de dringendheid daarvan, op de vraag die ontstaat uit het eclatante feit van Pinksteren, dat Petrus antwoordt met zijn toespraak die opgetekend staat in de *Handelingen van de Apostelen*: “‘Gij allen, joodse mannen en bewoners van Jeruzalem, weet dit wel en luistert aandacht-

⁶ *Hnd* 2,1-13.

⁷ L. Giussani, *La familiarità con Cristo. Meditazioni sull'anno liturgico [De vertrouwdheid met Christus. Meditaties over het liturgisch jaar]*, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo (Milaan) 2008, p. 105.

tig naar mijn woorden. Deze mensen zijn niet dronken zoals gij veronderstelt, het is immers pas het derde uur van de dag [negen uur 's ochtends – een beetje vroeg om al dronken te zijn!]. Maar hier gebeurt wat door de profeet Joël gezegd is: *Het zal geschieden in de laatste dagen, zegt God, dat Ik mijn Geest zal uitstorten over alle mensen: Uw zonen en dochters zullen profeteren, uw jonge mannen visioenen zien, de ouderen onder u zullen droomgezichten ontvangen, ja zelfs over mijn dienaars en dienaressen zal Ik in die dagen mijn Geest uitstorten en ze zullen profeteren. Wondere dingen zal Ik laten zien aan de hemel boven en tekenen op de aarde beneden, bloed en vuur en walmende rook; de zon zal veranderen in duisternis en de maan in bloed, voordat de dag des Heren komt, groot en heerlijk. Dan zal het geschieden, dat ieder die de naam des Heren aanroept, gered zal worden.* Mannen van Israëel, luistert naar deze woorden: Jezus de Nazoreeër was een man wiens zending tot u van Godswege bekrachtigd is. Gij kent immers zelf de machtige daden, wonderen en tekenen, die God door Hem onder u heeft verricht: Hem, die volgens Gods vastgestelde raadsbesluit en voorkennis is uitgeleverd, hebt gij door de hand van goddelozen aan het kruis genageld en gedood. Maar God heeft Hem ten leven opgewekt na de smarten van de dood te hebben ontbonden; want het was onmogelijk dat Hij daardoor werd vastgehouden. Doelend op Hem toch zegt David: *De Heer had ik voor ogen, altijd door, Hij is aan mijn rechterhand, opdat ik niet zou wankelen; daarom is er blijdschap in mijn hart en jubelt mijn mond van vreugde; ja, ook mijn lichaam zal rust vinden in hoop, omdat Gij mijn ziel niet over zult laten aan het dodenrijk en uw heilige geen bederf zult laten zien. Wegen ten leven hebt Gij mij doen kennen, Gij zult mij met vreugde vervullen voor uw aanschijn.* Mannen broeders, ik mag wel vrijuit tot u zeggen van de aartsvader David, dat hij gestorven en begraven is; we hebben immers zijn graf bij ons tot op deze dag. Welnu, omdat hij een profeet was en wist, dat God hem een eed gezworen had, *dat Hij een van zijn nakomelingen op zijn troon zou doen zetelen*, zei hij met een blik in de toekomst over de verrijzenis van Christus, dat Hij *niet is overgelaten aan het dodenrijk* en dat zijn lichaam *het bederf niet heeft gezien*. Deze Jezus heeft God doen verrijzen en daarvan zijn wij allen getuigen. Verheven aan Gods rechterhand heeft Hij de beloofde heilige Geest van de Vader ontvangen en Deze uitgestort, zoals gij ziet en hoort. David immers is niet ten hemel opgestegen, maar toch zegt hij zelf: *De Heer heeft gesproken tot mijn Heer: Zit aan mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden als een voetbank voor uw voeten heb gelegd.* Voor heel het huis van Israëel moet dus onomstotelijk vaststaan, dat God Hem en Heer en Christus heeft gemaakt, die Jezus, die gij gekruisigd hebt'. Toen zij dit hoorden, waren zij diep getroffen en zeiden tot Petrus en de overige apostelen: 'Wat moeten we doen, mannen broeders?' Petrus gaf hun ten antwoord: 'Bekeert u en ie-

der van u late zich dopen in de naam van Jezus Christus tot vergeving van uw zonden. Dan zult gij als gave de heilige Geest ontvangen”.⁸

Enkel de verrijzenis van Christus kan dat feit voldoende verklaren. Tegenover de kracht van dat feit kan Petrus niet blijven hangen op een fenomenisch of sociologisch interpretatieniveau. In hem heeft de tot het uiterste gedreven spanning om Zijn naam te zeggen, de overhand: enkel de verzezen Christus kan, door de kracht van zijn Geest, de passende verklaring zijn van het volk dat geboren wordt uit Pasen. Petrus wordt helemaal beheerst door de aanwezigheid van de verzezen Christus en kan naar de werkelijkheid kijken zonder te blijvend stilstaan bij de schijn, maar elke mogelijke reductieve interpretatie overwinnend. Hij slaagt er niet in naar iets te kijken zonder in zijn blik de aanwezigheid van Christus te hebben.

Vrienden, enkel zo'n blik kan ons binnenleiden in een passend begrip, zonder reducties, van wat er gebeurd is op het St.Pietersplein. Wij maken deel uit van het volk dat geboren is uit het Pasen van Christus. Eenieder kan de vergelijking maken tussen het bewustzijn waarmee hij de gebeurtenis van een volk in Rome op 7 maart beleefd heeft en het bewustzijn van Petrus tegenover die 'gebeurtenis van een volk' van Pinksteren.

Daarom zijn de Paasdagen, vrienden, het paradigma van het christelijk leven. Laten we ons proberen voor te stellen hoe de verschijningen van de verzezen Christus, dag na dag – zoals de liturgie ons in herinnering roept – hebben moeten inwerken op de apostelen! Wat was voor hen het leven anders dan het zich aan hen opdringen van Zijn levende aanwezigheid, wat was het anders dan leven met Zijn aanwezigheid in de blik? Ze konden hem niet meer uit hun ogen uitwissen.

“Het mysterie is niet het onbekende; het is het onbekende dat inhoud wordt van een tastbare ervaring. Dat is een heel belangrijk concept: daarom spreken we van het mysterie van de Menswording, het mysterie van de Hemelvaart, het mysterie van de Verrijzenis. God als Mysterie zou een intellectueel beeld zijn, als we zouden blijven stilstaan bij de zin zoals ze gezegd wordt: 'God is Mysterie'”.⁹

Giussani onderstreept met kracht: “De levende God is de God die zich geopenbaard heeft in de Menswording: in de dood en in de verrijzenis van Christus. De ware God is Hij die onder ons gekomen is, zich tastbaar, voelbaar, zichtbaar, hoorbaar gemaakt heeft. Het Mysterie [...] heeft zich erfahrbaar gemaakt, heeft zich aanwezigheid gemaakt in de geschiedenis van de mens. [...] De Verrijzenis is het hoogtepunt van het christelijk leven. Alles is hiervoor

⁸ *Hnd* 2,14-38.

⁹ L. Giussani, *La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]*, op. cit., p. 69.

gemaakt, want dit is het begin van de eeuwige glorie van Christus: “Vader, het uur is gekomen, verheerlijk uw Zoon”. Alles heeft en allemaal hebben we een betekenis in deze gebeurtenis: Christus die verzezen is. De glorie van de verzezen Christus is het licht, het coloriet, de energie, de vorm van ons bestaan, van het bestaan van alle dingen”.¹⁰

Eenieder kan zien hoe hij de Paasdagen beleefd heeft. Voor de leerlingen voerde de aanwezigheid van de verzezen Christus in hun blik en in hun bewustzijn de boventoon. En voor ons? Wat is er in ons gebeurd? In ons leven is er al gauw een vlucht, een vergeetachtigheid, een laten-voor-wat-het-is, zoals don Giussani meteen daarop zegt: “De centraliteit van Christus’ Verrijzenis is recht evenredig met onze vlucht, als van iets onbekends”; voor ons is het dikwijls alsof Christus ontbreekt, alsof hij iets “onbekends” was, niet een aanwezigheid die zó vertrouwd is dat ze ons aantrekt en van Zichzelf vervult. “Recht evenredig met ons vergeten ervan, met de verlegenheid waarmee we denken aan het woord en waarmee het ons als het ware afstoot, is de beslissendheid van de Verrijzenis, als bevestiging van het feit van Christus, als hoogste inhoud van de christelijke boodschap, in de inhoud waarvan die redding gebeurt, die zuivering van het kwaad, die wedergeboorte van de mens, waarvoor Hij gekomen is”.¹¹

Don Giussani vervolgt: “In het mysterie van de Verrijzenis is het hoogtepunt en de top van de intensiteit van ons christelijke zelf-bewustzijn, dus van het nieuwe zelfbewustzijn van mezelf, van de manier waarop ik naar alle mensen en alle dingen kijk”, om te beginnen naar mezelf! Er is geen andere blik, vrienden! Er is geen andere ware blik op onszelf, op de werkelijkheid, op de dingen, op de mensen, op de geschiedenis, na Christus’ verrijzenis als historische gebeurtenis, dan die welke in Zijn aanwezigheid het licht heeft om naar alles te kijken. Want “de Verrijzenis”, onderstreept don Giussani, “is de sluitsteen van de nieuweid van de relatie tussen mij en mezelf, tussen mij en de mensen, tussen mij en de dingen. Maar hiervan vluchten we het vaakst weg. Het is wat het meest, als je wilt, ook respectvol, terzijde gelaten wordt, respectvol in de dorheid gelaten wordt van een woord dat intellectueel waargenomen wordt, dat waargenomen wordt als idee; juist omdat het het hoogtepunt is van hoe het Mysterie onze maat uitdaagt. [...] Het christendom is de verheffing van de concrete werkelijkheid, de bevestiging van het vleeselijke, zozeer dat Romano Guardini zegt dat er geen materialistischere religie is [dat wil zeggen gebonden aan de concrete werkelijkheid, aan het vlees] dan het christendom; het is de bevestiging van de concrete en tastbare omstandigheden, waardoor iemand geen

¹⁰ *Ibidem*, pp. 69, 71.

¹¹ *Ibidem*, p. 71.

heimwee heeft naar grootsheid wanneer hij zich beperkt ziet in wat hij moet doen: wat hij moet doen, al is het klein, is groot, omdat daarbinnen de Verrijzenis van Christus trilt. “Ondergedompeld in het grote Mysterie”. We verspillen iets van het Zijn, we verdoen de grootsheid van het Zijn, de kracht en de heerschappij van het Zijn; geleidelijkaan ontdoen we het Zijn, God, het Mysterie, de Oorsprong en de Bestemming, van inhoud, en laten we het verleppe, als we ons niet ondergedompeld voelen in dit Mysterie, in het grote Mysterie: de Verrijzenis van Christus. *Ondergedompeld* zoals het ik ondergedompeld is in een ‘jij’ dat helemaal van harte uitgesproken wordt, zoals een kind naar zijn moeder kijkt, zoals het kind zijn moeder voelt”.¹²

Nodig is daarom dat “we opnieuw de intelligentie van het kind [...] verwerpen”, om op ware wijze naar de dingen te kunnen kijken. “De menselijke intelligentie heet ‘geloof’ wanneer ze, trouw aan de poverheid van haar oorspronkelijke natuur [zoals een lege kruik in de ochtend], helemaal gevuld wordt door iets anders, want in zichzelf is ze leeg, als uitgespreide armen die de persoon die ze verwachten nog moeten omhelzen. Ik kan mezelf niet anders opvatten dan als ondergedompeld in Jouw grote Mysterie: de steen die de bouwers van deze wereld hebben versmaad, die elke mens die zich zijn leven inbeeldt en het plant, versmaadt, is de enige hoeksteen geworden waarmee je kunt bouwen. Dit Mysterie – de verrezen Christus – is de rechter van jullie leven; Hij, die het aan het eind helemaal zal oordelen, oordeelt het van dag tot dag, van uur tot uur, van moment tot moment, ononderbroken. Ik wil onderstrepen dat dit ‘hem zien’ als de Verrezenen [...] een oordeel is: je bent verrezen, o Christus”. “Dit erkennen van wat er met Hem gebeurd is, met Hem die gestorven is, is een oordeel [...], [dus] een handeling van het verstand dat de gewone horizon van de rationaliteit doorbreekt en een Aanwezigheid vat en ervan getuigt die aan alle kanten de horizon van het menselijke handelen, van het menselijk bestaan en van de geschiedenis overstijgt. [...] Door genade kunnen wij hem erkennen als verrezen en kunnen we ons onderdompelen in zijn grote Mysterie; door genade kunnen we erkennen dat, als Christus niet verrezen zou zijn, alles zinloos is, ons geloof zinloos is, dat wil zeggen, aldus sint Paulus, onze positieve, zekere, vreugdevolle bevestiging zinloos is, onze boodschap van geluk en heil zinloos is, en ‘jullie nog in je zonden zijn’, dat wil zeggen in de leugen, in het niet-zijn, in het niet-erin-slagen-te-zijn”.¹³

Don Giussani gebruikt geen halve woorden: “Zonder de Verrijzenis van Christus is er maar een alternatief: het niets. Wij denken daar nooit aan. Daarom brengen we onze dagen door met die lafheid, met die bekrompenheid, in

¹² *Ibidem*, pp. 71-72, 76.

¹³ *Ibidem*, pp. 76, 78.

die verdoofdheid, met die doffe instinctiviteit, met die weerzinwekkende verstrooidheid waarin het ik [...] verloren gaat. Zodat wanneer we ‘ik’ zeggen, we dat zeggen om een gedachte van onszelf te bevestigen, een eigen maat (ook wel ‘geweten’ genoemd) of een eigen instinct, een eigen wil om te hebben, een eigen gepretendeerd, illusoir bezit. Buiten de Verrijzenis van Christus is alles illusie: speelt het met ons. Illusie is een Latijns woord dat uiteindelijk als wortel het woord ‘spel’ heeft: we worden bespeeld, er wordt met ons gespeeld, we worden geïlludeerd. Het is gemakkelijk te kijken naar heel de eindeloze kudde mensen in onze samenleving: de grote, eindeloze aanwezigheid van de mensen die leven in onze stad, van de mensen die naast ons leven [...], van de mensen die ons thuis het naast staan. En we kunnen niet ontkennen deze bekrompenheid te ervaren, deze kleingeestigheid, deze verdoofdheid, deze verstrooidheid, dit complete verloren lopen van het ik, deze reductie van het ik tot verwoede en arrogante bevestiging van de gedachte die opwelt [...] of van het instinct dat pretendeert iets vast te grijpen en te bezitten waarvan het beslist dat het aangenaam, bevredigend, nuttig is. [...] Nooit wordt het woord verzoeken, bidden, vragen zo beslissend als tegenover het mysterie van de verzenen Christus”.¹⁴

Daarom, zo vervolgt don Giussani, “moeten we, om ons onder te dompelen in het grote Mysterie, smeken, vragen: vragen, dat is de grootste rijkdom. [...] Het meest intense en dramatische realisme is Hem te vragen”.¹⁵ Zoals sint Augustinus schreef: “Als je verlangen tegenover hem [het Mysterie] staat, dan zal hij die in het verborgene ziet, het verhoren. [...] Je verlangen is je gebed [je vraag]; als je verlangen ononderbroken is, is ook je gebed ononderbroken. [...] Als je niet wilt ophouden met bidden, houd dan niet op met verlangen”.¹⁶

Met wat een immense en grenzenloze dankbaarheid horen we ons deze dingen opnieuw zeggen, ontdekken we dat Christus zich nogmaals zo overduidelijk aanwezig maakt! Geen enkele boodschap is hiermee vergelijkbaar: dat de aanwezige Christus nog medelijden met ons heeft. Zo blijft hij de eerste, zo blijft hij aan ons voorafgaan (*premerea*). Met deze Aanwezigheid in de blik kunnen we alles bekijken en alles beoordelen; we kunnen onze blik vol hebben van dit licht op onze tijd, op de leegte, op het geweld, op het lijden, op de onverschilligheid.

Deze blik kan ons helpen ook heel de dichtheid te begrijpen van wat we beleefd hebben op het St.Pietersplein. Vele zijn de tekenen van de gebeurtenis die Rome voor ons geweest is, zoals velen van jullie geschreven hebben. Jullie net als ik, dat weten jullie goed. “Op de terugweg, in de auto”, zegt een van jullie beknopt, “samen met onze vrienden, was er een ander klimaat: het was

¹⁴ *Ibidem*, pp. 78-79, 81.

¹⁵ *Ibidem*, p. 81.

¹⁶ Sint Augustinus, *Commentaar op de Psalmen*, Psalm 37,14.

glashelder dat ons allemaal op die dag iets gebeurd was”. Er zijn vele tekens dat van 7 maart niet enkele de sentimentele weerslag van het moment rest, maar dat het een nieuwe blik op het leven bepaald heeft.

Wat is er op het St.Pietersplein gebeurd? De paus heeft niet eenvoudigweg tot ons gesproken. Met hem hebben we een geste beleefd die ons – om zijn uitdrukking te gebruiken – “gedecentreerd” heeft, ons nogmaals naar het centrum gebracht heeft en ons heeft laten ervaren hoe Christus aan het werk is. Er is geen ander vertrekpunt dan deze ervaring om te kijken naar alles wat er gebeurd is. Paus Franciscus heeft laten gebeuren waarvan hij ons gesproken heeft: een ontmoeting, een ontmoeting vol medelijden, vol barmhartigheid. Het is dezelfde methode als die van de Paasnacht. Daarom is het in het licht van de opgedane ervaring dat we kunnen begrijpen wat hij ons gezegd heeft, inclusief zijn oproep tot bekering om het centrum, Christus, niet kwijt te raken in alles wat we doen.

In sommigen heb ik een zekere verrassing waargenomen tegenover deze oproep tot bekering. Maar, vrienden, het zou arrogant zijn te denken dat wij geen bekering nodig hebben, dat er niets in ons is dat veranderd moet worden. Wie van ons heeft er geen bekering nodig? Daarom kwam me bij het beluisteren van de verschillende reacties het fragment in gedachten van de Brief aan de Hebreeën waar die het boek Spreuken citeert, waarvan ik denk dat het ons kan helpen om de toespraak van de paus met de juiste houding te lezen: “Laten wij ons dan aansluiten bij die menigte getuigen van het geloof, en elke last en belemmering van de zonde van ons afschudden, om vastberaden de wedstrijd te lopen waarvoor we hebben ingeschreven. Zie naar Jezus, de aanvoerder en voltooiër van ons geloof. In plaats van de vreugde die Hem toekwam, heeft Hij een kruis op zich genomen en de schande niet geteld: nu zit Hij aan de rechterzijde van Gods troon. Denk aan Hem die zulk een tegenstand van zondaars te verduren had; dat zal u helpen om niet uit te vallen en de moed niet op te geven. Uw strijd tegen de zonde heeft u nog geen bloed gekost. Zijt ge al het Schriftwoord vergeten dat u als kinderen aanspreekt en aanmoedigt: *Kind, minacht de tucht van de Heer niet, laat u door zijn straf niet ontmoedigen. Want de Heer tuchtigt hen die Hij liefheeft, Hij straft ieder die Hij als zijn kind erkent (Spr 3,11-12)*. Het lijden dient om u te verbeteren en op te voeden; God behandelt u als kinderen. Ieder kind wordt wel eens door zijn vader gestraft. Tucht is het deel van allen; zou u elke kastijding bespaard blijven, dan waart gij bastaards, geen echte kinderen. [...] [God] voedt ons op voor ons welzijn, om ons deel te geven aan zijn eigen, eeuwige heiligheid. Tucht is nooit prettig, op het moment zelf is er meer verdriet dan blijdschap; maar op de lange termijn levert ze voor degenen die zich door haar lieten vormen, de heilzame vrucht op van een heilig leven”.¹⁷

¹⁷ Heb 12,1-11.

Merken we het verschil op tussen bepaalde reacties van ons op de toespraak van de paus en de reactie van don Giussani na de erkenning van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding op 11 februari 1982. Zo kan eenieder van ons de vergelijking maken.

“De akte van de Heilige Stoel ‘richt op en bevestigt als rechtspersoon voor de universele Kerk de lekenvereniging genoemd ‘Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding’, waarbij zij haar verklaart tot Vereniging van Pauselijk Recht met alle bijbehorende rechten en plichten en bepaalt dat ze door allen als zodanig erkend moet worden’. [Maar] de tekst van het decreet [de erkenning] gaat vergezeld van een brief van kardinaal Rossi aan Don Giussani”, waarin een lijst “aanbevelingen” stonden, waaronder: “de coherente bevestiging van het eigen charisma moet ‘bekoringen van zelfvoldaanheid’ vermijden; de erkenning van de kerkelijke aard van de Fraterniteit impliceert ‘dat zij volledig beschikbaar is en in gemeenschap met de Bisschoppen, aan het hoofd waarvan de Hoogste Herder van de Kerk staat’; [...] [de priesters moeten] ‘in dienst staan van de eenheid’; [...] [en alle] leden moeten niet verhinderen dat ‘het geloof heel zijn uitstralingskracht op het leven behoudt’” enzovoorts. “Giussani herinnert zich dat hij tot kardinaal Rossi, die hem de brief voorlas, zei dat hij hem wilde publiceren, en dat de kardinaal hem antwoordde: ‘Nee, publiceer hem niet! Want kwaadwillenden zouden de aanbevelingen die erin geschreven staan, verkeerd kunnen interpreteren’. Maar voor Giussani was de brief ‘juist een voorbeeld van het moederschap waarmee de Kerk erin slaagt’, wanneer er herders zijn zoals de kardinaal, ‘om haar kinderen te helpen’. Dan stemt de kardinaal in met de publicatie ervan”.¹⁸

Waarom zijn we zo bang om de correcties van de paus te aanvaarden en onze fouten te erkennen? Het laat zien dat onze consistentie nog steeds bestaat in wat we doen, in wat we hebben; dat we ons dus van Christus verplaatst hebben. Daarom zijn we nooit in vrede, kennen we geen vreugde: want we stellen onze consistentie niet in wat ons overkomen is, in Hem die ons overkomen is.

Hoezo hebben de paus en don Giussani deze angst niet? Omdat hun zekerheid berust in iets anders dan wat ze doen en hebben. Luister naar wat Giussani zegt – het lijkt me een cruciaal oordeel om deze dagen van Geestelijke oefeningen goed te beginnen en om alles te bekijken in het licht van de verrijzenis van Christus: “Gewoonlijk [...] zoeken we onze consistentie [...] in wat we doen of in wat we hebben, wat hetzelfde is. Zo heeft ons leven nooit dat gevoel, die ervaring van volle zekerheid, die het woord ‘vrede’ aangeeft, die zekerheid en die volheid [...], die volle zekerheid, [...] zonder welke er geen vrede is [...], er

¹⁸ A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, uitg. Bur, Milaan 2014, pp. 602-603.

geen vreugde is. Hooguit scheppen we een zeker behagen in wat we doen of in wat we zijn. En deze stukjes behagen in wat we doen of in wat we zijn, brengen geen enkele blijdschap en geen enkele vreugde, geen enkel gevoel van zekere volheid, geen enkele zekerheid en geen enkele volheid”. Dàt lopen we mis! “De zekerheid is iets wat ons overkomen is, in ons gebeurd is, in ons is binnegaan, dat we ontmoet hebben: [...] de consistentie van onze persoon [...] [is] iets wat ons gebeurd is [...], ‘Iemand is ons gebeurd’. [...] ‘Ikzelf leef niet meer, Christus is het die leeft in mij’”.¹⁹

De paus en don Giussani kunnen naar alles kijken omdat ze zeker zijn van Christus en van Zijn barmhartigheid. De paus kan zelfs zeggen: “Daarom hebben jullie me zelfs enkele keren horen zeggen dat de bevoorrechte plaats van de ontmoeting met Christus mijn zonde is”.²⁰ We kunnen ons niets bevrijdenders voorstellen, om naar onszelf te kunnen kijken, om naar alles te kunnen kijken wat we zijn, zelfs naar datgene waarnaar het ons niet zou lukken te kijken! Wat voor ervaring heeft de paus opgedaan om dit tegenover de wereld te kunnen zeggen? “De bevoorrechte plaats van de ontmoeting is de liefkozing van de barmhartigheid van Jezus Christus voor mijn zonde”.²¹ Aan de basis van zijn stoutmoedigheid ligt de zekerheid van Christus. Het is dezelfde stoutmoedigheid van de Kerk, die in de Paasnacht tot heel de wereld roept: “Gelukkige schuld, waaraan wij de verlosser danken”! We hoeven niets te censureren; niets is uitgesloten uit deze blik, uit deze omhelzing vol medelijden.

Onze zelf-censuur, onze angst, ons gebrek aan stoutmoedigheid bevestigen dus hoe ver we ons verwijderd hebben van Christus, hoe ver we staan van Hem en hoezeer we ons gecentreerd hebben op onszelf: het centrum van ons leven is niet Christus! Want alleen wie zich niet verwijderd heeft van Christus is niet bang om naar alles te kijken, zelfs naar zijn eigen kwaad. Wat hebben we het nodig gedecentreerd te worden van onszelf opdat Hij weer het centrum wordt en ons naar alles kan laten kijken, maar echt naar alles. “Jezus Christus is altijd de eerste, hij gaat aan ons vooraf, hij wacht op ons, Jezus Christus gaat ons steeds voor; en wanneer wij aankomen, stond Hij al op ons te wachten”.²² Wie kan zich een groter geschenk dan dit voorstellen voor zichzelf, voor zijn eigen leven? Iets nuttigers om deze dagen te beginnen?

Maar hier eindigt het niet, er is nog meer. Want zonder de ervaring van de barmhartigheid vind ik niet alleen geen vrede, maar ken ik vooral Christus niet echt. “De fatsoenlijke mensen”, zegt Péguy, “vertonen niet die openheid

¹⁹ L. Giussani, *La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]*, op. cit., pp. 25-26.

²⁰ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

die het resultaat is van een verschrikkelijke wond, van een onvergetelijke ellende, van een onoverwinnelijke spijt, van een eeuwig slecht geheel litteken, van een dodelijke onrust, van een onzichtbare verborgen angst, van een geheime bitterheid, van een voortdurend gemaskeerd instorten, van een eeuwig slecht gedichte hechting. Zij vertonen niet die openheid voor de genade die wezenlijk de zonde is. [...] De ‘fatsoenlijke mensen’ laten zich niet nat maken door de genade”.²³

De paus heeft ons gezegd: “Alleen zij die geliefkoosd zijn door de tederheid van de barmhartigheid, kennen de Heer werkelijk”.²⁴ Zonder de ervaring van de barmhartigheid kennen we Christus niet! Nog los van de valsheid en de naïveteit waarmee we denken zonder zonde te zijn, als we Zijn barmhartigheid niet ervaren en niet erkennen, zullen we nooit – echt nooit! – weten wie Christus is. Ons gebrek aan ervaring van Zijn barmhartigheid bevestigt hoezeer we ons ‘verplaatst’ hebben, hoezeer we gedecentreerd zijn, verwijderd geraakt van Christus.

Wat een troost dan opnieuw het verhaal te lezen van de farizeeër en de zondige vrouw, om deze dagen te beginnen!

“Een van de Farizeeën vroeg Hem eens bij zich te eten. Hij trad het huis van de Farizeeër binnen en ging aanliggen. Een vrouw nu die in de stad als een zondares bekend stond, was te weten gekomen, dat Jezus in het huis van de Farizeeër te gast was. Zij nam een albasten vaasje met balsem mee en ging schreiend achter Hem, bij zijn voeten, staan. Haar tranen maakten zijn voeten nat, die ze met haar hoofdhaar afdroogde. Zij kuste ze keer op keer en zalfde ze met de balsem. Toen de Farizeeër die Hem uitgenodigd had dit zag, zei hij bij zichzelf: ‘Als dit een profeet was zou Hij weten wie en wat voor een vrouw het is die Hem aanraakt; het is immers een zondares.’ Jezus gaf hem ten antwoord: ‘Simon, Ik heb u iets te zeggen,’ waarop deze zei: ‘Zeg het, Meester.’ ‘Een geldschietter had twee schuldenaars, de een was hem vijfhonderd, de ander vijftig denariën schuldig. Omdat zij die niet konden teruggeven, schold hij ze aan allebei kwijt. Wie van hen zal nu het meest van hem houden?’ ‘Ik veronderstel,’ antwoordde Simon, ‘diegene aan wie hij het meeste heeft kwijtgescholden.’ Jezus zei tot hem: ‘Uw oordeel is juist.’ Daarop keerde Hij zich tot de vrouw en zei tot Simon: ‘Ge ziet die vrouw daar? Ik kwam uw huis binnen; gij hebt niet eens water over mijn voeten gegoten, maar mijn voeten zijn nat geworden door haar tranen en zij heeft ze met haar haren afgedroogd. Gij hebt Mij niet eens een kus gegeven, maar zij hield, sinds Ik binnenkwam, niet op mijn voeten te

²³ Ch. Péguy, *Note conjointe sur M. Descartes et la philosophie cartésienne*, in Id., *Œuvres en prose 1909-1914*, uitg. Bibliothèque de la Pléiade, Parijs 1914.

²⁴ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

kussen. Gij hebt mijn hoofd niet met olie gezalfd, maar zij heeft mijn voeten gezalfd met balsem. Daarom zeg Ik u: haar zonden zijn haar vergeven, al waren ze vele, want zij heeft veel liefde betoond. Aan wie weinig wordt vergeven, hij betoont weinig liefde'. Daarop sprak Hij tot haar: 'Uw zonden zijn vergeven.' De medeaanliggenden vroegen zich af: 'Wie is deze man, die zelfs zonden vergeeft?' Jezus zei tot de vrouw: 'Uw geloof heeft u gered: ga in vrede'".²⁵

Wie kent Christus meer? Wie kan een grotere liefde ervaren en die moraliteit beleven waarover de paus ons gesproken heeft? Hij aan wie veel vergeven is, bemint veel. Hoe kon die vrouw zó beminnen? Vanwege het bewustzijn dat ze had dat ze al helemaal vergeven was, omdat ze die man had leren kennen. Wat een stoutmoedigheid! De stoutmoedigheid die ze krijgt door vergeven te zijn laat haar binnengaan in dat huis en dat unieke gebaar stellen. Er was een plek waar zij onthaald werd, met heel haar kwaad, ze had zich omhelsd geweten door een blik vol barmhartigheid. Daarom was ze niet bang om naar haar eigen zonde te kijken. Gedecentreerd van zichzelf en van haar zonde, helemaal bepaald door de blik van Christus, kon die vrouw naar niets meer kijken zonder Christus in haar blik. Dit is de bevrijding die Christus in ons leven brengt, wat ons kwaad ook is.

Laten we vragen dat Christus ons deze dagen zó beheerst dat we 'vrij' naar huis kunnen terugkeren.

Een geste van deze dimensies is niet mogelijk zonder de bijdrage van eenieder van ons. "Hoe?", vroeg don Giussani bij de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit in 1992: "Met een enkel ding: met de stilte. Dat we tenminste voor anderhalve dag [...] de stilte weten te ontdekken en ons erin te laten wegzinken! In haar verheffen zich gedachte en hart, waarneming van wat ons omgeeft en, daardoor, broederlijke, vriendschappelijke omhelzing van de personen en de dingen. Dat we ons anderhalve dag in een heel jaar overgeven aan de inspanning, aan de moeite van deze stilte!" We zullen het beste mislopen, als we geen ruimte geven aan de mogelijkheid dat wat ons gebeurt, doordringt tot in ons merg. "Stilte betekent niet, niet praten; stilte betekent je hart en je verstand laten vullen door de belangrijkste dingen, die waaraan we normaal gesproken nooit denken, ofschoon ze de geheime motor zijn die ons alles laat doen. Niets van wat we doen is ons genoeg, bevredigt ons [...], is uitputtende reden om het te doen [...]. De stilte [daarentegen] [...] valt samen met wat wij gedachtenis noemen", om deze blik in ons te laten binnengaan. "Daarom benadrukken we dat de stilte gerespecteerd moet worden in haar natuur [...], maar ook dat de context gered dient te worden waardoor de gedachtenis nuttig kan zijn: door niet nutteloos te spreken. Vooral tijdens de verplaatsingen bevelen we de stilte

²⁵ Lc 7,36-50.

aan”, zodat, wanneer we de zaal binnengaan, “de gedachtenis bevorderd wordt door de muziek die we horen of door de schilderijen die we zien; zo zullen we ons openstellen om te kijken, om te luisteren, om met ons verstand en met ons hart te luisteren naar wat God ons op enigerlei wijze zal voorstellen”. En hij besloot: “We moeten een grote compassie hebben voor datgene wat ons voorgesteld wordt en de manier waarop het ons voorgesteld wordt; de intentie is goed, ze wil jouw welzijn, ze wil het goede voor je. Het zou heel melancholisch zijn niets anders te kunnen doen, maar wat we deze anderhalve dag samen doen is niets anders dan een aspect van het grote liefdevolle gebaar waarmee de Heer – hoe je het ook beseft – jouw leven duwt in de richting van die Bestemming die Hij is”.²⁶

²⁶ L. Giussani, *Dare la vita per l'opera di un Altro [Je leven geven voor het werk van een ander]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding. Aantekeningen van de overwegingen – Rimini 1992, bijlage bij *CL-Litterae Communionis*, n. 6, 1992, pp. 4-5.

HEILIGE MIS

Liturgie van de Heilige Mis: Hnd 9,1-20; Ps 116 (117); Joh 6,52-59

PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO

Je kunt denken vol ijver voor de Heer te zijn, zoals Saul, en niets zien. Je kunt denken alles te doen voor de Heer, zoals Saul, en ver verwijderd te zijn van Christus. Hoe meer je denkt het goede te doen, des te meer doe je en doe je kwaad. Saul bereidt zich voor om vrouwen, kinderen, gezinnen te vervolgen. Maar er gebeurt iets absoluut onvoorzienbaars. En het meest indrukwekkende is dat de Heer Jezus zich laat zien binnen Sauls weerstand, binnen Sauls hoogmoed, binnen de woede van de vervolger. Jezus grijpt hem en verandert zijn leven. Er is – we hebben het gehoord – geen andere manier om te veranderen: dan deze identificatie van de Heer met ons leven, met ons kwaad, te aanvaarden; deze totale gift die Hij eenieder van ons doet, te aanvaarden.

We kunnen niet interpreteren wat we Jezus in de synagoge van Kafarnaüm hebben horen zeggen: “Wie mij eet, leeft door mij”. “Wie mij eet”: deze vereenzelviging van Christus gaat zo ver dat hij voedsel en drank wordt voor ons zondaars, voor ons stakkers. Deze identificatie van Christus met wie Hij grijpt is de methode waarmee Hij de geschiedenis overwint, waarmee hij de grote vervolger overwonnen heeft door van hem de grootste missionaris van de geschiedenis van de Kerk te maken: Saul wordt Paulus. “Wie mij eet, leeft door mij”.

In de grote vraag van Jezus aan Saul – “Waarom vervolg je mij?”. “Maar ik vervolg de Uwen” – zit heel de methode. Christus’ initiatief vereenzelvigd zich met degene die hij uitkiest en vastgrijpt. We worden niet gered door wie wij kiezen, door wie wij denken. De verlossende kracht van Christus, de vergeving van Christus, de nieuwe intelligentie van Christus, de nieuwe kracht van Christus, heeft in Paulus het gezicht van Ananias, die aanvankelijk aarzelt om deze zending te aanvaarden.

En welk gezicht heeft Christus voor ons? Dit is het grote mogelijke alternatief: weerstand bieden, zoals de geleerden in Kafarnaüm: “Hoe kan Hij ons zijn vlees te eten geven?”, of de eenvoud, de radicaliteit, de levenschenkende kracht te aanvaarden van deze methode: “Wie u ontvangt, ontvangt mij. Wie ontvangt wie ik onder u zendt, ontvangt mij. Wie luistert naar wie ik onder u uitgekozen heb, luistert naar mij. En wie naar hem niet luistert, luistert niet naar mij”.

Een aanwezigheid in de blik is wat eenieder van ons verlangt en roept. Maar opdat dat kan gebeuren, moeten we eenvoudigweg de blik van die Aanwezigheid erkennen en aanvaarden.

Zaterdagochtend 25 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Franz Schubert, Sonate voor harp en piano, D 821
Mstislav Rostropovich, cello – Benjamin Britten, piano
“Spirto Gentil” n. 18, Decca*

Don Pino. “Jezus Christus gaat steeds aan ons vooraf, hij *primerea*; en wanneer wij aankomen, stond Hij al op ons te wachten”.¹

Angelus

Lauden

■ EERSTE OVERWEGING

Julián Carrón

Er is maar één centrum, Jezus Christus

“Sion zei: ‘Jahwe heeft mij verlaten, de Heer heeft mij vergeten’. Zal een vrouw haar zuigeling vergeten, een liefhebbende moeder het kind van haar schoot?’ En zelfs als die het zouden vergeten, Ik vergeet u nooit!”²

Dit is de blik die ons elke ochtend opnieuw gegeven wordt, die ons toestaat alles op een andere manier te bekijken. Wat lopen we wel niet mis wanneer we niet elke ochtend deze ultieme positiviteit binnenlaten – “Ik vergeet u nooit” – als vertrekpunt om de werkelijkheid binnen te gaan! Hoe meer iemand dat merkt, des te meer begrijpt hij dat “als er iets is wat waardevol is, dan is het te wonen in uw huis”, waar dit bewustzijn elke dag opnieuw gegeven wordt; “de rest is banaal”.³ Met deze blik kunnen we alles bekijken.

1. “Een vreemde verduistering van het denken”

a) Een noodzakelijke stap, telkens als we bij elkaar komen, is vast te stellen wat het probleem is, in welke situatie we ons bevinden, zoals don Giussani ons

¹ Vgl. Franciscus, *Toespraak tot de beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

² Vgl. *Js* 49,14-15.

³ C. Chieffo, «Errore di prospettiva [Verkeerd perspectief]», in: *Liedbundel Gemeenschap en Bevrijding*, Nederland, 2012, p. 160.

onvermoeibaar geleerd heeft te doen: om op weg te kunnen gaan, moeten we de context beseffen waarin we geroepen zijn te leven, de uitdagingen die ons aangaan, de reducties waar we op stuiten, want er is geen leven *in abstracto*, er is geen weg, er is geen roeping en getuigenis buiten de geschiedenis, buiten de omstandigheden en de conditioneringen waarin we ons bevinden, de zwakheden en de bezwijkingen die ons het meest kenmerken, de gevaren die we het vaakst lopen.

De eerste bijdrage die we elkaar geven is dus in het oordeel, in het bewustzijn van de data, van de werkelijkheid waarin het Mysterie ons laat leven. Want de eerste en ernstigste moeilijkheid waarin we verkeren is niet allereerst moreel van karakter, maar betreft onze kennis – zoals we zien in de school van de gemeenschap, aan het begin van het derde hoofdstuk van *Waarom de Kerk*.

Een feit – dat we allemaal gezien hebben, waaraan we allemaal hebben deelgenomen –, de geste van Rome, helpt ons het type moeilijkheid te begrijpen dat de context kenmerkt waarin we leven en dat we vorig jaar, sinds de bijdrage over Europa, de “ineenstorting van de evidenties” genoemd hebben. Want zelfs een zo imponerende en publieke geste – gebeurd waar iedereen bij was en op althans schijnbaar onmiskenbare wijze – heeft de veelheid aan ook onderling tegengestelde interpretaties niet kunnen stelpen. Waarom? Hier komt de moeilijkheid aan de oppervlakte waarover we spreken, die van de evidenties. Rome is slechts een eclatant voorbeeld van wat er gebeurt in alles wat we beleven.

“Wat is een evidentie?”, vroeg don Giussani zich af. “Een evidentie, dat is een onverbiddelelijke aanwezigheid!” En hij voegde eraan toe: “De waarneming van een onverbiddelelijke aanwezigheid! Ik open mijn ogen en zie deze werkelijkheid die zich aan mij opdringt”.⁴ De evidentie impliceert dus twee termen: aan de ene kant, de aanwezigheid, het zich opdringen van het feit; van de andere kant, dat wij onze ogen ervoor open doen, dat wij haar opmerken. Bij de evidentie zijn altijd twee factoren in het spel: de werkelijkheid en het ik van eenieder van ons.

Kijk, spreken over de “ineenstorting van de evidenties” betekent dus niet beweren dat de werkelijkheid verdwenen is (het was allen maar al te duidelijk dat het St.Pietersplein ‘werkelijkheid’ was) of dat de structuur van de mens er niet meer is, dat de ontologie veranderd is: het betekent zeggen dat onze erkenning ervan minder geworden is, ons vermogen haar te zien en te vatten in haar betekenis, in haar natuur, in haar authentieke gelaat. De kwestie is te ‘beseffen’ wat we voor ons hebben, wat we zijn. Daarom – en dat is het punt – is de objectiviteit van wat voor onze ogen gebeurt, niet voldoende. Om haar te

⁴ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 10, par. 1.

erkennen is er nog iets nodig, is er een openheid nodig, een beschikbaarheid van het subject, een ‘genialiteit’ in ons, zoals Giussani zegt: de betekenis van de dingen die ons tegemoet komen, van de werkelijkheid die ons bereikt, wordt gevat in de mate van de evolutie van het religieuze zintuig, dus in de mate van de zin van het ik die eenieder heeft.

Dus tegenover ‘Rome’, tegenover het ‘religieuze leven’ dat de Kerk is, moeten we allereerst “een probleem van intelligentie” constateren, “een moeite die de wijten is aan het niet-ontvankelijk zijn van het subject voor het object dat het moet beoordelen. Het is een probleem van intelligentie, veroorzaakt door een niet ontwikkelde toestand van het religieuze zintuig”. Dat kan gebeuren tegenover de Kerk zoals ze zich vandaag presenteert en, op analoge wijze, tegenover de manier waarop de Kerk ons bereikt middels de beweging. Het is symptomatisch dat wie heden ten dage moeite heeft met de Kerk, dat ook heeft met de beweging. “Het ontbreken van een opvoeding van het natuurlijke religieuze zintuig brengt ons er te gemakkelijk toe werkelijkheden die juist geworteld zijn in ons vlees en in onze geest, als abstract te voelen”.⁵

Ons probleem van intelligentie, onze moeite om te begrijpen, is tegelijkertijd kind van een invloed van de context, van het klimaat dat we inademen, en van een opvoeding van het religieuze zintuig; het hangt daarom ook af van onze medeplichtigheid, van een gebrek aan inspanning van ons, van een aanmatigende oppervlakkigheid bij onszelf.

b) Vanwege een “vreemde verduistering van het denken”⁶ zijn in ons en om ons heen vele evidenties ineengestort; en onder hen is zelfs de *evidentie van het ik*, ook in ons, niet ondoordringbaar als we zijn voor de prikkels die we krijgen. En de zin van het ik die eenieder van ons heeft, is het noodzakelijke criterium om je tot alles te verhouden: om je kind te begrijpen en om de diepte van een gedicht te vatten of de draagwijdte van wat een vriend of je vrouw je meedeelt. Zonder ik is er geen jij, maar enkel dorheid in de relaties. Wie ben ik? Wat verlang ik werkelijk? Vandaag de dag is juist dat verduisterd geraakt. Eenieder van ons merkt in zichzelf een drang op, een streven, een zin om te zijn, om zich te verwezenlijken, om zichzelf te bevestigen. Maar waar is deze drang van gemaakt, waarheen leidt hij, wat kan hem werkelijk bevredigen? Niets is minder evident dan dit. We weten wat de anderen van ons willen – hoe je ‘moet’ zijn, wat je ‘moet’ denken –, maar we weten niet wat we zijn, dat is ons niet meer evident. De inhoud van het woord ‘ik’ is dikwijls slechts een sociale conventie.

⁵ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, h. 1, par. 2.

⁶ Benedictus XVI, *Licht van de wereld. De Paus, de Kerk en de tekenen van de tijd. Een gesprek met Peter Seewald*, uitg. Adveniat, 's-Hertogenbosch 2011..

Zoals Giorgio Gaber het uitdrukt: “Ik zoek een gebaar, een natuurlijk gebaar / om er zeker van te zijn dat dit lichaam van mij is. / Ik zoek een gebaar, een natuurlijk gebaar / dat heel is, zoals ons ik. // Maar ik weet niets, ik ben in stukken verdeeld, ik weet niet meer wie ik ben / ik begrijp alleen dat ik me voortdurend conditioneer / je moet zijn als een man, als een heilige, als een god / vóór mij zijn er steeds de manieren waarop en ik ben er niet...”⁷ Maar ook wanneer ik in stukken verdeeld ben, kan ik niet – kan ik niet! – het feit van me losrukken dat ik helemaal heel wil zijn, ik wil zijn in elk gebaar dat ik beleef.

De mens van nu (dus eenieder van ons) lijkt vreemdeling voor zichzelf geworden te zijn, niets is hem minder evident dan het woord ‘ik’, dan zijn wezenlijke dimensies; hij beweegt zich alsof hij geen fundamenteel kompas had. En dit is het grote drama. Al het overige zijn consequenties. Daarom zei Giussani jaren geleden: “[Er is] geen [...] enkele werkelijke evidentie meer, behalve de mode”.⁸ Die natuur van het ik – oorspronkelijke behoeften en evidenties –, die het kompas zou moeten zijn om je in het leven te oriënteren, is verduisterd en vervangen door de mode. En als we niet beseffen dat de kwestie is dat dit kompas, deze natuur van het ik, opnieuw in staat moet worden de werkelijkheid te herkennen, dan zal niets, geen enkele actie die we bedenken, een werkelijke bijdrage kunnen leveren aan de situatie van de mens.

Wat verlamd geraakt is, is allereerst het vermogen om de evidentie te vatten met betrekking tot zichzelf, en vervolgens de uitoefening van de rede, van de kritische zin. Bijgevolg neemt het schematisme en de kudde-gewoonte toe en neemt de autonomie van het oordeel, van de positie-inname af. Dat is de reden waarom don Giussani beweert dat het niet gaat om een ethische zwakheid, maar om “de energie van het bewustzijn”,⁹ die energie waarmee we naar onze kinderen kijken, waarmee jullie kijken naar je vrouw of man, waarmee jullie kijken naar de omstandigheden, waarmee jullie kijken naar de werkelijkheid, naar de uitdagingen van het leven. De “ineenstorting van de evidenties” is geen abstracte filosofie, maar een existentiële situatie waarin we ons allemaal bevinden – als vertrekpunt –, en waarvan de wortels liggen in een lange weg (waarover we eerder gesproken hebben en die uiteengezet wordt in het derde hoofdstuk van *Waarom de Kerk*).

c) Meer dan ooit kunnen we vandaag die helderheid die ons ontbreekt *enkel* vanuit de ervaring zelf terugwinnen. De situatie wordt niet opgelost door een antro-

⁷ *Cerco un gesto, un gesto naturale [Ik zoek een gebaar, een natuurlijk gebaar]*, tekst en muziek van G. Gaber en A. Loporini, 1973.

⁸ L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting]* (1986-1987), uitg. Bur, Milaan 2010, p. 182.

⁹ *Ibidem*, p. 181.

pologie of een moraal te ‘studeren’: het is vanuit de ervaring dat we moeten leren wie we zijn, begrijpen wat op het niveau staat van het probleem van het leven en wat niet. Daarom gaat het er niet om het ene discours te vervangen door een ander, maar om elkaar te ondersteunen in een aandacht voor onze ervaring, om elkaar te helpen te kijken. Wat komt er van mijzelf, van mijn natuur, naar boven in wat ik beleef, wanneer ik mezelf waarneem in actie? De weg naar het ware is een ervaring. Als je een weg wilt gaan die je steeds meer naar een helderheid brengt, moet je zó leven – dat wil zeggen zó serieus – dat je van binnen uit je ervaring die helderheid kunt verwerven die je ontbreekt. Want de bron van elke evidentie is de ervaring. Want “de ervaring is *het evident worden van de werkelijkheid*”.¹⁰

We moeten dus vanuit de ervaring herontdekken dat het leven – mijn leven, jouw leven – gemaakt is van een verlangen naar geluk dat niets kan vervullen, kan stillen, van een dorst naar totale, uitputtende betekenis, in afwezigheid waarvan de mens verloren raakt en het ergste geweld kan uitbreken. We moeten in ons het verlangen ontdekken naar “’t schone geluk waarnaar de mensen steeds / en van nature hunkerend op zoek zijn” – waar Leopardi over spreekt –, en ontdekken dat dit verlangen naar geluk de mensen “al sinds ‘t ontstaan der wereld” kwelt.¹¹ We moeten niet blind, passief, de beweringen overnemen die we horen of die we lezen, we kunnen niet heen en weer geslingerd worden door de stellingen van anderen. Je kunt het verlangen naar geluk niet als vanzelfsprekend beschouwen enkel omdat Leopardi erover spreekt. Het is niet allereerst Leopardi, de dichter, die zegt dat de mens gekweld wordt door het verlangen naar het geluk en naar de waarheid: het is ons eigen leven dat dat uitschreeuw! En daarom kunnen we Leopardi (of anderen) lezen en ons in hem herkennen, ons door hem op meer complete wijze uitgedrukt voelen dan dat we zelf in staat zouden zijn te doen. In dezelfde zin is het niet uit vooringegenomenheid dat we hier, nu, zeggen dat de mens onvermijdelijke behoefte aan een betekenis is: dat zegt op dramatische wijze het zware en lijdende leven, het diepe onbehagen van vele jongeren van vandaag. Want “van het niets kun je niet leven. Niemand kan rechtop staan, een constructieve verhouding hebben met de werkelijkheid, zonder iets waarvoor het de moeite waard is te leven, zonder een hypothese van betekenis”.¹²

d) Wat helpt ons uit deze vreemde verduistering te geraken waarover paus Benedictus XVI sprak, uit deze verzwakking? Wat zijn je bondgenoten voor de

¹⁰ L. Giussani, *In cammino [Op weg] (1992-1998)*, uitg. Bur, Milaan 2014, p. 315.

¹¹ G. Leopardi, “Aan graaf Carlo Pepoli”, vv. 23-24; 28-29.

¹² J. Carrón, “La sfida del vero dialogo dopo gli attentati di Parijs [De uitdaging van de ware dialoog na de aanslagen van Parijs]”, in: *Corriere della Sera*, 13 februari 2015, p. 27.

ontdekking van jezelf, voor een nieuw bewustzijn van jezelf? Hoe kan de erkenning van wat we zijn, naar boven komen en krachtig worden? Want het bewustzijn van ons menszijn moet, zoals don Giussani zegt, “voortdurend opgewekt en geordend”¹³ worden, dat wil zeggen “opgevoed”, om naar boven te komen en levend te blijven. Wat voedt het religieuze zintuig op?

De grote ‘bondgenoot’ – een synthetisch woord waarvan we heel de rijkdom moeten ontdekken – is de werkelijkheid (“de correctie wordt zelfs niet rechtstreeks door God gedaan [...]. De oproep die het religieuze zintuig van de menselijke geest in gang zet, komt van God door de geschapen werkelijkheid heen”¹⁴).

“Werkelijkheid” betekent alles wat er is, alles wat er gebeurt, de prikkels die we krijgen, de omstandigheden waar we doorheen gaan, de schokken van het leven, gewenste of ongewenste (laten we bijvoorbeeld denken aan de tragische gebeurtenissen van deze dagen en aan al die gebeurtenissen die het leven van eenieder schokken): hoe dikwijls hebben we gemerkt dat juist die schokken die we niet gewild zouden hebben, ons geopend hebben voor een onvergelijkelijk bewustzijn van onszelf dat er zonder deze niet geweest zou zijn, ons ik binnengeleid hebben in een ervóór ongehóord diepe ontdekking van zichzelf. Dan begrijpen we hoezeer don Giussani gelijk heeft wanneer hij zegt dat “de enige voorwaarde om altijd en waarachtig religieus te zijn is: altijd en intens de werkelijkheid [te] beleven. De formule van de weg die voert naar de betekenis van de werkelijkheid bestaat erin deze werkelijkheid zonder belemmering te beleven, dus zonder iets te vergeten of te verloochenen. Het zou inderdaad niet menselijk zijn, dus onredelijk, de ervaring te beperken tot haar oppervlakte, tot de toppen van haar golven, zonder af te dalen in de diepte van haar beweging”.¹⁵

Een vriendin schrijft me: “Na wat er gisteren gezegd is tijdens de maaltijd van de ‘Banchi di solidarietà’ heb ik een beetje meer aangevoeld waarom ik de afgelopen maanden de caritativa met meer vreugde beleef; en ik begreep niet waarom, gegeven de omstandigheden. In november is er bij de dochter van een vriend van mij leukemie geconstateerd: al tien jaar breng ik met hem pakketten naar drie gezinnen in onze wijk, en in het begin, naast de pijn van het nieuws, dacht ik egoïstisch dat het moeilijk zou worden zonder zijn hulp; deze caritativa was voor mij een beetje een routine geworden en schijnbaar ging dat me goed af. Maar na deze aanvankelijke fase van geschoktheid, gebeurde het dat ik me serieus afvroeg wat het betekent caritativa te doen, wat het is dat de werkelijkheid op dit moment aan me vraagt en wat het betekent mijn behoefte

¹³ L. Giussani, *Aan de oorsprong van wat het christendom beweert*, h. 8, par. 1.

¹⁴ L. Giussani, *Il senso di Dio e l'uomo moderno [De zin voor God en de moderne mens]*, uitg. Bur, Milaan 2010, pp. 19-20.

¹⁵ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., h. 10, conclusie.

te delen met die van de gezinnen die ik maandelijks ontmoet, met mijn leerlingen, mijn gezin, mijn vrienden. De werkelijkheid is paradoxaal genoeg interessanter geworden, ja, interessanter! Zien hoe mijn vriend en zijn vrouw naar hun dochter kijken, laat me denken dat er een goede blik is die voorafgaat, en dat is wat ik ook voor mezelf verlang. Ik ga verheugd van huis, niet omdat de dingen goed gaan of gaan zoals ik gepland had, maar omdat ik er meer ben, mijn menszijn er meer is, ik nieuwsgierig ben om te zien hoe de goede God mij verrast en de zekerheid heb dat Hij het geweest is die me de mogelijkheid gegeven heeft juist die gezinnen daar te ontmoeten en deze geste te beleven met die vrienden daar, die voor mij het goede gelaat van Jezus zijn”.

Het mooie van de weg die we gaan is dat dit alles deel uitmaakt van het avontuur van de hernieuwde ontdekking van wie we zijn, van het voortdurend opnieuw wakker worden van ons ik. Zoals we zien is het de ervaring die me laat begrijpen wie ik werkelijk ben. Niet het beeld dat ik van mezelf gemaakt heb, niet de reductie die ik voltrokken heb van wat ik ben. Wat een enorme fout maken we voortdurend: wat we zijn te identificeren met wat we denken te zijn, alsof het je gedachte was die je zegt wie je bent en niet je ervaring! Daarom is het in de ervaring van het leven dat de ontdekking van de werkelijkheid en van mijn ik gebeurt.

Vanuit al onze pogingen om ons comfortabel te installeren, om onszelf tot zwijgen te brengen, komt onverbiddeijk de “afgrond van het leven”¹⁶ naar boven, waarover Miguel Mañara spreekt, de hele diepte van ons ik. Onze pogingen blijken onvoldoende, tot mislukken gedoemd, ook wanneer ze slagen en alles goed gaat – niet alleen wanneer ons een ziekte of ramp overkomt, maar ook wanneer alles perfect gegaan is –. Want zoals Leopardi zei: “Diep in zijn binnenste ligt vast en zwaar / en hard als diamant de onsterfelijke / verveling: macht waartegen niets bestand is, / zelfs niet de kracht der jeugd”.¹⁷ We kunnen van alles doen, maar een onoverwinnelijke, zware, stevig vastliggende, onbeweeglijke en als diamant zo harde verveling nestelt zich in ons hart, en niets is daartegen bestand, zelfs niet onze jeugd. “Ik eet het bittere kruid van de rots der verveling”,¹⁸ zei (nogmaals) Miguel Mañara na al zijn avonturen.

Als we dus, van de ene kant, vandaag een enorme moeite moeten doen om de verloren evidenties terug te winnen (we bevinden ons in de existentiële situatie die Giussani in *Waarom de Kerk* beschrijft met het voorbeeld van die bergbeklimmers die het veel moeite kost om bij de bergwand te komen, om in de juiste positie te komen om de klim te kunnen beginnen), van de andere kant begint,

¹⁶ O.V. Milosz, *Miguel Mañara*, uitg. Stichting Levende Mens, Leiden 2012, p. 10.

¹⁷ G. Leopardi, “Aan graaf Carlo Pepoli”, vv. 72-73.

¹⁸ O.V. Milosz, *Miguel Mañara*, op. cit., p. 8.

juist in de ervaring van de verveling en de teleurstelling, van het verdriet of de moeite om te leven, als het ware in tegenlicht deze dorst weer zichtbaar te worden die het ik is, de werkelijkheid van het hart, onze ultieme aanleg. Want in alle teleurstelling, in alle verveling, is er iets wat verkondigd wordt; al stort alles in, iets blijft. Door die teleurstelling en die verveling heen, door die waarneming van inconsistentie en broosheid, breekt de evidentie door van mijn ik als verlangen naar geluk. Het is indrukwekkend enkele voorbeelden hiervan te zien.

Ik ben getroffen door een lied van Vasco Rossi, *Dannate Nuvole* [*Vervloekte Wolken*], waarin de zanger de ervaring vertelt die hij heeft van zichzelf en van het leven: “Wanneer ik wandel op deze / Vervloekte wolken / Zie ik de dingen die wegvluchten / Uit mijn geest / Niets blijft, niets blijft / En jij weet dit / Maar / Je went er nooit aan [waarom? wat in ons verhindert hardnekkig dat we eraan wennen?] // Wanneer ik wandel in dit / Dal van tranen / Zie ik alles wat je moet / Verlaten / Niets blijft, niets blijft / En jij weet dit / Maar / Je went er nooit aan // *Hoe komt dat toch?* (3x) [het is vanuit het binnenste van onze ervaring dat dit ‘Hoe komt dat toch?’ opwelt] // Wanneer ik hoor spreken over de ‘waarheid’ / Raak ik in de war / Ik ben niet zeker / Wanneer me in gedachten komt / Dat niets bestaat / Enkel rook / Niets waars / Niets is waar, niets is waar / En misschien weet jij het [maar als niets waar is...] / Maar / Jij gaat door [hoezo?] // *Hoe komt dat toch?* (3x) // Wanneer me in gedachten komt / Dat niets bestaat / Enkel rook / Niets waars / Niets blijft, niets blijft / En jij weet dit / Maar / Jij geeft je niet over // *Hoe komt dat toch?* (9x) // Wanneer me in gedachten komt / Dat niets bestaat”.¹⁹ Wat ontdekt een mens in zijn eigen ervaring, ook wanneer hij zo negatief over het leven spreekt? Wat houdt er stand ondanks zijn filosofie, zijn nihilisme (“niets is waar”, “niets blijft”)? Maar je geeft je nooit over, “hoe komt dat toch?” Alles kan instorten, ik kan denken wat me maar in gedachten komt, me laten meeslepen door wat iedereen zegt, me zelfs omver laten werpen door mijn eigen nihilisme, maar er is iets in me dat het nihilisme overwint: dat ik me niet overgeef. “Jij geeft je niet over // *Hoe komt dat toch?*”.

En wanneer iemand deze bewustwording poogt te vermijden, kan zelfs dat de evidentie van wat we zijn niet uitwissen. Guccini beschrijft dat goed in zijn *Canzone per Piero* [*Liedje voor Piero*]: “Ik zeg altijd ik wil niet begrijpen, maar dat is als een subtiele ondeugd en hoe meer ik denk / des te meer vind ik steeds deze immense leegte en als remedie enkel de slaap. / En dan word ik elke dag wakker en geloof mijn ogen niet, ik zou niet willen opstaan, / maar ik leef nog en daar zitten ze op me te wachten...” Wie? “Mijn vragen, mijn niets, mijn kwaad...”²⁰ Hoe meer we de diepte in gaan, des te meer worden we verrast

¹⁹ *Dannate Nuvole* [*Vervloekte wolken*], tekst en muziek van V. Rossi, 2014.

²⁰ *Canzone per Piero* [*Liedje voor Piero*], tekst en muziek van F. Guccini, 1974.

door wat we aan het begin niet herkend hadden: het gegevene! Ondanks heel onze verwarring, blijft er een gegeven! Ik tref het aan, daar, vóór me. En zo stellen zich opnieuw, na een lange en moeizame weg, de evidenties op die ons ik kenmerken.

Je kunt ook bezig gaan om niet te hoeven denken, maar dan ontploft de pijn in je borst, zoals Amy Winehouse zingt in *Wake Up Alone*: “Alles gaat goed gedurende de dag, ik houd mezelf bezig / Voldoende bezig om niet te hoeven denken aan waar hij is / Ik ben zo moe van het huilen, / Wanneer ik weer tot mezelf kom, verander ik helemaal van humeur // Ik blijf op, maak het huis schoon, drink tenminste niet / Ik ga naar boven en naar beneden zo hoef ik niet te denken aan denken / Dat doffe gevoel van tevredenheid dat eenieder heeft / Verdwijnt zodra de zon ondergaat // Dat gezicht grijpt me in mijn dromen bij de keel / Overspoelt me met angst [...] / En ik word alleen wakker /// Als ik mijn hart was, gaf ik er de voorkeur aan geen vrede te hebben / [...] / Deze pijn in mijn borst, nu mijn dag voorbij is / [...] Overspoelt me met angst”.²¹

Tot de werkelijkheid, tot de oproep die ons menszijn en het bewustzijn van onszelf in beweging zet, tot het geheel aan gebeurtenissen, prikkels en provocaties die we “werkelijkheid” noemen, behoort oorspronkelijk en wezenlijk ook en vooral het weefsel van ontmoetingen dat ons leven kenmerkt en er de ontwikkeling van mogelijk maakt. Zoals Giussani zegt, “*de mens ontwikkelt zich per relatie, door contact met iets anders. Zozeer als de ander oorspronkelijk noodzakelijk is voor het bestaan van de mens, is hij noodzakelijk om de mens waar te laten worden, steeds meer zichzelf te laten worden*”.²²

Als we kijken naar hoe in ons ons ik, ons bewustzijn van onszelf, aan de oppervlakte komt en zich aandient, dan moeten we zeggen: ons ik komt naar boven in de mate van de provocatie waardoor het bereikt wordt en die het accepteert. Ons ik, ons religieuze zintuig, ons menszijn wordt geactiveerd door de prikkel die het ontvangt van de werkelijkheid, en vooral door dat punt in de werkelijkheid dat onontkoombaar blijkt voor de ontwikkeling van onze persoon en al haar structuren, namelijk de ander, de anderen, de fundamentele relaties, de menselijke context, de ontmoetingen die onze groei en ons op de wereld zijn tekenen en begeleiden. Op dit diepteniveau plaatst zich de opvoeding, haar noodzaak en haar beslissende invloed.

Zoals Giussani onderstreept “bestaat de oorspronkelijke menselijke ervaring”, ofwel het religieuze zintuig, dat geheel aan evidenties en behoeften waar-

²¹ *Wake Up Alone*, tekst en muziek van A. Winehouse en P. O’Duffy, 2006.

²² L. Giussani, *Introduzione alla realtà totale. Il rischio educativo [Binnenleiden in de werkelijkheid als geheel. Het risico van de opvoeding]*, bijlage bij *Tracce-Litterae Communionis*, n. 4, april 2006, p. 5.

door ik mens ben, “niet actief, tenzij binnen de vorm van een provocatie. Ze bestaat niet tenzij ze handelt”. En hij vervolgt: “Ons oorspronkelijke bewustzijn handelt niet, tenzij binnen de vorm van een provocatie, dat wil zeggen binnen een manier waarbinnen ze opgewekt wordt. [...] Als in mij een hoogachting voor de mentaliteit van de wereld geprovoceerd wordt, ga ik het probleem van mijn vader, van mijn moeder, van mijn vrouw, van mijn man, van mijn kinderen, van alles, aan, middels de wereldse mentaliteit die me geprovoceerd heeft. Als de ontmoeting die ik heb daarentegen die met Christus is, de ontmoeting is met zijn Aanwezigheid, dan ga ik alles tegemoet met mijn menselijke ervaring die hierdoor geprovoceerd, verwezenlijkt is, met in me de belofte, de hoop die deze ontmoeting gegeven heeft. Onze oorspronkelijke ervaring gaat alle dingen tegemoet vanwege een belofte die ze in zich heeft, die haar gegeven is. Wat ik ‘provocatie’ noem, is als een vorm die haar laat handelen”.²³

De ontmoetingen die we hebben, vertegenwoordigen de vorm van de provocatie die ‘laat handelen’, die actief doet bestaan, die de oorspronkelijke ervaring die in ons is, verwezenlijkt. Daarom heeft don Giussani ons altijd gesproken over die wet, die geldt voor iedereen, voor welke mens dan ook in welke tijd en cultuur dan ook: “het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting”.²⁴

Een mens beleeft de weg van de ontdekking van zichzelf, van een bewustwording van wie hij is en van wat hem vervult, des te completer, naarmate hij meer bereikt wordt door een passende provocatie en deze accepteert.

Wat “doet onze ogen en ons hart een ernstig voorstel met betrekking tot het leven?” Wat laat ons opnieuw bezit nemen van onszelf, een echte helderheid bereiken over onze bestemming en over de weg die erheen leidt? Zoals don Giussani zegt, “enkel een gebeurtenis, enkel de ontmoeting met Christus”.²⁵ De herovering van de evidentie van het ik, van een helderheid met betrekking tot jezelf, van de diepte van je verlangen, het ontketenen van de kracht zelf van de evidentie worden uiteindelijk enkel mogelijk gemaakt door een gebeurtenis, door een ontmoeting.

Als wij een meer vervuld bewustzijn van ons hart verworven hebben of opnieuw kunnen verwerven, van het geheel aan behoeften en evidenties waarin het bestaat, dan is dat vanwege die “provocatie” die de ontmoeting met Christus is, met Zijn werkelijke aanwezigheid in de geschiedenis (geen inbeelding, maar een gebeurtenis nu, een levende ontmoeting). Hoe meer we ons hiervan bewust zijn, des te meer begrijpen we dat, in het tijdperk van de “ineenstorting van de eviden-

²³ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, uitg. Bur, Milaan 2006, p. 193.

²⁴ Vgl. L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting] (1986-1987)*, op. cit., p. 182.

²⁵ L. Giussani, *In cammino [Op weg] (1992-1998)*, op. cit., p. 142.

ties”, het werkelijk radicale probleem is dat die passende provocatie er is, meegeëld wordt, die passende provocatie die echt een waarneming van onszelf kan ontketenen. Want het zijn bepaalde ontmoetingen die, vanwege de provocatie die ze behelzen, het oorspronkelijke bewustzijn van onszelf volledig in actie brengen, die ons ‘ik’ naar boven laten komen uit de as van onze vergeetachtigheid, van onze reducties. Eerst de feiten van Parijs, dan de voortdurende uitbarstingen van geweld en vervolging, laten pal voor onze ogen de dringende noodzaak zien van dit getuigenis, van aanwezigheden die het opnieuw wakker worden van het menszijn uitlokken. De christenen die de woede van het geweld aan den lijve ondervinden zijn hiervan een voorbeeld dat ons vult met dankbaarheid.

Iemand van jullie vertelt: “Dit jaar is een beetje moeizaam geweest, ik besef dat ik uiteindelijk maar een beetje rondgedreven heb! [...] De audiëntie in Rome, de assemblee van de *Banchi di solidarietà*, de school van de gemeenschap hebben me mensen laten zien die een diepe vreugde hebben en bezig zijn met hun eigen leven, en die hebben me stikjaloers gemaakt, zozeer dat ik zei: ook ik wil die blik hebben! Ook ik wil die omhelzing hebben! Deze gestes hebben me geholpen mijn behoefte opnieuw serieus te nemen en te verlangen op elk moment diegene te zoeken die op deze behoefte kan antwoorden. Jezus heeft mij opnieuw veroverd! Het is bizar te ontdekken hoe dezelfde gestes, dezelfde situaties, kunnen veranderen wanneer iemand verlangt, wanneer iemand behoeftig is... de werkelijkheid probeert, maar als ik er niet ben kan er van alles gebeuren en merk ik het niet! Niet dat Jezus er eerst niet was, maar ik zag hem niet omdat ik hem helemaal niet zocht! Ik ben ook weer pakketten gaan rondbrengen, want het probleem is niet meer de tijd te vinden om dit gebaar te stellen (weer een aanslag op mijn dagindeling!), maar me door dit gebaar te laten helpen om steeds mijn eigen behoefte present te houden. Nu ik dit verlangen heb om op elk moment door Hem omhelsd te worden, heb ik mijn man gevraagd om ‘s ochtends, nog voor ik begin het ontbijt klaar te maken en meteen de dag te organiseren, samen met mij het *Angelus* te bidden, opdat we de hele dag mogen beleven ‘in de zekerheid dat Hij eenieder van ons komt ontmoeten op de manier die Hem het beste lijkt’, zoals een vriend me schreef”.

En iemand anders schrijft: “De laatste tijd lukte het me eerlijk gezegd niet te begrijpen waarom mijn vrienden zoveel belang hechtten aan de ontmoeting in Rome met de paus, en tegelijkertijd zijn ook gestes als *DonaCibo* en de assemblee van de *Banchi di solidarietà* weggeleden. Mooie dingen, maar ik oordeelde dat mijn bevrediging ergens anders lag. Op Paasmaandag loop ik een blokje om en ontmoet in de speeltuin vlak bij mijn huis twee vrienden met hun vier kinderen, waarvan er een, nog geen drie jaar oud, leukemie heeft; na twee jaar zorgen is de situatie nu dramatisch veranderd en is er voor hem nu geen hoop meer op genezing. Toen ik ze uit de verte zag zitten, had ik er veel zin in om een zijstraat in te

slaan om hen niet te hoeven ontmoeten; ik dacht ook dat als ik ze zou ontwijken, ik ze ook met rust zou laten, maar ik was het die met rust gelaten wilde worden, die niet tegenover hen wilde komen te staan. Maar toen ben ik toch naar ze toe gegaan en werd ik getroffen door hun wonderlijke sereniteit. Terwijl het kindje met zijn broertjes op de glijbaan speelde, zei hun moeder me: ‘Wat is er vandaag een mooie zon!’ In de dagen erop kwam die zin me voortdurend in gedachten: wie kan een moeder die weet dat haar kind gaat sterven laten zeggen ‘wat een mooie zon’? Ze zou alles kunnen vervloeken. Maar die twee vrienden van me waren gelukkiger dan ik! De ontmoeting met hen heeft als het ware mijn ogen geopend voor de echte waarde van de ontmoeting met de paus: ik was daar met velen om Hem te ontmoeten die vandaag die moeder had kunnen laten zeggen: ‘Wat een mooie zon!’ Ik moet enkel trouw zijn aan mijn ervaring”.

Geen inbeelding, maar een gebeurtenis nu, zoals we altijd gezegd hebben, die het bewustzijn van ons menszijn opnieuw geboren laat worden: “Toen ik Christus ontmoette, ontdekte ik dat ik een mens was”.²⁶

2. «Een hand die het ons nu aanreikt»

Na de ontmoeting zou alles in orde lijken te zijn. Wij hebben Hem ontmoet... Altemaal weten we uit ervaring dat dat niet zo is. Onze moeite om te begrijpen, ons onvermogen om de evidenties te vatten, blijven ook ná de ontmoeting. We hebben het gezien toen we aan de slag gingen met het derde hoofdstuk van *Waarom de Kerk*, waarin don Giussani ons meteen helpt onze moeilijkheid te beseffen om “de betekenis van de woorden te vatten die direct verbonden zijn met de christelijke ervaring”.²⁷ Kortom, ook op dit niveau zijn de evidenties ingestort, is er een moeilijkheid om te begrijpen wat ons toch op onthutsende, overtuigende, imponerende en unieke wijze overkomen is. Voor eenieder van ons is de ontmoeting met Christus de grootste evidentie van zijn leven geweest. Geen enkele andere evidentie valt hiermee te vergelijken. Maar hoe vaak verplaatsen we ons niet, verwijderen we ons niet van Christus, zonder het zelfs maar te beseffen. En we treffen ook in onszelf – na de ontmoeting en tegenover de ontmoeting – die verduistering aan, die neiging om weg te glijden, om onszelf te verliezen, om te verduisteren en verduisterd te worden, die we eerder genoemd hebben. We treffen in onszelf een neiging aan om de dingen gemakkelijk te vergeten, verloren te lopen, zozeer dat we de evidente dingen niet meer zien, vanwege een soort

²⁶ Vgl. Marius Victorinus, “In Epistola ad Ephesios”, *Liber secundus*, in: *Marii Victorini Opera exegetica*, h. 4, v. 14.

²⁷ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., h. 3, par. 1.

zwakte, een stompzinnigheid. En wat het meest verrast is dat dit ook kan gebeuren – en gebeurt – met betrekking tot de Kerk en de beweging.

Ook hier komt dus opnieuw naar boven, stelt zich de kwestie van de link tussen het feit en de erkenning ervan, tussen de onverbiddelijke aanwezigheid en het opmerken ervan (van haar betekenis, van haar draagwijdte), tussen de waarheid en de vrijheid.

De ervaring van de audiëntie met de paus in Rome heeft de pedagogische waarde gehad van een geste waarin eenieder zich in actie heeft kunnen zien en heeft kunnen verifiëren of hij in die houding van oorspronkelijke syntonie was (waar *Waarom de Kerk* over spreekt) die toestaat te begrijpen, ofwel zich geblokkeerd heeft ervaren door een afstomping, door een onoverkomelijke moeilijkheid om te begrijpen. Iedereen heeft kunnen zien wat er op het plein gebeurd is. Maar op het plein was niet alles afgelopen. Nog was de ontmoeting niet beëindigd of de verschillende reacties en interpretaties van de gebeurtenis en van de woorden van de paus begonnen al. Precies op dat moment kon eenieder zien of de beleefde ervaring zodanig helder en consistent was dat ze standhield tegenover de verschillende interpretaties, van binnen en van buiten. Zelfs een gebeurtenis van dergelijke dimensies, de deelname aan een zo indrukwekkend en geheel menselijke geste, heeft niemand de moeite bespaard – en zal nooit iemand de moeite kunnen besparen – om zich rekenschap te moeten geven van de beleefde ervaring en, van daaruit, te beoordelen welke van de interpretaties die circuleerden passend rekenschap gaven van het feit.

De in Rome opgedane ervaring laat zien dat de deelname aan de geste geen ‘eind’ maakt aan de kwestie, aan wat er gebeurt. Zoals voor de blindgeborene: de genezing is niet het einde geweest, maar het vertrekpunt, het begin van de strijd om de waarheid, de werkelijkheid te erkennen van wat hem overkomen was. Wie dus, eenmaal van het plein af, verwachtte dat een gezagvol oordeel “van de beweging” de kwesties zou oplossen en in zijn plaats helderheid zou verschaffen, heeft kunnen verifiëren tot op welke hoogte dat niet zo is (in dit geval heeft een gezagvol oordeel onmiddellijk na de geste niet eens ontbroken, in de vorm van een persbericht van ons; maar het is niet voldoende).

Hier wordt de verbinding evident tussen het eerste en het tweede punt van het parcours dat we aan het uitrollen zijn: zoals een complete helderheid met betrekking tot ons ik enkel mogelijk gemaakt wordt door een gebeurtenis, door een ontmoeting, zo hebben we, op dezelfde manier, om te beseffen dat we na de ontmoeting verloren zijn gelopen, de weg zijn kwijt geraakt, het nodig dat de ontmoeting opnieuw gebeurt, dat wil zeggen dezelfde gebeurtenis van het begin, zo diep is onze behoefte, zo grenzenloos onze “dodelijke zwakheid”, zoals de liturgie zegt. Alleen beseffen we dat niet. We hebben een ander nodig, een integraal menselijke aanwezigheid.

Waarom kunnen we deze aanwezigheid herkennen? Aan het feit dat ze ons decentreert van onze reducties, van onze verstrooidheid om ons terug te brengen naar het centrum, Christus. En hoe decentreert ze ons, hoe brengt ze ons terug naar Christus? Door te gebeuren. Eenvoudigweg door te gebeuren. Het christendom is altijd een gebeurtenis. Als het niet voortdurend opnieuw gebeurt, vliegen we meteen al de eerste bocht uit. Daarom is het van een enorme naïveteit te denken dat wij al weten, alsof het 'al weten' de verplaatsing, het uit de bocht vliegen zou kunnen voorkomen. Maar het is een troost te zien dat dit reeds de apostelen overkwam, met Jezus: zij, die als eersten de uitzonderlijke ontmoeting gehad hebben met de levende aanwezigheid van Christus, verplaatsten zich voortdurend, precies zoals wij.

a) De verplaatsing van de leerlingen

In vele episodens van het Evangelie zien we leerlingen die zich verplaatst hebben, en Jezus die hen voortdurend terugbrengt naar het centrum.

We hebben in deze jaren vele malen de terugkeer van de apostelen geciteerd, door Jezus uitgezonden om te prediken, om het Rijk te verkondigen. Ze komen helemaal 'enthousiast' terug, doch reeds 'verplaatst', overgehield naar iets anders, en Jezus moet hen terugbrengen naar het centrum: "Toch moet ge u niet verheugen over het feit dat de duivels aan u onderworpen zijn, maar verheugt u omdat uw namen staan opgetekend in de hemel",²⁸ dat wil zeggen omdat jullie uitgekozen zijn.

En verder: "Johannes zei Hem: 'Meester, we hebben iemand die ons niet volgt, in uw naam duivels zien uitdrijven, en we hebben getracht het hem te beletten, omdat hij geen volgeling van ons was'. Maar Jezus zei: 'Belet het hem niet, want iemand die een wonder doet in mijn Naam zal niet zo grif ongunstig over mij spreken. Wie niet tegen ons is, is voor ons'".²⁹

De episodens gaan door: "Toentertijd trad de moeder van de zonen van Zebedeüs" op Jezus toe en vroeg hem: "Laat deze twee jongens van mij in uw Koninkrijk zitten, één aan uw rechter- en één aan uw linkerhand". De andere leerlingen waren overigens niet veel anders dan wij, zodat... "Toen de tien anderen dit hoorden, [...] zij kwaad [werden] op de beide broers". En Jezus corrigeert hen: "Gij weet, dat de heersers der volkeren hen met ijzeren vuist regeren en dat de groten misbruik maken van hun macht over hen. Dit mag bij u niet het geval zijn; wie onder u groot wil worden, moet dienaar van u zijn".³⁰

²⁸ Lc 10,20.

²⁹ Mc 9,38-40.

³⁰ Mt 20,20-21.24-26.

Af en toe bereikt de verduistering van degenen die Jezus volgden een zodanig niveau dat “toen de dagen van zijn verheffing hun vervulling tegemoet gingen, [...] Hij vastberaden de reis naar Jeruzalem [aanvaardde] en [...] boden voor zich uit[zond]. Dezen kwamen op hun tocht in een Samaritaans dorp om er zijn verblijf voor te bereiden. Maar de Samaritanen ontvingen Hem niet, omdat Jeruzalem het doel van zijn reis was. Toen de leerlingen Jakobus en Johannes dit gewaar werden, vroegen ze: ‘Heer, wilt Gij, dat wij vuur van de hemel afroepen om hen te verdelgen?’ Maar Hij keerde zich om en wees hen op strenge toon terecht”.³¹ Tot het laatste bleven ze zich van Hem verplaatsen.

We zouden de hele ochtend door kunnen gaan dergelijke episodens uit het Evangelie aan te halen. Tot en met de laatste scène: een ogenblik nadat hij aan Jezus beleden had dat hij van Hem hield (“Houd je van Mij?” “Ja”) en zich had horen zeggen: “Volg mij”, keerde “Petrus zich om [en] zag hij, dat de leerling van wie Jezus veel hield, hen volgde” en zei hij tot de Meester: “Heer [en deze dan], wat dan met hem?” Jezus antwoordde hem: “Als Ik hem wil laten blijven tot Ik kom, is dat uw zaak?”³²

Zonder het in de gaten te hebben, onmerkbaar, verplaatsten de apostelen zich van het centrum, hielden ze over naar iets anders, plaatsten ze hun consistentie in iets anders. Wat een troost te zien dat wij zijn zoals zij en dat Jezus zich niet verbaasde over hun uitglidders, maar hen steeds terugbracht naar het centrum! “Al zouden je vader en je moeder je verlaten, ik zal je nooit verlaten!”

b) Onze verplaatsing

Ook ons gebeurt het net als de apostelen (attentie, het probleem is niet wat we ons verplaatsen, maar dat we ontkennen dat we ons verplaatst hebben, want ook dat gebeurt). Daarom hebben ook wij, net als de apostelen, de ontmoeting nodig met een aanwezige aanwezigheid, die ons decentreert van onszelf om ons te laten terugkeren naar het centrum, Christus. Dat is wat Giussani met ons gedaan heeft. Als we onze geschiedenis nagaan, zoals we gedaan hebben met de geschiedenis van de leerlingen, dan bevinden we ons tegenover dezelfde feiten, dezelfde verplaatsing en zijn ook wij in aanwezigheid van een mens die ons voortdurend terugbrengt naar het centrum.

De correcties die we heel onze geschiedenis meemaken, zijn voorbeelden die ons kunnen helpen om te verifiëren in welke mate de door don Giussani geïdentificeerde beklagen ook de onze zijn, vandaag, die ons vandaag raken. Laten we teruggaan naar enkele momenten waarop don Giussani ons teruggebracht heeft naar het centrum.

³¹ Lc 9,51-55.

³² Joh 21,17.19-22.

Tijdens de eerste Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit in 1982, meteen na de pauselijke erkenning, begint don Giussani met dingen te zeggen die iedereen schokken. De mensen waren, zouden we kunnen zeggen, ‘opgeblazen’ naar de bijeenkomst gekomen, omdat de Kerk eindelijk de beweging erkend had. Maar don Giussani geeft toe: “Ik sta als het ware een beetje met de mond vol tanden en weet niet hoe te beginnen, omdat mij voortdurend de namen van mijn eerste leerlingen in gedachten komen”.³³ Om de reden van zijn verlegenheid aan te duiden citeert hij een zin van Johannes Paulus II: “Er zal geen trouw zijn [...] als in het hart van de mens niet een vraag gevonden wordt waarop alleen God antwoord biedt, of beter, waarop alleen God het antwoord is”.³⁴ Daarna merkt hij op: “Sinds de schoolbanken, waar we elkaar gevonden hebben, tot aan het gezelschap van vandaag [...], is het de ernst van deze menselijke vraag die mij deze ochtend verrast doordat ik hem voel in al zijn behoefte, in al zijn kracht en in heel de broze consistentie die hij heeft in het leven van een mens”. Ziehier nu waarom hij zich voelt beven: “Dat wat mij deze ochtend doet beven is werkelijk de verrassing dat er een grote verwijdering mogelijk is van mezelf, want mijn persoon is datgene wat zij moet worden: de mens is een project, zijn definitie is afgeleid van de realisatie van dit project. De gedachte van deze ochtend laat me zien hoe ver ik gewoonlijk af sta van datgene waarvan ik in elk geval de bedoeling heb het zo nadrukkelijk te hernemen, opnieuw te overwegen en opnieuw aan de anderen ter overweging te geven”. Dan beoordeelt hij het leven van velen in de Fraterniteit: “Jullie zijn groot geworden: terwijl jullie je verzekerd hebt van een menselijke capaciteit in jullie beroep is er, mogelijk, een verwijdering van Christus [...], jullie hart is als het ware geïsoleerd, of, beter gezegd, het is of Christus geïsoleerd blijft van het hart, behalve op momenten van bepaalde werken (een moment van gebed of een moment van inspanning, wanneer er een algemene ontmoeting is, er een schola gehouden moet worden enzovoorts)”. Maar er is, als gevolg hiervan, een verdere verwijdering, “die zich openbaart in een ultiem onbehagen onderling – ik heb het ook over echtgenoten onder elkaar –, in een ultiem wederzijds onbehagen”, die “het ultieme aspect van het hart van de een verwijdert van het ultieme aspect van het hart van de ander, behalve in gemeenschappelijke acties (het huis dat geregeld moet worden, de kinderen waarvoor gezorgd moet worden, enzovoorts)”.³⁵

³³ L. Giussani, «La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]», in: *Tracce-Litterae communionis*, februari 2007. Vgl. A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 605.

³⁴ Giovanni Paolo II, *Preek in Mexico-Stad tijdens de reis naar de Domicinaanse Republiek*, Mexico en de Bahama's, 26 januari 1979.

³⁵ L. Giussani, «La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]», in: *Tracce-Litterae communionis*, februari 2007. Vgl. A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 605.

Vijftien jaar eerder, op 19 november 1967, nauwelijks twee dagen na de bezetting van de Katholieke Universiteit van Milaan, beoordeelt don Giussani tijdens de Adventsretraite van de *Memores Domini* de reactie die hij in die omstandigheid gekregen heeft van de studenten van de beweging: “En zo heeft ook het begrip van de situatie en van wat er gedaan moet worden – een ànder begrip, scherper, want een begrip gedictieerd door het gezichtspunt van God – ons zo gemakkelijk ontbroken, omdat we niet dag en nacht op Hem wachten [we wachten niet op God]”. Want “als we Hem dag en nacht verwacht zouden hebben, dan zou ook de houding van de onzen in hun samenleven op de Katholieke Universiteit anders geweest zijn; ze is heel edelmoedig geweest, maar hoe waar?” En verder verwijzend naar degenen die mee hebben gedaan aan de bezetting, zegt hij: “De waarheid van een geste ontstaat niet uit politieke slimheid”, anders “raakt datgene wat we zeggen vermengd met wat de anderen zeggen en wordt het instrument van wat de anderen zeggen. We kunnen onze dingen doen en zonder dat we het in de gaten hebben het paradigma van iedereen, het paradigma dat door iedereen voorgesteld wordt, tot ons paradigma nemen. Maar wat wij zeggen, wat wij doen, onderscheidt zich doordat we dag en nacht op Hem wachten”.³⁶

De bezetting van de *Cattolica* wordt voor don Giussani een kostbare gelegenheid om iets beslissends te leren voor zichzelf: “We zijn echt in de situatie dat we voorhoede kunnen zijn, de eersten van die diepe verandering, van die diepere revolutie die nooit – let wel: nooit – kan bestaan in wat we pretenderen dat er uiterlijk, als sociale werkelijkheid, gebeurt”; want “het zal nooit in de cultuur of in het leven van de samenleving zijn, als het niet eerst [...] in ons is. [...] Als dit offer van zichzelf niet onder ons begint... Geen penning die we moeten geven, maar [...] een revolutie van onszelf, in de opvatting van onszelf [...] zonder voor-oordeel, zonder eerst iets in veiligheid te brengen”.³⁷

In 1973, vijf dagen na de grote bijeenkomst in het Palalido te Milaan, drukt don Giussani zijn teleurstelling uit over wat er gebeurd is; want hij had gehoord dat de meest overtuigende ovaties gegeven waren voor de politieke moties die wat een publieke geste van geloofsgetuigenis had moeten zijn, in de schaduw gezet hadden: “Wat in ons bevoorrecht is, is niet Christus, is niet het nieuwe feit: jongens, wij geloven nog niet. De ideologie beïnvloedt ons zózeer, dat datgene wat niet anders dan secundair zou kunnen zijn in relatie tot de gemeenschap – want dat jij een mening hebt die anders is dan die van mij, dat is natuurlijk – operatief gezien gaat prevaleren, in het oordeel dat

³⁶ Adventsretraite van de *Memores Domini*, Milaan, 19 november 1967, in: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 391.

³⁷ *Ibidem*, p. 392.

er gegeven wordt, en in de actie die daaruit volgt”, totdat “de gemeenschap geen consistentie meer heeft”.³⁸

Waardoor werd Giussani beheerst toen hij ons zo corrigeerde? Door de gebeurtenis van Christus, door de passie voor Christus, door Zijn aanwezigheid, door Zijn gedachtenis. Hij had zich niet van Christus verplaatst! Daarom kon hij het telkens herkennen wanneer ons hart “als het ware geïsoleerd [is], of, beter gezegd, [...] Christus geïsoleerd blijft van het hart”.³⁹

c) Het formalisme en de stilstand van de nieuwheid

Er is een symptoom – en het is ook een permanent risico – van deze verwijdering van de beweegredenen waarmee alles begonnen is: het formalisme. Vanaf de allereerste jaren van het leven van de beweging, is don Giussani hypergevoelig voor het voortdurend dreigende gevaar de frisheid van de oorspronkelijke ervaring te verliezen, de aandacht te verplaatsen van de beweegredenen waarmee alles begonnen is en waarvoor de mensen begonnen zijn te volgen, zijn gaan deelnemen. Wat hen aangetrokken heeft, waren geen formules of verenigingsrituelen, was geen organisatie: het was een levende gebeurtenis die in hun leven binnenging. Daarom heeft hij het risico van het formalisme altijd als dodelijk gezien.

Reeds in 1962, toen er reeds een grote rijkdom aan uitdrukkingen was, met veel initiatieven, openbare bijeenkomsten, publicaties enzovoorts, en GS in Milaan en andere delen van Italië steeds zichtbaarder werd, signaleerde Giussani, sprekend tot een groep verantwoordelijken van destijds, dat “de oorspronkelijke ervaring die ons erbij heeft laten komen, als het ware gefossiliseerd, gekristalliseerd is geraakt”. Want hij onderstreept dat “je zeer trouw kunt worden in het gebruik van een methode als formule en het doorgeven ervan, het accepteren ervan, zonder dat deze methode inspirator blijft voor een ontwikkeling: een methode die geen leven ontwikkelt is een grafmethode, is verkiezeling (verstening)”. Dat is de reden “waarom degenen die een taak hebben, aan hun verantwoordelijkheid denken als aan iets ‘extrinsieks’ en niet als ‘levensmethode’, allereerst. Daarom wordt hun taak, voor henzelf, vermoeidheid en last”.⁴⁰

Wat is het effect van het “gebruik van de methode als formule”? “De stilstand van de nieuwheid”, dat wil zeggen de verstarring van het leven. Voor Giussani “is vrijheid van geest het vermogen te veranderen” en hij moet daarentegen constateren dat men “dor is in het vinden van de steeds nieuwe cor-

³⁸ Vierde school van de gemeenschap, Milaan, 20 mei 1973, in: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 468.

³⁹ L. Giussani, «La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]», in: *Tracce-Litterae communionis*, februari 2007. Vgl. A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 605.

⁴⁰ A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 254.

respondentie: de dingen staan geen moment stil". Daarom wijst hij opnieuw op het feit dat "de nieuwheid verrijkt wordt door degenen die voor het eerst komen, door wie niet onze ideeën hebben" en dat juist hun aanwezigheid "ons dwingt tot een nieuwe manier van overwegen van wat ook in ons is, om de dingen voor hen te organiseren. Wij daarentegen [...] organiseren alles alsof iedereen met ons was (dat wil zeggen met onze ideeën) en vergeten hen". "Onze methode heeft" daarentegen "authentieke mensen nodig, die bezig zijn met hun menszijn: zie hier ons gebrek". Daarom nodigt hij uit tot één ding: "Ga in jullie ervaring zitten – met de hypothese van GS –: God is mens geworden: Hij had ogen, botten, spieren..."⁴¹

Don Giussani komt bij veel gelegenheden terug op het risico van het formalisme, bijvoorbeeld tijdens de Equipe van de studenten van februari 1983. "[Het] formalisme [...] valt gewoonlijk samen met het accepteren van vormen, zonder dat deze vormen voorstel zijn, dus worden wat ze oorspronkelijk zijn: een voorstel voor het leven. Wat verandert de handeling die we aan het doen zijn, in ons leven? Al die mensen rond de CP,⁴² voor de verkiezingen, wat verandert dat in ons leven?"⁴³ Voor Giussani is deze opmerking uit een toespraak van belang, omdat ze "tegen de achtergrond van een moeizaamheid om ervaring te worden, allereerst het formalisme in het volgen van de gemeenschap aanklaagt". Inderdaad, legt hij uit, "ben je niet op orde omdat je school van de gemeenschap doet, ben je niet op orde omdat je deelneemt aan de heilige Mis met je eigen priester, ben je niet in orde omdat je flyert of een spandoek ophangt. Dit kan de formaliteit zijn waarmee iemand de tol betaalt aan de sociale werkelijkheid waar hij bij hoort. Maar wanneer wordt dit alles ervaring? Wanneer het jôu iets zegt en iets in jou beweegt ('beweging') [...]. Ons eerste gevaar is dus het formalisme, het herhalen van woorden of het herhalen van gestes, zonder dat de woorden of de gestes schokken of, hoe dan ook, een crisis veroorzaken, dat wil zeggen iets in jou bewegen, meer de blik op jezelf verlichten, een overtuiging van een waarde voeden (want, bijvoorbeeld, dat je je moet inzetten voor de verkiezingen is een noodzaak van jouw menszijn, anders ontbreekt er iets aan je menszijn)".⁴⁴

⁴¹ *Ibidem*, pp. 254-255.

⁴² *Cattolici popolari*, 'volkskatholieken': naam van een lijst voor de universiteitsverkiezingen in veel universiteiten van Italië in de jaren '70, met bij CL betrokken kandidaten. De CP kregen veel bijval in de katholieke wereld. De politieke en culturele actie van de CP was gekenmerkt door een grote concreetheid en aanzienlijk vermogen om te antwoorden op de noden van de studenten [noot van de vertaler].

⁴³ L. Giussani, *Uomini senza patria [Mensen zonder vaderland] (1982-1983)*, uitg. Bur, Milaan 2008, p. 193.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 194-195.

Ook onze aanwezigheid in de omgeving kan formeel zijn. “Wat betekent ‘formaliteit van de aanwezigheid’? De aanwezigheid ontstaat uit een schema, is daarom geen aanwezigheid meer, het zijn gestes die losgetrokken zijn uit een organisme, die geen organisme hebben. Onze aanwezigheid ontstaat uit een schema: dit moet gedaan worden, dit, en dit, dat wil zeggen een bundel initiatieven; ook de manier waarop iemand een kameraad uitnodigt, is schematisch, zozeer dat iemand wordt uitgenodigd voor het Paastriduüm en daarna in de steek gelaten, sterker nog, hij wordt tijdens het Paastriduüm al alleen gelaten. Terwijl een niet-formaliteit van de aanwezigheid moet ontstaan uit het bewustzijn, uit het erin springen en het risico van de persoon: de aanwezigheid in de omgeving is een probleem van jouw persoon. Het is geen belang van de ander waar je je aan hecht: het is het probleem van Christus, of Christus te maken heeft met jouw persoon. Het ware probleem is het formalisme van het geloof. [...] Men gaat niet uit van het bewustzijn van Christus als mijn leven en, daarom, als leven van de wereld en, daarom, van de wereld als mijn leven”.⁴⁵

Maar die verwijdering, die verplaatsing en het formalisme in het meedoen, hebben zichtbare gevolgen:

1) Moeheid, verlies van de zin in het nieuwe leven

Op 6 september 1975 zei don Giussani in Campitello: “Ik heb bij jullie veel mensen van goede wil gezien, maar die uiteindelijk moe zijn, en zich zelfs ongemakkelijk voelen. [...] Als we geblokkeerd zijn door de vermoeidheid, dan betekent dat dat we nog onrijp zijn in de waarneming van de beweegreden van ons leven en van alles wat we doen. Deze week heeft ons gedwongen op te merken dat ons iets ontbreekt: en wat ons ontbreekt is de fundamentele kwestie”.⁴⁶

En twee maanden later, tijdens de Dag van de opening van het jaar van de CLU, zegt hij: “Toen we de universiteit zijn binnengegaan is er een moment geweest – of zijn er momenten geweest – waarop het verlangen, de passie, zelfs het smartelijke verlangen naar een nieuwe werkelijkheid, naar iets nieuws, ons bezielde hebben. Nu leven we op de universiteit zonder deze zin, de zin in het nieuwe leven”.⁴⁷

Het zijn permanente risico's. Een vriendin schrijft: “Toen we hoorden dat we uitgenodigd waren naar de audiëntie met de Paus te gaan, ook wij die in het buitenland wonen, iets wat in de twaalf jaar dat we in Nairobi wonen nog nooit gebeurd was (zelfs niet om deel te nemen aan de begrafenis van don Giussani), heb ik beseft dat het een zeer belangrijke ontmoeting was voor de beweging en dat we voor een ‘historische wending’ stonden, als echt iedereen gevraagd was om deel te nemen. Op een avond discussieerden we over het belang van deze geste en terwijl

⁴⁵ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza (1975-1978)*, op. cit., pp. 109-110.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31.

een vriendin me apart nam, vertrouwde ze me toe dat ze niet van plan was om deel te nemen omdat ze een afkeer had van ontmoetingen waarvoor de massa's op de been gebracht worden, en vervolgens bracht ze allerlei moeilijkheden te berde, zoals de kosten van het vliegticket, de lange reis, de wachttijden en de rijen om het St.Pietersplein op te gaan enzovoorts. "Maar in het begin, toen we de beweging ontmoet hebben, hielden deze moeilijkheden ons niet tegen", wierp ik haar in een opwelling voor; aan het begin werden we beheerst door het verlangen om met Hem te zijn, waarheen Hij ook ging. En zo hebben we ons de vele 'overvolle' ontmoetingen herinnerd waaraan we hadden deelgenomen, en wat ons toen bewoog. "Ik wil niet zo oud zijn dat ik alleen maar bezorgd ben me moeite te besparen; ik verlang de genegenheid voor Zijn lichaam die me in het begin in beweging zette!" Toen ik op het plein kwam, al mijn vrienden ontmoette zonder dat het gepland was, onze zo prachtige liederen hoorde, Carrón zag, heb ik 'Zijn' levend lichaam teruggevonden en was ik als een kind op de schoot van zijn moeder. "Houd het vuur van de herinnering aan die eerste ontmoeting levend en wees vrij!", zei de paus ons. Waar vind ik een grotere tederheid voor mijn leven? De eerste ontmoeting is opnieuw gebeurd, net als toen ik vijftien was en voortdurend bereid was, met de rugzak al om, om Hem te volgen waarheen hij ook ging".

Wat is dus de nieuwhed die we geroepen zijn te beleven en die ook de anderen kunnen zien? Nodig is, zegt Giussani, "dat de mensen om ons heen, op onze faculteiten, in onze colleges, niet enkel meer zien, zoals nu, dat we bij Gemeenschap en Bevrijding horen, dat wil zeggen bij een serie bruikbare initiatieven, bijeenkomsten, instrumenten, maar dat ze de gebeurtenis van Gemeenschap en Bevrijding in mij en onder ons opmerken, deze verandering opmerken die ik word, dat ze deze eenheid opmerken die ze verbeteren zullen kunnen bestrijden, maar waarnaar ze uiteindelijk onmogelijk geen heimwee kunnen voelen: een rots die de krachten van de hel, zou Christus tot Petrus zeggen, nooit zullen kunnen overweldigen". Voor Giussani "wordt Gemeenschap en Bevrijding", als dit niet gebeurt, "werkelijk een politieke partij en daarmee uit, wordt ze een vereniging, vol initiatieven, maar te vermoeiend om er na een bepaald aantal maanden nog van te kunnen houden".⁴⁸

2) Verwarring over de aanwezigheid

In 1976 besluit don Giussani de beroemde Equipe van Riccione met deze woorden: "Geen 'aanwezigheid van onze gemeenschap' op de universiteit moet er gebeuren, maar een 'nieuw hart in eenieder van ons', een rijpheid van jou, broeder; het uitbarsten of de dageraad van een christelijke rijpheid van jou, van een nieuw geloof en een nieuwe passie. De invloed op de universiteit en op de samenleving, de bijdrage van de Kerk, dat zijn consequenties die God zal

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 32-33.

bepalen zoals hij de tijden van de geschiedenis bepaalt. Wat ons interesseert, is dit menszijn, dat reeds in enkelen leeft en dat moet overslaan op iedereen, want eenieder van ons zou ongelukkig zijn, als slechts één van ons niet voor dit nieuwe voetlicht zou komen, waar het panorama van de wereld, van jezelf, van je dagelijkse banaliteit, van je kameraad en van je vriend, helemaal anders is. Dit is reeds fragmentarisch voorgevoel in ons allemaal, zoals wanneer de zon opgaat: een nieuwe dag, niet in de andere wereld, maar in deze wereld. En het moet dus een strijd worden die telkens opnieuw begint en nimmer afgelopen is in ons, want de weerstand die we aantreffen op de universiteit is de gigantische objectivering van de weerstand die we in onszelf aantreffen”.⁴⁹

3) Verwarring over de aard van de beweging

In dezelfde maand september 1976 tekent don Giussani tijdens een bijeenkomst van verantwoordelijken in Collevaleza voor iedereen het ontmoedigende plaatje uit van wat er gebeurt wanneer het formalisme overheerst: “De beweging blijft iets vreselijks: in plaats van het leven in beweging te zetten en het te bekeren, is ze een berg conditioneringen”. Daarentegen is de beweging, zo voegt hij toe, een “te scheppen Gebeurtenis, geen organisatie die uitgedacht moet worden [...]; jij staat op het spel”. Hier past don Giussani geen halve maatregelen toe: “Het wezen van de kwestie impliceert niet dat je met z’n vijftigen moet zijn; twee is genoeg”.⁵⁰

De aangestipte consequenties vormen een permanent risico en impliceren daarom een *voortdurende bekering*, zoals don Giussani zegt tot de docenten van de beweging die in 1978 samen komen in Assisië: “Alle revoluties en alle hervormingen worden na een tijdje formeel en dan wordt de oorspronkelijke impuls door het formalisme beheerst, geabsorbeerd, begraven. Er is een *voortdurende bekering* nodig en dan blijft de revolutie permanent. Het is de utopie van *Lotta continua*,⁵¹ in de letterlijke zin, maar datgene wat utopie is voor de volgelingen van die formule, de ‘beste kameraden en kameradinnen’, is voor ons Christus in de geschiedenis. Je kunt geen christelijke docent zijn, noch geloofsbeweging, je kunt geen gemeenschap en bevrijding zijn, tenzij in de voortduring van een wil tot bekering, hetgeen de houding is die ons elke ochtend moet bepalen. Het christelijke leven wordt enkel aanwezigheid binnen een voortdurend bewustzijn van wat men is: en dat is de enig mogelijke voortdurende strijd”.⁵²

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 86-87.

⁵⁰ A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., pp. 485-486.

⁵¹ ‘Voortdurende strijd’: militante extreem-linkse beweging in Italië tussen 1969 en eind jaren ’70 [noot van de vertaler].

⁵² *Agli educatori. L'adulto e la sua responsabilità [Tot de opvoeders. De volwassenen en zijn verantwoordelijkheid]*, in: Quaderni, 7, uitg. Cooperativa Editoriale Nuovo Mondo, Milaan 1990, p. 52.

Het opnieuw doorlopen van deze momenten van onze geschiedenis, in het licht van de woorden van de paus van 7 maart, helpt ons onze grenzenloze behoefte te herkennen, laat ons meer de wil tot bekering voelen, de vraag om “het leven niet al levende te verliezen”,⁵³ om de frisheid van het charisma niet te verliezen – dat voor ons de frisheid van het leven is –, waarmee we op bedevaart zijn gegaan naar de paus. Dat is de dringende behoefte die we hebben. En ze is des te groter naarmate we ons meer bewust zijn van de grootsheid van het geschenk dat ons gegeven is en we dankbaar zijn dat we het gekregen hebben.

Het is deze urgentie die in ons faciliteert Christus te erkennen. Want het geloof is voor de armen van geest, zoals we ons op het St.Pietersplein opnieuw hebben horen zeggen: “Andreas, Johannes, Simon: ze voelden dat Jezus in hun diepten keek, dat ze gekend werden tot in hun binnenste, en dit bracht een verbazing, een verwondering in hen teweeg die hen meteen aan Hem verbonden deed voelen...”.⁵⁴

In het licht van heel deze geschiedenis van ons raken de woorden die de paus op het St.Pietersplein tot ons gericht heeft, ons zeer: “Na zestig jaar heeft het oorspronkelijke charisma zijn frisheid en vitaliteit niet verloren. Maar jullie moeten je ervan bewust zijn dat het centrum niet het charisma is, er is maar een centrum, en dat is Jezus, Jezus Christus!”⁵⁵ Het is datgene waartoe don Giussani ons onvermoeibaar heeft opgeroepen, door ons, van wat wij het charisma beschouwden, terug te brengen tot het charisma in zijn oorspronkelijke natuur. Wij hebben het charisma geleerd van de manier waarop Giussani ons decentreerde van de reductie die we er in de geschiedenis van gemaakt hadden. Niet vanuit een theologische discussie over de aard van het charisma, maar door een reflectie over zijn verwezenlijking in de geschiedenis, zijn we begonnen te begrijpen waarover het ging. Hoe vele malen heeft don Giussani ons moeten decentreren? Daarom betekent, zoals de paus ons gezegd heeft, “trouw aan het charisma [...] niet het te ‘verstenen’” – het te kristalliseren, zei don Giussani – “of het op perkament te schrijven en het in te lijsten. Verwijzen naar de erfenis die don Giussani jullie heeft nagelaten mag niet gereduceerd worden tot een museum van herinneringen, van genomen beslissingen, van gedragsregels. Het brengt zeker trouw aan de traditie met zich mee, maar trouw aan de traditie ‘betekent het vuur levend te houden en niet de as te verheerlijken’”, niet de zin in het leven te verliezen, wat zou het ons anders kunnen schelen? “Houd het vuur van de herinnering aan die eerste ontmoeting levend en wees vrij!”⁵⁶

⁵³ “Where is the Life we have lost in living?” (T.S. Eliot, *Choruses from ‘The Rock’*, 1934, h. I).

⁵⁴ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

⁵⁵ *Ivi.*

⁵⁶ *Ivi.*

Zo kunnen we niet alleen wat paus Franciscus ons gezegd heeft, herlezen, maar ook wat alle pausen ons aanbevolen hebben. Laten we denken aan Johannes Paulus II. In 1985 zei hij tot de priesters van de beweging: “Wanneer een beweging door de Kerk erkend is, wordt zij een bevoorrecht instrument voor een persoonlijk en steeds nieuw je hechten aan het mysterie van Christus. Laat nooit toe dat jullie deelname de mot van de gewoonte herbergt, van de ‘routine’, van de ouderdom! Vernieuw voortdurend de ontdekking van het charisma dat jullie gefascineerd heeft en het zal jullie steeds krachtiger dienaars laten zijn van die enige macht die Christus de Heer is!”⁵⁷ En in de brief van 2004 aan don Giussani schreef hij: “Ik hecht eraan u en al degenen die bij de beweging horen, toe te wensen dat dit belangrijke jubileummoment eenieder ertoe brengt om terug te gaan naar de oorspronkelijke ervaring vanwaaruit de beweging begonnen is, door het oorspronkelijke enthousiasme te vernieuwen. Want is het belangrijk trouw te blijven aan het charisma van het begin om effectief te kunnen antwoorden op de verwachtingen en de uitdagingen van deze tijd”.⁵⁸

Wat laat de ervaring van de apostelen met Jezus en onze ervaring met Giussani en met de pausen zien? Dat de aanvankelijke ontmoeting niet voldoende is, dat wat we reeds weten niet voldoende is om ons op de weg te houden. We hebben een aanwezigheid in het heden nodig die ons decentreert van onszelf om ons terug te brengen naar Christus, we hebben het dus nodig dat de eerste ontmoeting voortdurend opnieuw gebeurt, zoals don Giussani ons steeds in herinnering geroepen heeft: “De gebeurtenis identificeert niet slechts iets wat gebeurd is en waarmee alles begonnen is, maar wat het heden opwekt, het heden definieert, inhoud geeft aan het heden, het heden mogelijk maakt. Wat we weten of wat we hebben wordt ervaring als wat we weten of wat we hebben iets is wat ons nu gegeven wordt; er een hand is die het ons nu aanreikt, er een gezicht is dat nu naar voren treedt, er bloed is dat nu vloeit, er een verrijzenis is die nu gebeurt. Buiten dit ‘nu’ is er niets!”, noch wat we weten, noch wat we hebben. Niets. Alles is niets. “Buiten dit ‘nu’ is er niets!” We moeten dat allemaal boven ons bed hangen. “Buiten dit ‘nu’ is er niets!” en we weten dat heel goed: er is enkel dorheid, ook met alles wat we weten. Maar dit ‘weten’ geeft ons zelfs geen millimeter, geen moment van deze plotselinge schok van het begin, want “ons ik kan niet bewegen, ontroerd, dat wil zeggen veranderd worden, tenzij door iets gelijktijdigs: een gebeurtenis. Christus is iets wat mij overkomt”.⁵⁹

⁵⁷ Johannes Paulus II, *Toespraak tot de priesters die deelnemen aan de ervaring van de beweging ‘Gemeenschap en Bevrijding’*, Castel Gandolfo (Vaticaanstad), 12 september 1985.

⁵⁸ Johannes Paulus II, *Brief aan de Hoogwaardige Monseigneur Luigi Giussani, stichter van de Beweging ‘Gemeenschap en Bevrijding’*, 22 februari 2004, 2.

⁵⁹ Vgl. HISTORISCH ARCHIEF VAN DE KERKELIJKE VERENIGING MEMORES DOMINI (ASAEMD), gekopieerd document getiteld «Dedicazione 1992 Rimini, 2-4 ottobre 1992 [Toewijding 1992 Rimini, 2-4 oktober 1992]», in: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 851.

En met alle vaderlijkheid die in hem is waarschuwt don Giussani ons: “Laten we opletten dat deze *correctie* – want dat is de definitie van het werk dat we aan het uitvoeren zijn – ons niet ‘in de verdediging’ dringt: ‘Het educatieve proces begint daar waar de ruimte voor zelfverdediging verloren gaat’. Het mooiste ter wereld is leren. En wat we allemaal moeten leren van wie leiding geeft is zijn vermogen om te leren. ‘Leven betekent dat door jouw ervaring heen anderen leven’”.⁶⁰

3. Hoe de volwassene voortgebracht wordt

Alleen zó, als we het dus accepteren om te leren, als we ons laten decentreren, kunnen we antwoorden op de taak die de paus ons heeft toegewezen. En wat is die taak? “Armen, handen, voeten, hoofd en hart zijn van een Kerk ‘die naar buiten gaat’”. Hoe kunnen we dit mandaat uitvoeren? De paus heeft het ons gezegd: enkel “gecentreerd in Christus”.⁶¹

Precies zoals don Giussani: “Wanneer je wijd openstaat voor datgene wat er gebeurd is en in de wereld gebeurt, dus voor Christus, [...] dan verruimt zich je hart”.⁶² “Christus volgen, in alles Christus te beminnen: dat is wat herkend moet worden als het belangrijkste kenmerk van onze weg”.⁶³ En verder: “Wij plaatsen in het centrum van ons leven deze Aanwezigheid [...]: de mens Jezus”.⁶⁴ Tenslotte: “*Als je deze aanwezigheid wegneemt, wordt alles tot as*”.⁶⁵ Om ons wegglijden te signaleren gebruikt hij ook een andere uitdrukking: “Onze burgerlijkheid is met het blote oog waar te nemen. Want de burgerlijkheid is het gebrek aan radicaliteit waarmee we de relatie met Christus waarnemen”.⁶⁶

Toen zoals nu, is het nodig volwassenen in het geloof voort te brengen. Dat is de dringendste behoefte. Don Giussani zegt het ons duidelijk: “Wat we zoeken in alles wat we doen is een levender geloof en een intensere, efficiëntere

⁶⁰ *Agli educatori. L'adulto e la sua responsabilità [Tot de opvoeders. De volwassene en zijn verantwoordelijkheid]*, op. cit., p. 49.

⁶¹ Franciscus, *Toespraak tot de beweging Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

⁶² L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2002, p. 130.

⁶³ *Ibidem*, p. 10.

⁶⁴ L. Giussani, *L'uomo e il suo destino [De mens en zijn bestemming]*, uitg. Marietti 1820, Genua 1999, pp. 81-82.

⁶⁵ L. Giussani, *È, se opera [Hij is, als Hij werkt]*, bijlage bij *30Giorni*, n. 2, 1994, p. 80.

⁶⁶ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 61.

manier om het voor te stellen aan heel de wereld”.⁶⁷ Niets is dringender. En vandaag is dat misschien nog veel duidelijker. Want de feiten van Parijs en de vervolgingen van deze afgelopen maanden hebben allen voor ogen gesteld wat de grootste uitdaging is die we hebben: het grote niets en de diepe leegte die het leven beheerst, tot het uitbarst in geweld. Dat is de uitdaging voor ons en voor de anderen. Wat kan antwoord geven op deze leegte? Een strategie is niet voldoende, en evenmin het opnieuw voorstellen van gedrag en gedragsschema's. Het probleem is niet allereerst ethisch van aard, maar kentheoretisch, en betreft dat vermogen om de evidentie te herkennen waarover we aan het begin gesproken hebben, die verzwakking van de zin van het ik, van het bewustzijn van onszelf. Dat moet in eenieder opnieuw wakker gemaakt worden. Als we dat niet begrijpen, bewegen we ons verkeerd, nutteloos en verkeerd. Ook op dit punt heeft don Giussani ons geholpen. “In een samenleving als deze”, zei hij in 1978, “kunnen we niets omwentelen met woorden, verenigingen of instellingen, maar enkel met het *leven*, want het leven is een groot feit dat de politieke ideologieën nooit zullen kunnen overwinnen”.⁶⁸

En enkele jaren later zei hij in zijn interviewboek met Giovanni Testori: “Het is alsof er geen kruistochten of bewegingen meer mogelijk zijn... Georganiseerde kruistochten; georganiseerde bewegingen. Een beweging ontstaat juist uit het opnieuw wakker worden van de persoon. [...] Juist de persoon [...] is het punt van de tegenaanval. En zo ontstaat het begrip beweging, volgens mij. De grootste sociale waarde van nu voor een tegenaanval is precies het ideaal van beweging, waarvan je als het ware niet weet waar die vandaan komt, waarvan je niet weet hoe ze gebeurt. Want haar geboorteplek is in het onbeholpenste en ongewapendste deeltje dat er bestaat: dat wil zeggen de persoon [...]. Het kapitale probleem bestaat erin de heerschappij die de persoon over zichzelf heeft, opnieuw te ontsteken”. Hij beoordeelde de ongeschiktheid van vele ideologisch-politieke ‘bewegingen’ van toen, maar ook een bepaalde manier om de ervaring van onze beweging op te vatten, die weggleeft in dezelfde schema's en antwoordde op hetzelfde terrein. Als het werkelijke probleem is de persoon op te wekken, opnieuw voort te brengen, dan kan “de plaats waar de persoon zich herneemt [...] niet woorden, of debat” zijn.⁶⁹

Hoe kan dit zich hernemen gebeuren? “Dat is het punt dat we moeten aanpakken. Uiterlijk is het enige antwoord dat je een andere aanwezigheid ontmoet; dat je stuit op een andere aanwezigheid; deze aanwezigheid kan dan

⁶⁷ *Agli educatori. L'adulto e la sua responsabilità [Tot de opvoeders. De volwassene en zijn verantwoordelijkheid]*, op. cit., p. 49.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 51.

⁶⁹ L. Giussani – G. Testori, *Il senso della nascita [De zin van de geboorte]*, uitg. Bur, Milaan 2013, p. 112.

als reactiemiddel, als katalysator dienen voor de inmiddels vervluchtigde energieën”.⁷⁰ Daarom is, zoals hij zei tijdens de Synode van 1987, “wat ontbreekt niet zozeer de woordelijke of culturele herhaling van de boodschap [terwijl wij denken dat het voldoende is de gezonde leer te herhalen om niet ambigu te zijn. Als dat ons troost!]. De mens van vandaag wacht, misschien onbewust, op de ervaring van de ontmoeting met personen voor wie het feit van Christus een zó aanwezige werkelijkheid is dat hun leven erdoor veranderd is”. Dat is er nodig, alleen dat brengt in beweging, volgens don Giussani: “Het is een menselijke impact die de mens van vandaag door elkaar kan schudden: een gebeurtenis die echo is van de aanvankelijke gebeurtenis, toen Jezus zijn ogen opsloeg en zei: ‘Zaccheüs, kom vlug naar beneden, ik kom naar je huis’”.⁷¹

Een vriend schrijft me: “Op een avond word ik door vrienden uitgenodigd om deel te nemen aan een openbare bijeenkomst die georganiseerd wordt door verenigingen van ouders van kinderen met zeldzame ziekten. Ze hadden aan mij gedacht omdat ik al drieëndertig jaar kinderen met zware handicaps in huis heb. Ze voegen toe dat de vorm van de ontmoeting een ronde-tafelgesprek is waaraan, behalve ikzelf, anderen deelnemen, onder wie een atheïstische schrijver met een kind met ernstige psycho-fysische problemen. Ik besluit om de uitnodiging te accepteren en vraag een boek van deze schrijver te kunnen lezen. Ik lees het boek dat hij over zijn zoon geschreven heeft. Je ziet onmiddellijk de hele onmacht van deze vader, alsof niets een sprankje hoop zou kunnen geven. Ik was getroffen door de afstandelijkheid waarmee hij over zijn zoon sprak, want hij schreef onder meer: “Ook de geur van mijn zoon irriteert me!” Toen ik het boek uitgelezen had, dacht ik bezorgd dat ik niet in staat zou zijn weerstand te bieden in een zo wanhopige situatie. Maar toen bedacht ik me dat het hele boek niet enkel wanhoop was, maar dat er achter die pagina’s een man zat die riep, die nood had aan alles en dat ik iemand ontmoet had die deze nood kende en wist te antwoorden. Ik besloot te gaan omdat ook ik ben zoals die man: een oneindige nood. Dan breekt de avond van de ontmoeting aan: vóór ons een honderdtal mij onbekende personen. De gespreksleider besluit dat ik zal beginnen. Ik vertel over mezelf, over mijn gehandicapte kinderen, over het gevoel van leegte en verraad dat me in de eerste jaren van hun leven aangreep, over het gevoel van verlorenheid dat mijn hart overweldigde vanwege een verlangen naar geluk dat nooit vervuld zou worden, en ik vertel van die avond toen ik ineens zag dat de ogen van mijn vrouw vreugdevol waren, over het avontuur dat mijn leven sindsdien geweest is, over de schoonheid en het ge-

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 119-120.

⁷¹ L. Giussani, *L'avvenimento cristiano. Uomo Chiesa Mondo [De christelijke gebeurtenis. Mens Kerk Wereld]*, uitg. Bur, Milaan 2003, pp. 23-24.

schenk dat mijn kinderen vandaag zijn. Toen ik klaar was, was het de beurt aan de schrijver, die zegt: “Ik weet niet hoe ik de hoop moet hebben die ik gehoord heb van mijn vriend” – we hadden elkaar maar enkele minuten eerder leren kennen en hij noemde me al vriend – “maar ik verlang die hoop, sinds vanavond verlang ik ze. Ik had een stuk tekst voorbereid” – hij laat de volgeschreven bladzijden zien – “maar ik heb besloten die niet meer voor te lezen” – hij vouwt de papieren op en legt ze weg – “omdat ik sinds vanavond maar één ding verlang: te gaan wonen bij mijn nieuwe vriend, bij hem in de buurt, om te leren kennen hoe je zo kunt leven. Dit is het enige wat mij interesseert”. Hij hield op met spreken, de zaal was stil, vol ontroering. Daar was iets groots gebeurd. Dan vraagt hij me: “Wat me pijn doet is de twijfel te hebben dat mijn kind niet gelukkig zal zijn”. Van daaruit begon een dialoog tussen hem en mij alsof we al jaren vrienden waren. Aan het eind zei de schrijver me eenvoudigweg: “Misschien heb ik me voor het eerst van mijn leven aangekeken gevoeld zonder me een mislukking te voelen”. En ik vroeg me af: “Maar wat ziet deze man wat zelfs ik die tot hem gesproken heb, niet zie?” Jezus heeft me een nieuwe vriend gegeven voor mijn weg. We gaan binnenkort samen eten, ook met een deel van het publiek dat gevraagd heeft elkaar opnieuw te ontmoeten”.

Zoals we kunnen zien is het antwoord op de moeilijke situatie waarin we ons bevinden, een andere aanwezigheid te ontmoeten. De dingen hoeven niet te veel uitgelegd te worden. Toen zoals nu kan alleen de getuige van een veranderd leven opnieuw de nieuwsgierigheid voor het christendom opwekken: die volheid verwezenlijkt te zien die iemand verlangt te bereiken, maar niet weet hoe. Er zijn nieuwe mensen nodig die plaatsen van leven scheppen waar eenieder uitgenodigd kan worden om de verificatie te verrichten die de eersten verrichtten aan de oever van de Jordaan: “Kom en zie”.⁷²

De beweging is deze plek, een vriendschap ontstaan uit de aantrekking, opgewekt door een menselijke impact, een plek waar een nieuwe, ware, vervulde persoonlijkheid kan ontstaan. “De gemeenschap is geen stolsel van mensen om initiatieven te realiseren, het is niet de poging om een partij-organisatie op te bouwen: *de gemeenschap is de plek van de effectieve constructie van onze persoon*, dat wil zeggen van de rijpheid van ons geloof”.⁷³ Als ze niet daarvoor bestond, wat zou de beweging dan voor nut hebben, wat zou de Fraterniteit of het eigen Fraterniteitsgroepje voor zin hebben? Hoe dikwijls heeft don Giussani ons op dit punt gecorrigeerd, om ons te helpen de originaliteit van de ervaring van de beweging te herwinnen.

⁷² Joh 1,46.

⁷³ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 58.

Hier doemt het probleem op: hoe worden er personen voortgebracht die zozeer ‘aanwezigheid’ zijn dat ze anderen door elkaar schudden? Wordt de beweging op zodanige wijze beleefd dat ze een “plek van de effectieve constructie van onze persoon [is], dat wil zeggen van de rijpheid van ons geloof”? Het is een vraag die onze geschiedenis getekend heeft, en don Giussani heeft er altijd het beslissend belang van onder de aandacht gebracht. Tijdens een discussie met de verantwoordelijken van de beweging, in 1976, zei hij: “Het ernstige probleem is de moeizaamheid waarmee de volwassene te voorschijn komt. Niet qua kerkelijke of beroepsmatige competentie. Maar qua geloof”.⁷⁴ En hij vroeg zich af: “Waar ligt dat aan?” Uitermate betekenisvol is het gezichtspunt vanwaaruit don Giussani de vraag stelt: “Ons interesseert op welke wijze het leven van de beweging, juist als pedagogische werkelijkheid, dit onbehagen begunstigt en creëert, in plaats van de groei van volwassenen in het geloof te begunstigen”.⁷⁵ Giussani’s optiek stelt de manier ter discussie waarop de beweging wordt opgevat en beleefd, corrigeert die ten diepste.

Om de reden te vatten van de moeizaamheid waarmee volwassenen in het geloof te voorschijn komen, identificeert hij eerst de kenmerken van de volwassene: “De volwassene wordt gekenmerkt door een vermogen om alles het hoofd te bieden zonder automatisch vervreemd te raken door wat hij het hoofd biedt. [...] Het tweede kenmerk van de volwassene is dat hij voortbrengt. [...] Wat dus ontbreekt als algemeen gezicht is geloofspersoonlijkheid”.⁷⁶

Wat is dus de reden van dit gebrek? Don Giussani suggereert ons onmiddellijk waar het probleem in zit. Dat het geloof niet rijp geworden is, dat er geen volwassenen voortgebracht zijn, ligt aan “een zeer ernstig verval van de methode. Van de educatieve methode resteert een kooi van woorden en formules, maar ontbreekt de genialiteit. De genialiteit van de methode is als het ware opgedroogd. [...] Dat is het fundamentele punt van de beweging: de volwassene groeit niet omdat er een verval is van onze methode – onze methode is die van de ervaring, deelname aan een gebeurtenis en geen consensus over de woorden”.⁷⁷

Dat er onder ons personen zijn zoals degene die de geciteerde brief geschreven heeft, betekent dat dit de plek is waar zij kunnen leven en groeien. Het probleem is of wij het accepteren deel te nemen aan die gebeurtenis die nu gebeurt, want, zoals we zojuist in herinnering gebracht hebben, de “genialiteit van de

⁷⁴ FRATERNITEIT VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING (FCL), *Historisch Archief van de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding* (AMCL), bundel CL/81, «Scuola Responsabili Collovalenza 17/19 settembre 1976 [School voor verantwoordelijken, Collovalenza 17-19 september 1976]».

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

methode” is dat ze in het centrum de ervaring geplaatst heeft, dat wil zeggen de deelname aan een gebeurtenis die ons overkomen is en die ons nu overkomt.

Wat volwassenen in het geloof voortbrengt is geen consensus over de woorden, is niet de herhaling van formules of vormen: het is de deelname aan een gebeurtenis, aan een levende aanwezigheid die nú tegen mij aanbott, die mij nu engageert. De beweging is ofwel deze gebeurtenis ofwel ze is niet. Het woord “ervaring” is een gevolg hiervan: enkel als het christendom, de beweging, een levensgebeurtenis is, kun je spreken van ervaring (als deelname aan een gebeurtenis).

De genialiteit van de methode valt dus samen met de genialiteit zelf van het christendom, van het katholicisme: het is de genialiteit van de menswording. “Er bestaat geen menselijke waarde tenzij binnen een existentieel feit: Christus, een mens, een mens die in die tijd en die ruimte geleefd heeft. En alle woede en verwijdering en vijandigheid en vreemdheid jegens het katholicisme is daártegen. Het is het probleem van de Kerk. Christus wordt door iedereen gerespecteerd, door iedereen bemind, ook door Gramsci:⁷⁸ maar dat Christus samenvalt, dat de waarde ‘Christus’ een realiteit is in de tijd en in de ruimte, die Kerk heet, dat wil zeggen, een werkelijkheid van mensen zoals jij en ik, dat kan niet getolereerd worden. Als er een realiteit van mensen is, is er een hiërarchie, een diversiteit, want de een is dichterbij en de ander verder weg, de een is intelligenter en de ander minder, de een heeft een rol en de ander niet. Christus vinden we niet in onze gedachten, in onze gevoelens: hij is in dit ding, buiten ons, dat de Kerk is. De genialiteit van onze beweging bestaat hierin: deze fundamentele wet van het christendom aangenomen te hebben en haar tot methode – methode! – gemaakt te hebben”.⁷⁹

“De Beweging is een hart, een lichaam, ogen, kleren, haren die in het bestaan verwezenlijkt worden. De Beweging is doorleefd bestaan”.⁸⁰ Zoals we deze maanden in de school van de gemeenschap steeds herhalen: de Kerk is een leven dat ons nu bereikt.

Als, zoals we zeiden, het voortbrengen van nieuwe persoonlijkheden beslissend is, van personen die ‘aanwezigheid’ zijn, dan is het enige probleem de rijpheid van het geloof, dat wil zeggen dat het aanvankelijke accent rijp wordt: want het is het geloof dat onze identiteit bepaalt, ons nieuwe gelaat in het leven en in de wereld: “*Onze identiteit is onze vereenzelviging met Christus. [...] Dit*

⁷⁸ Antonio Gramsci (1891-1937) was mede-oprichter en eerste leider van de Communistische Partij van Italië (noot van de vertaler).

⁷⁹ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., pp. 367-368.

⁸⁰ L. Giussani, *Dal temperamento un metodo [Uit het temperament, een methode]*, uitg. Bur, Milaan 2002, p. 380.

alles moet rijp worden; daarnaar moeten we streven met alles wat we zijn en met alles wat we doen. Maar wij [...] zijn nog verward”. Waarom? “Alles is nog in de beginfase gebleven”. Hier is don Giussani drastisch: “Het moment is aanbroken dat we geen weerstand meer zullen kunnen bieden als dat aanvankelijke accent niet rijp wordt: we kunnen als christenen niet meer die enorme berg werk, verantwoordelijkheid en moeite dragen waartoe we geroepen zijn. Want je bindt geen mensen met initiatieven; wat bindt is het ware accent van een aanwezigheid, gegeven door de Werkelijkheid die onder ons is en die we ‘aan’ hebben: Christus en Zijn mysterie, zichtbaar gemaakt in onze eenheid”.⁸¹

Op een beslissend moment van onze geschiedenis, die hij later zal aanduiden als een nieuw begin voor heel de beweging (de Equipe van Riccione in 1976), herbevestigt don Giussani met kracht zijn fundamentele bezorgdheid. Als we toen niet door hem gecorrigeerd waren, zouden we, samen met al onze pogingen om ‘iets te doen’, weggevaagd zijn (“De noodzaak om te bewijzen dat het christelijk feit een capaciteit tot culturele revolutie liet zien”, na de jaren zestig, “heeft de kwestie van de methode nog in de schaduw gelaten. Als we al een duidelijke intuïtie hebben gehad van het christelijke feit, dan hebben we ons genoodzaakt gevoeld weg te glijden naar de culturele, sociale en politieke consequenties ervan”⁸²): “Doel van de gemeenschap is *volwassenen in het geloof voort te brengen*”, want “de wereld heeft behoefte aan volwassenen in het geloof, niet aan goede professionals of competente medewerkers, want daar loopt de maatschappij van over, maar allen zijn uitermate broos in hun vermogen menselijkheid te creëren”.⁸³ Eenieder van ons kan de test doen waar hij of zij is, waar hij elke dag leeft en werkt.

Wat is de test, positief gezien? “De waarheid van het geloof is een ànder menszijn, laten we dat niet vergeten, een zodanig menszijn dat als de beweging er niet zou zijn, je er een zou creëren, want je kunt je niet anders gedragen. Want als iemand een menselijkheid in zich heeft, dan zou hij, als hij zich zou bewegen, zich zó bewegen, als hij zou denken, zou hij zó denken, zijn hart zou zó kloppen [...]. De formule is een zodanige menselijke consistentie te hebben dat als er niets zou bestaan, het resultaat van wat wij zouden doen waar we ook zijn (gezin, wijk, dagelijks leven, school, universiteit, werkvloer, kerkelijke wereld), een daad van beweging zou zijn: we zouden de beweging scheppen. Deze formule is een test die jullie voor ogen moeten houden. Het subject is

⁸¹ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., pp. 54, 57-58.

⁸² FCL, AMCL, bundel CL/81, «Scuola Responsabili Collovalenza 17/19 settembre 1976 [School van verantwoordelijken, Collovalenza, 17-19 september 1976]».

⁸³ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 58.

geen structuur, het subject is geen discours, het subject is geen organisatie. Het subject is een ànder menszijn”.⁸⁴

Om ons terug te roepen naar de waarheid van onze ervaring zendt de Heer ons voortdurend personen, laat Hij voor onze ogen feiten gebeuren van een ànder menszijn. “De nieuwe mensen die in ons gezelschap komen zijn als een hap frisse lucht in een kamer bezet door de oude mensen, door hen die een lange geschiedenis hebben [...], een kamer die lang niet gelucht is. [...] Het is alsof ze datgene binnenbrengen wat wij zeker gehad hebben – minstens een heel klein beetje – aan het begin, dat wil zeggen het verlangen naar de weg, ook sterker dan onze gehechtheid aan de uitstekende dingen in ons waarvoor de weg een aanknopingspunt bood”.⁸⁵ Maar dikwijls merken we het niet op en in plaats van van hen te leren, blijven we pretenderen dat we met een of andere interpretatie van ons uit de kooi van de omstandigheden die ons verstikt, zullen kunnen ontsnappen. “We zijn ontzettend gehecht aan allerlei dingen waar de weg aanknopingspunt voor geeft, we beheren deze aanknopingspunten, [...] gedachten die we kunnen hebben, meningen die we kunnen construeren en dingen die we kunnen doen. En intussen blijft Christus steeds verder van ons hart, dat wil zeggen, onze persoon verandert niet”.⁸⁶

Zo kan het ook ons overkomen dat de kritische opmerking die don Giussani maakte op de verjaardag van *Redemptor hominis*, de eerste encycliek van de heilige Johannes Paulus II (in 1994), over ons gaat: “Andere katholieke verenigingen zijn meer getroffen door de documenten over abortus, over kunstmatige inseminatie, over echtscheiding, dan zelfs door de encycliek over Christus de verlosser van de mens”.⁸⁷ In het begin was dat zeker niet zo. Want de geboorte van GS in 1954 werd bepaald door het binnenlopen van een godsdienstleraar in het Berchet die, zoals don Giussani over zichzelf vertelt, die paar treden voor de ingang van het gymnasium opliep “met het hart helemaal vol van de gedachte dat Christus alles is voor het leven van de mens, het hart is van het leven van de mens”.⁸⁸ Daarna, in de jaren erna, raakte er iets verduisterd en kwam de golf van de jaren zestig, met alle schuivers die Giussani aangewezen heeft (we hebben het gezien tijdens de Geestelijke oefeningen van vorig jaar).

De weg van de Kerk en dus van de beweging staat altijd bloot aan het risico van verduistering, maar dit wordt op bepaalde momenten ernstiger, beladener met gevolgen. Niet alle momenten zijn gelijk, en het is ook de genialiteit van Giussani geweest de cruciale momenten te vatten en een wending, dat wil zeg-

⁸⁴ FCL, *Audiovisuele documentatie*, Diocesane diaconie van CL, Milaan, 6 ottobre 1976.

⁸⁵ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, op. cit., p. 128.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ L. Giussani, *L'attrattiva Gesù [De aantrekking Jezus]*, uitg. Bur, Milaan 1999, p. 79.

⁸⁸ A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 162.

gen een terugkeer naar de oorsprong te bewerkstelligen. Beslissend is die van 1976 (die vooral rijpt in de relatie met de werkelijkheid van de studenten en die antwoordt op de lange golf van de jaren zestig), zoals we andere keren gezien en onderstreept hebben.

Als de kapitale kwestie is opnieuw de ervaring als methode te gebruiken, wat leert ons dan het voortdurende getuigenis van don Giussani? De methode waardoor de gemeenschap volwassenen in het geloof voortbrengt, dat wil zeggen personen met een rijp bewustzijn ervan dat Christus het centrum van het leven is, “wordt aangegeven door het eerste woord dat we gebruikt hebben in de geschiedenis van onze beweging [let op wat er tussen haakjes volgt] (en dat we vergeten hebben, ook wanneer we het herhalen, omdat we het niet ernstig herhalen): ‘volgen’”.⁸⁹ Het eerste woord!

“Jezus keerde zich om en toen Hij zag dat zij Hem volgden, vroeg Hij hun: ‘Wat verlangt gij?’ Ze zeiden tot Hem: ‘Rabbi, [...] waar verblijft ge?’”⁹⁰ En verder: “Eens toen Hij zich bij het meer van Galilea ophield, zag Hij twee broers, Simon die Petrus wordt genoemd en diens broer Andreas, bezig het net uit te werpen in het meer. Zij waren namelijk vissers. En Hij sprak tot hen: ‘Komt, volgt Mij; Ik zal u vissers van mensen maken’”.⁹¹ Hetzelfde heeft de paus in herinnering geroepen op 7 maart: “Niemand van hen die daar waren, inclusief Matteüs die hongerde naar geld, kon geloven aan de boodschap van die vinger die hem aanwees, aan de boodschap van die ogen die naar hem keken met barmhartigheid en die hem uitkozen om volgeling te worden”.⁹²

Volgen heeft voor don Giussani een heel precieze betekenis, voor hem zijn de ontmoetingen van Jezus in het Evangelie de canon van het volgen dat Hij voortbrengt: “*Volgen* betekent je vereenzelvigen met personen die met meer rijpheid het geloof beleven, *je engageren in een levende ervaring*, die haar dynamiek en haar lust aan ons ‘overlevert’”. Daar is niets mechanisch of intellectuaalisch aan. Want “deze dynamiek en deze smaak gaan in ons over niet door onze logische redeneringen [hoe dikwijls pretenderen we ‘verklaringen’ van de anderen om zeker te zijn tegenover de omstandigheden, of vragen we ‘persberichten’ die wat wij vinden ‘overleveren’ aan die of die], maar als het ware door osmose: het is een nieuw hart dat we meegedeeld krijgen, het is het hart van een ander dat zich in ons leven begint te bewegen”.⁹³

⁸⁹ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 58.

⁹⁰ *Joh* 1,38-39.

⁹¹ *Mt* 4,18-19.

⁹² Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

⁹³ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 59.

Op dit punt komt de figuur en de noodzaak van een leermeester naar boven. Zonder leergezag is er geen mogelijkheid tot volgen, en zou iemand enkel zijn eigen gedachten volgen (met de daaruit volgende plannen) of de ideeën van een leider, maar zonder er zeker van te zijn op de weg te zijn die het Mysterie heeft uitgetekend: “Volgen betekent je vereenzelvigen met de criteria van de leermeester, met zijn waarden, met wat hij ons meedeelt, niet je hechten aan de persoon die op zich vluchtig is. In dit volgen verbergt zich en leeft het volgen van Christus. Niet de gehechtheid aan de persoon, maar het volgen van Christus is de reden van het volgen onder ons. Tot deze magisterialiteit moet onze onderlinge vriendschap neigen, want ware vriend is degene die, discreet en respectvol, de ander helpt op weg naar zijn bestemming”.⁹⁴

Van de andere kant is dit de methode die Christus uitgekozen heeft om Zijn aanwezigheid in de wereld voort te zetten: de Kerk, een geleid gezelschap. “Gij zijt Petrus; en op deze steenrots zal Ik mijn Kerk bouwen”.⁹⁵ De autoriteit heeft funderende, genetische waarde; zonder autoriteit is er geen gemeenschap, is er geen volk. Naar het voorbeeld van don Giussani is er geen christelijke weg zonder relatie met de autoriteit. “Werkelijk gezagvol voor ons zijn de personen die ons engageren met hun hart, met hun dynamiek en met hun levenslust, ontstaan uit het geloof” en niet uit een eigen capaciteit of inspanning. Want “wie gezagvol en verantwoordelijk is, wordt door de mensen onmiddellijk herkend; het zijn personen waar de mensen de voorkeur aan geven omdat ze hen meer betrokken voelen bij hun zoektocht naar christelijke rijpheid, bij hun passie om de gemeenschap en haar weg te beleven. Het criterium van de voorkeur is niet, zoals gewoonlijk gebeurt, individualistisch of instinctief; de voorkeur ontstaat niet in het teken van een voorbijgaande smaak of een vurig program-mabelang, maar omwille van het ideaal dat in de ander als inniger beleefd, of althans meer verlangd, waargenomen wordt”.⁹⁶

Eenieder mag beslissen waaraan hij voor zichzelf de voorkeur aan geeft: om de waarheid meer te beminnen dan zichzelf, en dus te volgen, of gehecht te blijven aan de eigen meningen en het beste onderweg kwijt te raken: “De weg van de mens naar de waarheid en zijn bestemming hangt niet af van wat hij denkt, of wat de anderen denken, of van de samenleving waarin hij leeft. Hij is objectief: het gaat er niet om hem je in te beelden of uit te vinden, maar om te volgen. [...] De weg naar het ware kan voor de mens, ondanks heel zijn broosheid, incoherentie, zwakheid, vol vrede zijn, als het het volgen van iemand is,

⁹⁴ A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 488.

⁹⁵ *Mt* 16,13-19.

⁹⁶ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., pp. 59-60.

als affectieve beslistheid op weg naar een bestemming die hem werkelijk mens maakt”.⁹⁷

Zó te leven is eenvoudig, het is onder ons handbereik. Want “als iemand het ware wil, laat hij zich niet tegenhouden door de gebreken van de persoon die hij moet volgen; deze is als de schrijn, maar het goud, de waarheid is wat anders”. Maar als iemand het ware niet verlangt, houdt hij stil bij de schijn en dan wordt de vorm, dus de schrijn, een graftombe. “De autoriteit”, zo onderstreept don Giussani, “is een ervaring die leeft. Het is niet de warmte van woorden of de intimiteit van relaties. En de waarheid heeft een absolute objectiviteit. Daarom is er geen affectie onder ons. Er is geen onderlinge affectie omdat niemand volgt: en de spil is de autoriteit. Er is geen affectie tenzij we een waarheid erkennen die ons gegeven wordt. De rest is sentimentalisme en intimisme. De menselijke affectie, genegenheid die opbouwt, het je hechten aan het Zijn, is de affectie die afgeleid is van het waarde-oordeel”.⁹⁸

Maar je hechten aan wat je als waar erkend hebt, is nooit automatisch, het is geen optelsom, want “het heeft een criterium, het heeft onderin een luchtkussentje: de vrijheid”.⁹⁹ Dat is wat paus Franciscus weer onder de aandacht gebracht heeft in zijn toespraak te Rome: “Don Giussani zou het jullie nooit vergeven als jullie de vrijheid verloren”.¹⁰⁰ Eenieder van ons wordt altijd ten strijde geroepen met heel zijn vrijheid. Nooit heeft don Giussani ons het gebruik van de vrijheid bespaard, zoals hij zei tot de studenten in 1976: “Willen jullie bepaalde instrumenten, willen jullie dingen om te doen? Maar dat werkte op het gymnasium, en ook toen maar tot op zekere hoogte”.¹⁰¹ Wanneer je groot wordt, “is je consistentie niet meer de massa die wandelt, zijn het niet de te nemen initiatieven, maar ben jij het, ofwel is niets het [vreselijk!]. Het gaat om een identiteit en een methode: een methode om het leven het hoofd te bieden en om deze identiteit uit te drukken; dat is de volwassene, die schepper is omdat zijn consistentie zijn identiteit is en niet de dingen die hij doet en die hij zegt”.¹⁰²

Magisterialiteit en volgen; gelijktijdigheid en volgen; gebeurtenis en vrijheid: zie hier de polen die de weg samenvatten. De frisheid en de vitaliteit van

⁹⁷ L. Giussani, *Il senso di Dio e l'uomo moderno [De zin voor God en de moderne mens]*, op. cit., p. 127.

⁹⁸ FCL, AMCL, bundel CL/81, «Scuola Responsabili Collovalenza 17/19 settembre 1976 [School van verantwoordelijken, Collovalenza 17-19 september 1976]».

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

¹⁰¹ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., p. 76.

¹⁰² *Ibidem*, p. 77.

het charisma van don Giussani staan in dit vermogen om voortdurend het persoonlijke bewustzijn op te wekken totdat de vrijheid gaat bewegen. Hier hebben we de verificatie van zijn draagwijdte voor het leven van de Kerk en van de wereld. “Het kapitale probleem bestaat erin de heerschappij die de persoon over zichzelf heeft, opnieuw te ontsteken [...] Het kunnen geen woorden, geen debat zijn. Het ware probleem is de wederopstanding van de persoon. En dat is een Sysifusarbeid; want al verwacht iedereen dit, nogmaals moet de persoon, alvorens geen slachtoffer meer te zijn van het mechanisme dat alles vermaalt en alles ontbindt omdat het alles ontheiligt, alvorens vrij te zijn van dit mechanisme, [...] zich al hervonden hebben. In deze zin is het een Woord dat moet rennen, dat zich moet mededelen, dat niet moet laten slapen, dat de hoop moet katalyseren. En het is een onderneming waarvan het ontstaanspunt capillair is; en capillair in de uiteindelijke betekenis van het woord, want het bevindt zich in het individu. De alleen gelaten personen, de personen die ontrukkt zijn aan de heiligheid van hun oorsprong, van hoe ze gevormd zijn, zijn gestruikeld omdat ze gemanipuleerd zijn. Hoe hen te ontrukken aan de vreselijke zwaartekracht, aan de vreselijke katalysatiekracht die de instrumenten van dat mechanisme hebben?”¹⁰³ Dit is een oordeel over de menselijke conditie die vandaag nog dramatischer waar is geworden, een vraag over de mogelijkheid van een bevrijding die nog urgenter is geworden.

Christus heeft gepretendeerd het antwoord te zijn op dit oorspronkelijke en capillaire punt dat de individuele mens is. Ons bewust van de eindeloze behoefte van ons hart roepen we, vragen we aan de Enige die onze persoon opnieuw kan opbouwen: “Almachtige God, als wij door onze zwakheid bezwijken, laat ons dan weer op kracht komen door het lijden van uw eniggeboren Zoon”,¹⁰⁴ zoals we in de week voor Pasen gebeden hebben. En als we verstrooid waren toen we deze woorden hoorden, laten we dan nu, nu we ze nogmaals gehoord hebben, ons weer bewust worden van hun waarde voor ons.

Aldus, opnieuw bewust gemaakt van onze behoefte, vragen we aan God dat Hij medelijden met ons mag blijven hebben en ons opnieuw leven mag geven. Om ons te herinneren aan de waarheid van onze ervaring geeft de Heer ons voortdurend nieuwe vrienden (zoals die op de bijeenkomst ontmoete schrijver), als het ware om ons te zeggen: het is nog mogelijk voor jou. Stel je voor hoe het leven van de farizeeën geweest zou zijn, die dachten al te weten, als ze de nieuwen, Johannes en Andreas, gevolgd zouden hebben! Hetzelfde wat onder ons kan gebeuren.

¹⁰³ L. Giussani – G. Testori, *Il senso della nascita [De zin van de geboorte]*, op. cit., pp. 112-113.

¹⁰⁴ Collectagebed van maandag in de Goede Week..

HEILIGE MIS

Liturgie van de Heilige Mis: 1 Pe 5,5b-14; Ps 88 (89); Mc 16,15-20

**PREEK VAN ZIJNE EMINENTIE GERHARD LUDWIG KARDINAAL MÜLLER
PREFECT VAN DE CONGREGATIE VOOR DE GELOOFSLEER**

Dierbare vrienden,

Laat mij allereerst mijn blijdschap uitdrukken dat ik hier met jullie kan zijn! Beter gezegd, de vreugde om met jullie te zijn, zoals jullie stichter, don Giussani, misschien zou preciseren. Want de blijdschap, de volle blijdschap, is alleen in de definitieve overwinning, in de Hemel. Terwijl ons hier op aarde een voorsmaak gegeven wordt van die blijdschap, in de vreugde. De vreugde die de Heer altijd geeft aan het hart van hen die Hem volgen. De vreugde om hier met jullie te zijn, dierbare vrienden van Gemeenschap en Bevrijding, die authentieke vrienden van Jezus willen zijn – en het bent!

Jezus te volgen. Dat is heel ons programma. “Een aanwezigheid in de blik” zo luidt het programma van jullie Geestelijke oefeningen. Zijn persoon, levend te midden van ons. Zo levend dat Hij onze blik trekt, met de tekens van Zijn handelen. Zo beminlijk dat hij als geen ander ons hart bereikt. Ons arme hart, zo noodlijdend, zo altijd op zoek naar iets, naar Iemand die het helemaal aanneemt. Want ons hart wil alles, eist alles, kan niet anders dan alles te vragen. Het is zijn natuur, het is gemaakt voor de totaliteit: het is gemaakt voor God! Ons hart zoekt altijd Iemand die het aanneemt, die het volledig vastgrijpt. Zo zijn wij gemaakt!

Wij volgen God, wij volgen Jezus omdat alleen Hij heel ons hart weet aan te nemen, zoals geen ander. Niemand weet zoals Hij – soms discreet, soms met kracht – ons hart tot zich te trekken. Niemand weet zoals Hij, Jezus, mijn hart te nemen! Niemand kijkt naar mij en bemint mij zoals Hij, Jezus!

Dit wil sint Petrus ons zeggen in zijn eerste brief – waarnaar we zojuist geluisterd hebben –, wanneer hij schrijft dat God “aan de nederigen [...] genade” geeft. God geeft de schatten van Zijn hart aan degenen die erop wachten helemaal gegrepen te worden. God geeft heel zichzelf aan degenen die honger en dorst hebben naar Iemand die heel hun hart weet vast te grijpen. God geeft zich enkel aan wie bereid is zich helemaal te laten aannemen. Bereid te zijn je helemaal te laten aannemen: dat is de eerste nederigheid. Dat is de nederigheid die God zoekt in ieder mens. Dat is het hart dat God zoekt, wanneer Hij naar ons kijkt. Dit hart wil Hij in ons vernieuwen, in eenieder van ons.

“Hij heeft zorg voor u”, vervolgt sint Petrus in zijn brief. Heel de zorg die God heeft voor ons leven, heeft als doel zo’n hart voort te brengen. God zoekt

harten die erop wachten totaal gegrepen te worden. En hij werkt opdat er in ons hart steeds meer zo'n hart voortgebracht wordt. De voortbrenging van een hart dat erop wacht helemaal gegrepen te worden, houdt nooit op. Zo'n hart is een bouwplaats zonder eind. En God zelf houdt ervan in dergelijke bouwplaatsen te werken. Het hart van God zelf leeft als het ware in een bouwplaats zonder einde, waarin elke Goddelijke Persoon zich geeft, en door de Ander helemaal gegrepen wordt en Zich ontvangt. Het hart zelf van Jezus wordt voortgebracht door zo'n liefde: een liefde die geeft, die verwacht, die open staat om eindeloos te ontvangen. Het hart van Jezus werkt om dergelijke harten voort te brengen. Het Hart van Jezus geeft, verwacht en hoopt aldus van eenieder van ons.

“Petrus, houd je van mij?” We kennen deze vraag die Jezus tot Petrus richt en waarmee Hij hem doorboort, goed. Eenieder van ons verlangt ernaar door dergelijke vragen doorboord te worden. En niemand weet ons hart zo te doorboren als Jezus. Want terwijl zijn lippen die woorden uitspreken, onthult Zijn blik ons hoe groot de liefde is die Hij voor ons heeft. Een zo grote liefde dat ze heel die afgrond die ons hart is, weet aan te nemen!

We kunnen ons het leven van Petrus voorstellen: Petrus zelf die aan de eerste christenen schrijft, die de eerste gemeenschappen leidt, eerst in Jeruzalem, vervolgens in Antiochië en uiteindelijk in Rome. “Petrus, houd je van mij?” We kunnen ons Petrus voorstellen die, dag na dag, zich steeds meer voort laat stuwen door het vuur van deze vraag en van die blik, de blik van Jezus, die nu voor altijd in zijn leven aanwezig is. Meer aanwezig dan ooit, onuitwisbaar uit zijn geschiedenis. Alles wat Petrus meemaakte, beleefde hij gestuwd door de Persoon van Jezus, aanwezig en levend als eerst, en meer dan eerst.

Zo wordt Petrus steeds meer Apostel, steeds meer gezondene door de Heer, steeds meer voortgestuwd door de blik en door de woorden van Jezus: “Petrus, houd je van mij?” Zo ontdekt Petrus dat de missie een gebeurtenis is die elke dag vernieuwd wordt, door dagelijks Jezus te volgen. Zo ontdekt Petrus dat heel zijn missie ontstaat uit de barmhartige blik van Jezus. Petrus: die Jezus ten hemel ziet stijgen onder zijn ogen, en Hem daarna telkens op zijn weg terugvindt. Petrus: die toen hij jong was ging waarheen hij wilde, en nu hij oud is, heeft geleerd wat het betekent je handen uit te strekken en je langs wegen te laten voeren die hij noch gedacht noch gewild had. Petrus: die, eenmaal in Rome, inmiddels begrepen heeft hoe de weg die je elke dag moet gaan – opdat je hele hart gegrepen wordt – een weg is die hij zich niet had voorgesteld. Petrus: in wiens blik de aanwezigheid van Jezus inmiddels onuitwisbaar gegrift staat en in wiens hart het onuitroeibare verlangen zit zich helemaal door Hem te laten grijpen.

Het is dit zich helemaal laten grijpen dat het hart in staat stelt tot echte aanbidding, dat elke verkeerde vorm van macht stukbreekt, dat onze ge-

negenheid vernieuwt, dat de benen wegslaat onder de bekoring om alles te verhandelen wat ons gegeven wordt om te leven, dat golven van gratuïteit in ons vrijmaakt, dat ons volle, nieuwe zin geeft voor alles wat mooi, waar, rechtvaardig en goed is.

Het is Jezus die de mensen eindelijk vrij maakt, vrije mensen omdat hun hart bevrijd is, hun hart geheel gegrepen is door Hem, die liefde en waarheid zonder einde is!

Dierbare vrienden, vandaag nodigt de Kerk ons uit om het feest van sint Marcus de Evangelist te vieren. Marcus heeft – volgens de traditie – zijn evangelie geschreven te Rome, opschrijvend wat Petrus hem dicteerde, van wie hij de vertrouwde secretaris was. Wanneer we het evangelie van Marcus lezen, schijnt daarin de essentialiteit en de concreetheid van het karakter van Petrus door. Dit evangelie is een evangelie van de feiten, dat ons plaatst voor de feitelijkheid van het leven. Het leven verloopt met een serie gebeurtenissen en door die gebeurtenissen heen schrijft de Heer van de geschiedenis zijn geschiedenis, vlecht Hij – met zijn vrijheid – een geschiedenis van eenieder van ons, met de vrijheid van eenieder van ons. Daarom is niets van wat er gebeurt, banaal. Alles draagt in zich geschreven het mysterieuze Plan waarmee God de geschiedenis leidt. Elk klein feit, elke gebeurtenis en omstandigheid heeft deel aan een mysterieuze grootsheid. Een grootsheid die Jezus, verzezen en ten Hemel opgenomen, Heer geworden van de geschiedenis, verleent aan elke gebeurtenis, hoe klein en onbetekenend ze ook mag lijken. Dankzij het Pasen van Jezus draagt elk detail van het leven van de mens en van de wereld Zijn aanwezigheid in zich, discreet en krachtig tegelijk.

In het mysterie van Jezus' Hemelvaart wordt dit alles gerealiseerd en geopenbaard. Ook het evangelie dat we zojuist gelezen hebben, zinspeelt daarop: het zinspeelt op dat “zetelen van Jezus aan de rechterhand van God”, aan dit zich zetten van Jezus in de schoot van elke omstandigheid, in de schoot van de schepping, die “kreunt en barensweeën lijdt”: de barensweeën van een vernieuwde wereld. Jullie weten goed hoezeer don Giussani dit alles ter harte ging en helder voor ogen stond.

Jezus, die door de Vader tot Heer van de geschiedenis is aangesteld, wordt op deze wijze, juist door de gebeurtenissen van het leven, de grote gesprekspartner van onze vrijheid. Dat betekent dat onze vrijheid, om zich te verwezenlijken – om vernieuwd te worden en zich tot het goede te laten trekken – nimmer de gebeurtenissen en de situaties waarin we moeten leven, kan overslaan. Dat betekent dat de weg die ons hart moet doorlopen, om zichzelf terug te vinden – om helemaal gegrepen te worden –, de weg is van de gehoorzaamheid aan de concreetheid van het leven, aan de ruwheid van de feiten, die dikwijls niet overeenstemming met wat wij gewild of bedacht hadden. Dit is de weg van

het Kruis, een weg die al voor ons uitgezet is, in de dagelijkse situaties, het is de weg van de dagelijkse gehoorzaamheid aan een weg die God traceert met feiten. Een weg die ons gevraagd wordt te doorlopen door te blijven in wat er gebeurt, hoe ongunstig of gunstig het ons ook kan lijken. Want om zich helemaal door Jezus te laten aannemen moet het hart het accepteren zich juist door wat het leven ons vraagt zich helemaal te laten grijpen.

Dit is ook de weg van de heiligheid. Een heiligheid die eindelijk teruggevonden wordt in haar essentie, als een je hechten aan het leven, dankzij het vermogen dat het geloof heeft ons te passioneren voor het leven en ons ten diepste en allerstevigst binnen te laten gaan in alles wat gebeurt. Die ons – bijna zoals Jezus – in het hart van de werkelijkheid stopt. En dit is ook de mooiste en fascinerendste karaktertrek van het authentieke christelijke leven. Een trek waarvan niemand vandaag de dag zozeer weet te getuigen als paus Franciscus, die als een lamp is van liefde en hoop, geplaatst voor ieders ogen.

Juist deze hardnekkige gehechtheid aan de werkelijkheid onttrekt de heiligheid aan de karikaturen waarmee de macht van deze wereld haar altijd poogt te vervormen. En maakt haar eindelijk wenselijk, eindelijk aantrekkelijk, zoals een werkelijk gefortuneerd leven, vol geschenken, dat zijn kan. Dit is de ervaring die vele van jullie vrienden en weggezellen reeds opgedaan hebben. Dit is de ervaring die velen van jullie reeds hebben – ik ben er zeker van –, hoewel sommigen misschien voor de meesten onzichtbaar.

Daarom is de Kerk jullie dankbaar. Daarom is Jezus zelf jullie dankbaar. Daarom zijn we jullie dankbaar, dankbaar voor jullie dagelijkse ‘ja’, voor de instemming die jullie hart dagelijks aan Jezus geeft, hoe verborgen of evident deze instemming ook is. Heb niet als zorg meteen te oogsten. Maar zorg ervoor goed te zaaien, want te zijner tijd zal het de Heer zijn om te oogsten en om allen de goederen te laten zien die jullie in je hart hebben verzameld. Laten we ervoor zorgen goed te zaaien, samen met Degene die – voortdurend – goed waarheid zaait in de harten van de mensen en die, volgens de tijden van Zijn plannen, weet te oogsten en vrucht te dragen!

Daarom geeft Hij ons water, zuivert en corrigeert Hij ons, volgens de maat van zijn barmhartigheid. Daarom verandert Hij ons en nodigt ons uit om ons te laten veranderen. Volgens de maat waartoe hij ons uitnodigt en die altijd groter is, waartoe hij ons hart uitnodigt, opdat het steeds meer helemaal gegrepen mag worden. Want het hart verlangt ernaar steeds meer vastgepakt te worden, steeds meer omhelsd te worden, volgens een maat zonder einde. Volgens een maat die, in ons, nooit ophoudt zich te verwezenlijken.

Ik weet dat don Giussani Gods barmhartigheid definieerde als “een rechtvaardigheid die [de mens] herschept”. Zo is het! De Heer neemt ons zoals we zijn, maar laat ons niet zoals Hij ons aantreft en verandert ons, volgens de

veeleisende maat van Zijn liefde. Want Zijn genade rechtvaardigt ons niet van boven, terwijl ze ons laat zoals we zijn, maar is een geschenk dat in ons binnengaat en ons omvormt, ons vernieuwt volgens de steeds wijdere dimensies waarnaar Zijn Geest ons voert.

Dit is ook mijn wens voor jullie allemaal. De wens en het gebed dat jullie hart en jullie menszijn steeds meer mogen groeien en ruimer worden: volgens de maten zonder einde die onze eigen natuur verlangt, volgens de grote horizons die de Kerk voor ons opent, volgens de goede en mysterieuze plannen die Jezus zelf voor ons aan het verwezenlijken is.

Werk hiervoor, bid hiervoor, wees bereid jullie hiervoor te offeren. Jullie zullen God als beloning hebben.

Amen!

VOOR DE ZEGEN

Julián Carrón. Zeer dierbare Eminentie, het is fijn u hier te hebben. Ik ken kardinaal Müller al heel lang, want hij kwam dikwijls op de Faculteit van Madrid cursussen theologie houden, jaren geleden. Het is een vreugde u te ontvangen en u te kunnen bedanken voor uw beschikbaarheid om voor te gaan in deze heilige mis van onze Geestelijke oefeningen.

We bedanken u ook voor uw delicate dienstwerk voor de onschatbare bewaking van de rijkdom van het geloof van het christenvolk door middel van uw ambt, dat u uitoefent ten dienste van het geloof en van de Heilige Vader.

We bedanken u bijzonder omdat uw aanwezigheid hier vandaag de vreugde vernieuwt met de vaderlijkheid van paus Franciscus, die hij de gelegenheid gehad heeft op ontroerende wijze te laten blijken tijdens de recente audiëntie van 7 maart in Rome. Wij verlangen hem te volgen en te dienen met heel onszelf, affectief en effectief, zoals don Giussani ons altijd getuigd heeft in zijn band met Petrus.

Bedankt, dierbare Eminentie.

Kardinaal Müller. Sta mij enkele woorden van dank toe. Mijn eerste dankbare gedachte gaat uit naar don Giussani. Uit het 'ja' van zijn hart tot Jezus is dit talrijke volk geboren. Het is indrukwekkend te bedenken wat voor wonderen het hart van een mens kan bewerkstelligen wanneer hij helemaal 'ja' zegt tegen Jezus.

Mijn tweede 'dankjewel' gaat naar jullie allemaal, want zonder jullie 'ja', zonder het 'ja' van eenieder van jullie tegen Jezus zou dit volk er niet zijn. Niemand van jullie is verborgen voor de ogen van Jezus: jullie allen, één voor één, zijn belangrijk voor Hem! Dank voor jullie geloof en voor jullie getuigenis aan heel de wereld van vandaag.

Laat toe dat Jezus de periferie van jullie hart bereikt en jullie zullen in staat zijn Hem overal te brengen, tot aan de uiterste periferieën van de wereld – zoals paus Franciscus ons vraagt –, tot aan de uiterste grenzen van de wereld, aan de grenzen van het menselijke bestaan – zoals Jezus ons vraagt –.

Mijn laatste ‘bedankt’, *last but not least*, is voor don Julián Carrón, voor zijn vriendschap *desde Madrid* (sinds de tijden van Madrid; daarom zeg ik het in het Spaans), en voor zijn uitnodiging om hier met jullie te bidden. Ik dank hem ook voor de nederige en zekere leiding die hij geeft aan jullie gemeenschappen. Zijn nederigheid en zijn vaste geloof zijn jullie allen en ons allen bekend: ze geven een groot en goed voorbeeld van christelijk leven, van persoonlijk getuigenis voor Jezus Christus.

Dank ook uit naam van de Kerk voor alles wat jullie zijn en beleven! En bid voor mij! Het zijn goed bekende woorden van de Heilige Vader Franciscus, die altijd het gebed vraagt van het volk van God, waarvan hij de hoogste herder is, aangesteld door Jezus Christus zelf, door onze Verlosser.

Gisteren ben ik op audiëntie geweest bij de Heilige Vader en heb ik hem gesproken over deze ontmoeting, over deze mis van vandaag, bij gelegenheid van de Geestelijke oefeningen: hij heeft me gevraagd jullie allemaal zijn hartelijke gelukwensen en zegen voor jullie allemaal door te geven!

Zaterdagmiddag 25 april

Bij het binnengaan en het verlaten van de zaal:

Ludwig Van Beethoven, *Concert voor viool en orkest in re majeur, op. 61*

David Oistrakh, viool

André Chuytens, *Orchestre National de la Radiodiffusion Française*

“*Spirto Gentil*” n. 6, EMI

Julián Carrón. Vanochtend is duidelijk onze voortdurende behoefte naar voren gekomen om gedecentreerd te worden van onszelf, en de noodzaak van Christus, van een hand die Hem ons nu aanreikt. Wie heeft ons, beter dan don Giussani, getuigd van wat het betekent te leven met deze Aanwezigheid in de blik? En wat is er beter dan ons door hem te horen zeggen wat de natuur is van het charisma, om ons nogmaals terug te laten brengen – zoals hij steeds deed – naar het centrum, dat wil zeggen naar Christus?

Daarom hebben we gedacht dat de beste manier om hem tien jaar na zijn dood te gedenken, samen te kijken is naar de video-opname van de lezing die don Giussani hield tijdens de Geestelijke oefeningen van de studenten van de beweging in 1994, gepubliceerd onder de titel *Christus herkennen*.

■ TWEDE OVERWEGING

Luigi Giussani

*Christus herkennen**

De overweging van deze ochtend eindigde met de beeldende zin van Kafka. “Er bestaat een eindpunt, maar geen weg”.¹ We kunnen het niet ontkennen: er is iets onbekends (de antieke geografen tekenden haast een analogie van dit onbekende met het beroemde “*terra incognita*” waarmee hun grote blad eindigde; aan de zijkanten van het blad gaven ze aan: “*terra incognita*”). Aan de grenzen van de werkelijkheid die door het oog omarmd wordt, die het hart voelt, die de geest zich voorstelt, is er iets onbekends. Iedereen voelt dat. Iedereen heeft dat altijd gevoeld. In elke tijd hebben de mensen het zozeer gevoeld dat ze zich er ook een voorstelling

* Overweging gehouden tijdens de Geestelijke oefeningen van de studenten van Gemeenschap en Bevrijding (Rimini, 10 december 1994), nu uitgegeven in: L. Giussani, *Il tempo e il tempio. Dio e l'uomo [De tijd en de tempel. God en de mens]*, uitg. Bur, Milaan 2014, pp. 37-74.

¹ F. Kafka, *Die Acht Oktavhefte*.

van hebben gemaakt. In elke tijd hebben de mensen geprobeerd om, via hun overpeinzingen of hun fantasieën, zich het gezicht van dit onbekende voor te stellen, om het vast te stellen. Tacitus beschreef in de *Germania* het religieuze sentiment dat de Germanen in de oudheid kenmerkte, als volgt: *secretum illud quod sola reverentia vident, hoc deum appellani*² (dat mysterieuze ding waar zij met angst en beven een intuïtie van hadden, dat noemden ze God, dat noemen ze God). Alle mensen in alle tijden, wat ook het beeld moge zijn dat ze zich ervan maakten, hoc deum appellant, noemden dit onbekende God, naar wie ze hun blik richtten, sommigen hoogst onverschillig, maar velen gepassioneerd. Onder de meest gepassioneerden waren ongetwijfeld ook die driehonderd mensen die met kardinaal Martini in een stoet het stuk van San Carlo tot de Dom van Milaan hebben afgelegd. Driehonderd vertegenwoordigers van verschillende religies! En hoe kunnen we dat wat ze wilden uitdrukken en eren met hun deelname aan het grote initiatief van de kardinaal van Milaan, noemen met een gemeenschappelijke noemer? Een *secretum illud*, iets mysterieus, *terra incognita*, iets dat niet kenbaar is – niet kenbaar!

Ik roep nu graag een vergelijking in herinnering die in het tweede deel van de School van de Gemeenschap³ staat (*Aan de oorsprong van wat het Christendom beweert*) – wie het al gelezen heeft kent haar. Stellen jullie je eens de menselijke wereld, de menselijke geschiedenis voor als een immense vlakke, en in deze immense vlakke een immense massa bedrijven, bouwbedrijven, die gespecialiseerd zijn in het bouwen van wegen en bruggen. Elk bedrijf probeert, in zijn hoek, vanuit zijn hoek, om, tussen de plek waar ze zijn, tussen het voorbijgaande moment waarin ze leven, en de met sterren bezaaide hemel, een brug op te werpen die de twee einden met elkaar zou moeten verbinden, volgens het beeld van Victor Hugo in zijn mooie gedicht uit *Les contemplations*, getiteld “Le Pont” (“De brug”).⁴ In dat gedicht beeldt hij zich een individu in, gezeten op het strand, ’s nachts, in een nacht vol sterren, een man die kijkt, die naar de grootste ster kijkt, die het meest dichtbij lijkt, en

² Tacitus, *Germania*, IX, 2.

³ L. Giussani, *Aan de oorsprong van wat het christendom beweert*, h. 3, par. 2.

⁴ «J'avais devant les yeux les ténèbres. L'abîme / Qui n'a pas de rivage et qui n'a pas de cime, / Était là, morne, immense; et rien n'y remuait. / Je me sentais perdu dans l'infini muet. / Au fond, à travers l'ombre impénétrable voile, / On apercevait Dieu comme une sombre étoile. / Je m'écriai: – Mon âme, ô mon âme! il faudrait, / Pour traverser ce gouffre où nul bord n'apparaît, / Et pour qu'en cette nuit jusqu'à ton Dieu tu marches, / Bâtir un pont géant sur des millions d'arches. / Qui le pourra jamais? Personne! ô deuil! effroi! / Pleure! – Un fantôme blanc se dressa devant moi / Pendant que je jetais sur l'ombre un œil d'alarme, / Et ce fantôme avait la forme d'une larme; / C'était un front de vierge avec des mains d'enfant; / Il ressemblait au lys que sa blancheur défend, / Ses mains en se joignant faisaient de la lumière. / Il me montra l'abîme où va tonte poussière, / Si profond que jamais un écho n'y répond; / Et me dit: – Si tu veux je bâtirai le pont. / Vers ce pâle inconnu je levai ma paupière. / – Quel est ton nom? lui dis-je. Il me dit: – La prière.» (V. Hugo, «Le pont», in *Les Contemplations*, Garnier Frères, Parijs 1969, p. 335)

denkt aan de duizenden en nog eens duizenden bogen die er opgetrokken zouden moeten worden om deze brug te bouwen, een brug die je nooit kunt definiëren, die nooit helemaal kan worden gemaakt. Stellen jullie je dus die immense vlakke voor, helemaal vol met pogingen van kleine en grote groepen, en ook van enkelingen, zoals in het beeld van Victor Hugo, waar ieder zijn fantastische, uitgedachte plan uit aan het voeren is. Plotseling klinkt er op de immense vlakke een krachtige stem, die zegt: “Houd er mee op, houd er allemaal mee op!”. En alle werklieden, de ingenieurs, de architecten houden op met werken en kijken in de richting van waaruit de stem kwam: het is een man die, terwijl hij zijn arm opheft, doorgaat: “Jullie zijn groots, jullie zijn nobel in jullie inspanning, maar deze poging van jullie, ook al is zij groots en nobel, blijft treurig, waardoor velen de handdoek in de ring gooien en er niet meer aan denken, en onverschillig worden; jullie poging is groots, maar treurig, omdat ze nooit het doel zal bewerkstelligen, het nooit zal lukken om het helemaal ten volle te doen. Jullie kunnen dat niet omdat jullie hulpeloos zijn tegenover dit doel. Er is een onoverbrugbare wanverhouding tussen jullie en de laatste ster in de hemel, tussen jullie en God. Jullie kunnen je het mysterie niet voorstellen. Laat dus nu jullie zo vermoeiende en ondankbare werk achter, en volg mij: ik zal voor jullie die brug bouwen, meer nog, ik ben deze brug! Want ik ben de weg, de waarheid, het leven!”

Deze dingen kun je niet begrijpen in hun rigoureuze intellectuele waarde, als je je er niet mee vereenzelvigd, als je niet probeert om je er van harte mee te vereenzelvigen. Welnu, stellen jullie je eens voor dat jullie, in de duinen dichtbij de zee, een groep mensen van een naburig dorpje zien die aan het luisteren zijn naar iemand die praat, die daar in het midden van de groep spreekt; en jullie gaan erlangs om naar het strand te gaan waar jullie naar op weg zijn; jullie komen er vlak langs en, terwijl jullie er langs komen en nieuwsgierig toekijken, horen jullie hoe het individu dat in het midden staat, zegt: “Ik ben de weg, de waarheid, het leven. Ik ben de weg, de waarheid...”: de weg die men niet kan kennen, waarover Kafka het had: “Ik ben de weg, de waarheid, het leven”. Stellen jullie je voor, doe eens de moeite om het je voor te stellen, het je in te beelden: wat zouden jullie doen, wat zouden jullie zeggen? Hoe sceptisch jullie ook mogen zijn, jullie kunnen niet anders dan voelen dat jullie oor aangetrokken wordt in die richting, en jullie kijken tenminste met intense nieuwsgierigheid naar dat individu dat of gek is of waar: *tertium non datur*; of hij is gek of hij heeft gelijk. Er is dan ook maar één mens geweest, één, die deze zin zei, één in heel de geschiedenis van de wereld – van de wereld! –, zozeer is het waar. Een man te midden van een groepje mensen, vaak te midden van een groepje mensen, en vaak te midden van een grote menigte.

Welnu, op de grote vlakke legt iedereen het werk neer en luistert naar die stem, en hij blijft dezelfde woorden herhalen. Wie waren het die de kwestie het eerste zat werden? De ingenieurs, de architecten, de bazen van de verschillende bouwbe-

drijven, die bijna meteen zeiden: “Kom op jongens, aan het werk, aan het werk. Werkmannen, aan de slag! Dat is een opschepper!”. Het was een radicaal, scherp alternatief voor hun project, voor hun creativiteit, voor hun winst, hun macht, hun naam, henzelf. Het was het alternatief voor henzelf. Na de ingenieurs, de architecten en de bazen, wendden ook de werklieden, die een beetje begonnen te lachen, met meer moeite hun blik af van die man en praatten er een beetje over, dreven de spot met hem, of zeiden: “Wie weet, wie weet wie hij is, zou hij gek zijn?”. Een aantal, daarentegen, deed dat niet. Sommigen hoorden een accent dat ze nooit gehoord hadden, en antwoordden niet op de ingenieur, de architect of de baas van het bedrijf die hen zeiden: “Kom op, maak haast, wat doen jullie hier, waarom blijven jullie nog steeds die kant op kijken?”, zij antwoordden niet, maar bleven naar hem kijken. En hij kwam naar voren. Nee, eigenlijk gingen zij naar hém toe. Het waren er twaalf op de honderdtwintigmiljoen. Maar het gebeurde: dit is een historisch feit.

Dat wat Kafka zegt (“geen weg”) is niet waar, historisch gezien. Het is, paradoxaal genoeg, zou men kunnen zeggen, theoretisch gezien waar, maar het is niet historisch waar. Het mysterie kan men niet kennen! Dat is theoretisch gezien waar. Maar als het mysterie aan je deur klopt? “Wie voor mij opendoet, bij hem ga ik binnen en ik zal maaltijd met hem houden”,⁵ zijn woorden die je in de Bijbel kunt lezen, woorden van God in de Bijbel. Maar het is een feit dat gebeurd is.

En het eerste hoofdstuk van Johannes, dat de eerste literaire pagina is die hierover spreekt, bevat, naast de algemene aankondiging: “het Woord is vlees geworden” – dat waarvan de werkelijkheid gemaakt is, is mens geworden – ook de herinnering van degenen die hem meteen gevolgd zijn, die weerstand hebben geboden tegen de dwang die de ingenieurs, de architecten hen oplegden. Op een blad heeft iemand van hen de eerste indrukken en karaktertrekken van dat eerste moment waarop dit feit gebeurde, opgetekend. Het eerste hoofdstuk van Johannes bevat dan ook een opeenvolging van aantekeningen die echt aantekeningen uit het geheugen zijn. Een van de twee leest, inmiddels oud geworden, uit zijn herinnering de aantekeningen die geleven zijn, want de herinnering heeft haar wetten. De herinnering heeft niet als wet een continuïteit zonder ruimtes, zoals bijvoorbeeld het geval is in een creatie van de fantasie, een verzinsel: de herinnering maakt letterlijk aantekeningen, zoals wij nu doen: een notitie, een regel, een punt, en dat punt dekt veel dingen, zodat de tweede zin vertrekt na vele dingen die worden verondersteld vanuit het eerste punt. De dingen worden meer verondersteld dan gezegd, slechts enkele worden gezegd als referentiepunten. Daarom lees ik het met mijn zeventig jaar voor de duizendste

⁵ *Apk* 3,20.

keer, en zonder ook maar enig teken van vermoeidheid. Ik daag jullie uit om je iets voor te stellen dat erger, zwaarder, in de betekenis van *pondus*, groter, uitdagender is voor het bestaan van de mens in zijn schijnbare broosheid, meer vol van consequenties in de geschiedenis, dan dit, dan dit feit.

“De volgende dag stond Johannes daar weer, nu met twee van zijn leerlingen. Hij richtte het oog op Jezus die voorbijging en sprak...”. Denken jullie je de scène eens in. Na de honderdvijftig jaar dat ze op hem wachtten, had het joodse volk dat altijd, heel zijn geschiedenis lang, twee millennia lang profeten had gehad, iemand die door iedereen erkend werd als profeet, eindelijk, na 150 jaar, opnieuw een profeet: hij heette Johannes de Doper. Ook andere geschriften uit de oudheid hebben het erover, het is dus historisch gedocumenteerd. Alle mensen, rijken en armen, tollenaars en farizeeën, vrienden en vijanden, kwamen om naar hem te luisteren en om de manier te zien waarop hij, daar aan de andere kant van de Jordaan, in een verlaten gebied leefde van sprinkhanen en wilde kruiden. Er was altijd een groep mensen om hem heen. Onder die mensen waren er die dag ook twee die voor de eerste keer gingen en, laten we zeggen, van het platteland kwamen –ze kwamen eigenlijk van het meer, dat vrij ver weg was en buiten de kring van ontwikkelde steden lag. Zij waren daar als twee boeren die voor de eerste keer in de stad komen, gedesoriënteerd, en met opengesperde ogen keken ze naar alles wat er om hen heen was en vooral naar hem. Ze stonden daar met open mond en ogen naar hem te kijken, naar hem te luisteren, heel aandachtig. Plotseling vertrekt er een, een jonge man, uit de groep en slaat het pad langs de rivier in om naar het noorden te gaan. En Johannes de Doper roept plotseling, zijn blik op hem richtend: “Zie het Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt!” Maar de mensen bewogen zich niet, ze waren het gewend om de profeet af en toe zich te horen uitspreken in gekke, onbegrijpelijke zinnen zonder verband, zonder context; daarom sloeg het merendeel van de aanwezigen er geen acht op. De twee die voor de eerste keer kwamen, hingen aan zijn lippen, keken naar zijn ogen, volgden zijn ogen waar hij ook zijn blik naar keerde, en zagen dat hij naar die man keek die ervandoor ging, en ze zijn die man achterna gegaan. Ze volgden hem op een afstand, uit vrees, uit schaamte, maar op een vreemde, diepe, moeilijk te begrijpen en suggestieve manier nieuwsgierig geworden. “De twee leerlingen hoorden hem dat zeggen en gingen Jezus achterna. Jezus keerde zich om en toen Hij zag dat zij Hem volgden, vroeg Hij hun: ‘Wat verlangt gij?’ Ze zeiden tot Hem: ‘Rabbi’ – vertaald betekent dit: ‘Meester’ – waar verblijft ge?’ Hij zei hun: ‘Gaat mee om het te zien’”. Dit is de formule, de christelijke formule. Dit is de christelijke methode: “Kom en zie”. “Daarop gingen zij mee en zagen waar Hij zich op hield. Die dag bleven zij bij Hem. Het was ongeveer het tiende uur [vier uur in de middag]”. Hij geeft niet aan wanneer ze vertrokken, wanneer ze weer terug gingen; heel de passage, ook wat erop volgt, bestaat uit aantekeningen, zoals ik eerder zei: de zinnen eindigen op een punt dat

als vanzelfsprekend aanneemt dat men al veel dingen weet. Bijvoorbeeld: “Het was ongeveer 4 uur ‘s middags”; maar wanneer ze weg gingen, wanneer ze erheen gingen, wie zal het weten? Hoe het ook zij, het was vier uur ‘s middags. Een van de twee die de woorden van Johannes de Doper gehoord had en die hem waren gevolgd, heette Andreas, hij was de broer van Simon Petrus. Hij ontmoette als eerste zijn broer Simon... Ze zijn weggegaan van Jezus, en de eerste die Andreas ontmoet, is zijn broer Simon, die van het strand terugkeerde, die terugkeerde van het vissen of van het herstellen van de netten die de visser nodig had, en zei hem: “Wij hebben de Messias gevonden”. Hij vertelt niets, hij citeert niet, hij documenteert niets, men weet dit al lang en breed, het is duidelijk, het zijn aantekeningen van dingen die iedereen weet! Er zijn weinig pagina’s die je kunt lezen die zo realistisch waarachtig, zo eenvoudigweg waarachtig zijn, waar geen enkel woord toegevoegd is aan de pure herinnering.

Hoe kon hij zeggen: “Wij hebben de Messias gevonden?” Jezus zal, toen hij met hen praatte, dit woord dat binnen hun vocabulaire viel, gezegd hebben; waarom zou hij gezegd hebben dat deze man de Messias was, in één klap zo overtuigd, dat zou onmogelijk zijn. Maar blijkbaar, door daar uren te blijven en die man te aanhoren, hem te zien, hem te zien praten – wie praat er zo? wie had er ooit zo gesproken? Wie had ooit die dingen gezegd? Ongehoord! Nooit zo iemand gezien! – kwam langzaam in hun ziel de uitdrukking naar boven: “Als ik niet in deze mens geloof, geloof ik in niemand meer, ook niet meer aan mijn eigen ogen”. Niet dat ze dat zeiden, niet dat ze dat dachten, ze voelden het, ze dachten het niet. Die mens zal dus, onder andere, gezegd hebben dat hij het was die moest komen, de Messias die moest komen. Maar het was zo vanzelfsprekend in de uitzonderlijkheid van de aankondiging, van de affirmatie, dat zij het met zich mee hebben genomen als was het iets eenvoudigs – het was iets eenvoudigs! – , alsof het iets was dat gemakkelijk te begrijpen is.

“En [Andreas] bracht hem bij Jezus. Jezus zag hem aan en zeide: ‘Gij zijt Simon, de zoon van Johannes; gij zult Kefas – dat betekent: Rots – genoemd worden’”. Het was gebruikelijk voor Joden om namen te veranderen, ofwel om het karakter van iemand aan te geven, ofwel vanwege een of ander feit dat gebeurde. Welnu, denken jullie je in hoe Simon met zijn broer mee gaat, vol nieuwsgierigheid en een beetje vrees, en hoe hij zijn blik strak gericht houdt op die man naar wie zijn broer hem leidt. Die man kijkt uit de verte naar hem. Denk je eens in de manier waarop hij naar hem keek, aan hoe hij zijn karakter tot in zijn beenmerg begreep: “Jij zult rots genoemd worden”. Denk eens aan hoe iemand zich zo bekeken voelt door een nieuw iemand, een absolute vreemdeling, hoe diegene zich zo in het diepst van zichzelf begrepen moet hebben gevoeld. “Toen Jezus de volgende dag naar Galilea wilde vertrekken...” De rest lezen jullie zelf maar. Het is een halve pagina, zo samengesteld, uit deze korte hints en deze punten waarin het als van-

zelfsprekend werd beschouwd dat iedereen wist wat er allemaal gebeurd was, dat het voor iedereen evident was.

“Er bestaat een aankomstpunt, maar geen weg”. Nee! Een mens die gezegd heeft: “Ik ben de weg” is een *historisch gebeurd feit*, waarvan de eerste beschrijving te vinden is op deze halve pagina die ik ben begonnen te lezen. En ieder van ons weet dat het gebeurd is. Nooit is er op de wereld iets zo ondenkbaars en uitzonderlijks gebeurd als die man waarover we het hebben: Jezus van Nazareth.

Maar hoe is het mogelijk dat die twee, de eerste twee, Johannes en Andreas – Andreas was getrouwd en had kinderen, meteen zo veroverd waren en hem herkennen (er is geen ander woord dat we kunnen gebruiken, buiten hem *herkennen*)? Ik zal jullie zeggen dat, indien dit feit gebeurd is, die man herkennen, wie die man was, niet wie hij tot in zijn diepste en met alle details was, maar herkennen dat die man iets uitzonderlijks was, iets ongewoons – hij was absoluut niet gewoon – onreducerbaar tot welke analyse dan ook, dit herkennen gemakkelijk moet zijn geweest. Als God mens zou worden, onder ons zou komen, als hij nu zou komen, als hij nu op zou duiken in onze menigte, als hij hier onder ons zou zijn, dan zou hem herkennen, *a priori* bedoel ik, *gemakkelijk* moeten zijn: gemakkelijk om hem in zijn goddelijke waarde te herkennen. Waarom is het gemakkelijk om hem te herkennen? Vanwege een *uitzonderlijkheid*, vanwege een onvergelijkelijke uitzonderlijkheid. Ik heb een uitzonderlijkheid voor me, een uitzonderlijke man, onvergelijkelijk. Hoezo uitzonderlijk? Wat zou dat betekenen? Waarom raakt het uitzonderlijke je? Waarom voel je iets uitzonderlijks als “uitzonderlijk” aan”? Omdat het *beantwoordt* aan de verwachtingen van je hart, hoe verward en beneveld die ook mogen zijn. Het beantwoordt plotseling – plotseling! –, het beantwoordt aan de behoeften van je ziel, van je hart, aan de onweersstaanbare, onontkenbare behoeften van je hart, zoals je je nooit had kunnen indenken, nooit had kunnen voorzien, omdat er niemand is zoals deze mens. Het uitzonderlijke is dus, paradoxaal genoeg, het verschijnen van dat wat het meest natuurlijk voor ons is. Wat is natuurlijk voor mij? Dat dat wat ik verlang, gebeurt. Iets natuurlijkers bestaat niet! Dat dat wat ik het meest verlang, het meest gebeurt: dat is natuurlijk. Aanlopen tegen iets dat absoluut en ten diepste natuurlijk is, omdat het beantwoordt aan de behoeften van het hart dat de natuur ons gegeven heeft, is iets absoluut uitzonderlijks. Het is als een vreemde tegenstelling: dat wat gebeurt, is nooit uitzonderlijk, nooit echt uitzonderlijk, omdat het niet adequaat kan antwoorden op de behoeften van ons hart. We noemen iets uitzonderlijk wanneer het ons hart sneller doet kloppen vanwege een overeenstemming waarvan we denken dat die een zekere waarde heeft, maar die door de dag erop geloofend zal worden, die het jaar erna zal uitwissen.

Het is de uitzonderlijkheid waarmee de figuur van Christus verschijnt, die het gemakkelijk maakt om Hem te herkennen. We moeten ons vereenzelvigen, heb ik gezegd, we moeten ons indenken in deze gebeurtenissen. Als we pretenderen ze

te beoordelen, als we ze willen beoordelen, ik bedoel niet begrijpen, maar ze substantieel te beoordelen, of ze waar zijn of niet, dan is het de oprechtheid waarmee je je inleeft die het waar en niet onwaar zal maken, en in je hart geen twijfel zal laten over de waarheid. Het is gemakkelijk om Hem als goddelijke aanwezigheid te herkennen, want Hij is uitzonderlijk: Hij beantwoordt aan ons hart, en je *blijft luisteren* en zou nooit meer weg willen, wat het teken is van het feit dat het beantwoordt aan het hart. Je zou nooit weg gaan en zou Hem je hele leven volgen – en inderdaad volgden ze hem de drie jaar dat hij nog leefde.

Maar stellen jullie je eens die twee voor die een paar uur naar hem blijven luisteren en vervolgens naar huis moeten gaan. Hij doet ze heengaan en zij keren zwijgend terug, zwijgend omdat ze vol zijn van de indruk die ze hadden van een gevoeld, voorvoeld mysterie, gevoeld, en vervolgens gaan ze uit elkaar. Elk van de twee gaat naar zijn eigen huis. Ze groeten elkaar niet, niet omdat ze elkaar niet willen groeten, maar ze groeten elkaar op een andere manier, ze groeten elkaar zonder elkaar te groeten, omdat ze vol zijn van hetzelfde, die twee zijn een geworden, zozeer zijn ze vervuld van hetzelfde. En Andreas komt thuis en doet zijn mantel af, en zijn vrouw zegt tegen hem: “Maar, Andreas, wat heb je? Je bent anders, wat is er met je gebeurd?” Denken jullie je hem eens in, hoe hij in tranen moet zijn uitgebarsten en haar hebben omhelsd, en hoe zij, in de war hierdoor, hem bleef vragen: “Maar wat heb je dan?”. En hoe hij zijn vrouw omarmde, die zich nog nooit in haar leven op die manier omarmd had gevoeld: hij was een ander. Hij was een ander! Hij was het, maar hij was een ander. Als ze hem zouden hebben gevraagd: “Wie ben je?”, zou hij gezegd hebben: “Ik begrijp dat ik een ander ben geworden... na dit individu, deze man gehoord te hebben, ben ik een ander geworden”. Jongens, dit is, zonder al te veel details, wat er is gebeurd.

Het is niet alleen gemakkelijk hem te herkennen, het was ook gemakkelijk hem te herkennen in zijn uitzonderlijkheid – omdat “als ik niet meer aan deze man geloof, geloof ik ook niet meer aan mijn ogen”⁶ – maar het was ook gemakkelijk om het soort moraliteit te begrijpen, oftewel het soort relatie dat uit hem geboren werd; omdat de moraliteit de relatie is met de werkelijkheid als geschapen door het mysterie, [moraliteit] is de juiste, geordende relatie met de werkelijkheid. Het was gemakkelijk, voor hen was het gemakkelijk om te begrijpen hoe gemakkelijk de relatie met hem was, hem volgen, coherent te zijn met hem, coherent met zijn aanwezigheid te zijn – coherent met zijn aanwezigheid.

Er is nog een passage van Johannes die deze dingen op een spectaculaire manier beschrijft: dat is in het laatste hoofdstuk van Johannes, het eenentwintigste. Die ochtend naderde de boot de oever en ze hadden geen vis gevangen. Op een paar honderd meter afstand van de oever merkten ze een man op die daar stond,

⁶ Vgl. L. Giussani, *Aan de oorsprong van wat het christendom beweert*, h. 5, par. 3.

rechttop – hij had een vuurtje voorbereid, dat kon je vanaf honderd meter zien – en die met hen praatte op een zekere manier waarover ik nu geen details zal geven. Johannes zei als eerste: “Maar dat is de Heer!”, en Sint Petrus gooit zich opeens in het meer en is in een paar slagen op de kant: en het is de Heer. Ondertussen komen de anderen aan en niemand praat. Ze gaan allemaal in een cirkel staan, niemand praat, ze zwijgen allemaal, omdat ze allemaal wisten dat het de verrezen Heer was: Hij was dood, en Hij had zich al aan hen laten zien nadat hij was verrezen. Hij had gebakken vis voor hen klaargemaakt. Ze gaan allemaal zitten, en eten. In de bijna stilte die op het strand drukte, keek Jezus, op de grond liggend, naar zijn buurman, Simon Petrus: hij keek hem aan, en Petrus voelde, denk je eens in hoe hij het gevoeld moet hebben, het gewicht van die blik, omdat hij zich het verraad van een paar weken eerder herinnerde, en alles wat hij had gedaan – hij had zich zelfs Satan laten noemen door Christus; “Ga weg van mij, Satan, je bent me tot aanstoot, tot struikelblok voor de bestemming van mijn leven”.⁷ Hij herinnerde zich al zijn tekortkomingen, omdat wanneer je op een keer een ernstige fout maakt, ook al het andere, ook wat minder erg is in gedachten komt. Petrus voelde zich als het ware geplet onder het gewicht van zijn onvermogen, van zijn onvermogen om mens te zijn. En die mens daar dichtbij doet zijn mond open en zegt tegen hem: “Simon (denken jullie je eens in hoe Simon moet hebben gebeeefd), houd je van mij?”. Maar, als jullie proberen om je in te leven in deze situatie, beven jullie nu je eraan denkt, alleen al door eraan te denken, door te denken aan deze zo dramatische situatie; dramatisch, dat wil zeggen zo kenschetsend voor het menselijke, zo duidelijk laat het het menselijke zien, verheerlijkt het het menselijke, omdat het drama datgene is wat de factoren van het menselijke verheft, het is de tragedie die ze teniet doet. Het nihilisme brengt tragedie, terwijl deze ontmoeting het drama in het leven brengt, omdat het drama de beleefde relatie is tussen een ik en een jij. Toen antwoordde hij als een ademhaling, als een ademhaling: zijn antwoord werd maar net geuit, als een ademtucht. Hij durfde niet, maar [zei]... “Ik weet niet hoe, ja, Heer, ik hou van je, ik weet niet hoe, maar het is zo” (zoals de film verhaalde die sommige van ons een aantal weken geleden hebben gezien).⁸ “Ja, Heer. Ik weet niet hoe, ik kan je niet zeggen hoe, maar...”

Kortom, het was heel erg gemakkelijk om de relatie met die mens te onderhouden, te beleven, het was genoeg om zich te hechten aan de sympathie die hij deed ontstaan, een *diepe sympathie*, lijkend op die duizelingwekkende en vleeselijke sympathie die een kind voor zijn moeder voelt, wat een sympathie in de intense

⁷ Vgl. *Mc* 8,33.

⁸ De beelden en de teksten van deze video zijn gepubliceerd als «“Simone, mi ami tu?”. Immagini su Gesù e Pietro con brani da commenti di Luigi Giussani [‘Simon, houd je van mij?’ Beelden over Jezus en Petrus met stukken commentaar van Luigi Giussani]», in: *30Giorni*, februari 1995, pp. 41-56.

zin van het woord is. Het was genoeg om zich te hechten aan de sympathie die hij deed ontstaan. Omdat hij, na alles wat hij hem had aangedaan en het verraad, zich hoorde zeggen: “Simon, houd je van mij?”. Drie keer. En hij twijfelde de derde keer, misschien, dat er misschien twijfel in de vraag lag, en hij antwoordde uitbreider: “Heer, Jij weet alles, Jij weet dat ik van je houd. Mijn menselijke sympathie is voor jou; mijn menselijke sympathie is voor jou, Jezus van Nazareth”.

Leren van een uitzonderlijkheid gebeurt binnen een sympathie: dit is de logica van de kennis en de logica van de moraliteit die nodig werden door het samenleven met dit individu, alleen dit. Leren is een uiteindelijke sympathie. Zoals het voor een kind met zijn moeder is, dat duizend keer op een dag fouten kan maken, honderd-duizend keer per dag, maar oh wee als ze hem wegnemen van zijn moeder! Als het de vraag zou kunnen begrijpen: “Houd je van deze vrouw?”, en kon antwoorden, bedenk dan eens wat een “ja” het zou roepen. Hoe meer fouten het zou hebben begaan, des te luider zou het “ja” schreeuwen, om het te bevestigen. Ik spreek als man tot mensen die, omdat ze jong zijn, minder bevooroordeeld zijn; ze zitten vol vooroordelen, eigenlijk, maar het zijn die van de volwassenen.

Wat is dus uiteindelijk wat de moraliteit van de sympathie jegens Hem vereist dat je bewerkstelligt, dat je verwezenlijkt? Hem *gadeslaan*, oftewel dat actieve observeren dat volgen heet. Hem *volgen*. En inderdaad gingen ze de dag erop met hem terug, hij ging met hen mee op de derde dag, want hij woonde in een dorp in de buurt. Hij begon met hen mee te gaan vissen, en 's middags ging hij hen opzoeken op het strand wanneer ze de netten herstelden. En toen hij af en toe naar de dorpen in het binnenland begon te gaan, ging hij bij hen langs en zei: “Komen jullie met mij mee?”, sommigen gingen, anderen niet, en uiteindelijk gingen ze allemaal. Ze gingen uiteindelijk een paar uur, daarna meerdere uren, daarna de hele dag, en later begon hij ook 's nachts buitenshuis te blijven, en ze volgden hem, ze vergaten hun thuis... Ze vergaten hun thuis niet! Er was iets groters dan hun thuis, er was iets van waaruit hun thuis ontstond, vanwaaruit de liefde voor hun vrouw ontstond, iets wat de liefde redde waarmee ze naar hun kinderen keken en hen met bezorgdheid groter zagen worden, er was iets dat dit alles redde, meer dan hun eigen zo povere krachten en hun heel kleine verbeelding. Wat konden zij doen? Tegenover de moeilijke jaren van schaarste, of tegenover de gevaren waar de kinderen tegenaan zouden lopen? Ze gingen Hem achterna! Ze luisterden elke dag naar wat hij zei, alle mensen luisterden met open mond, en zij met hun mond nog verder open. Je werd er niet moe van om naar Hem te luisteren.

Bovendien was hij goed. “Hij nam een kind, zette het bij zich op schoot en zei: “Wee hem die een ook maar een haar van de kleinste onder deze kinderen aanraakt”,⁹ hij had het er niet over een kind geen fysieke pijn aan te doen, iets waar-

⁹ Mt 18,2-6 en Mc 9,36-42.

voor men tot op zekere hoogte van nature wel enigszins terugdeinst – nu trouwens niet meer, en dat is niet het enige droeve teken van deze tijd –, maar hij had het over het schandaal jegens het kind dat het is om, niemand denkt daaraan, hem kwaad te doen. Hij was goed. Toen hij die begrafenis zag, informeerde hij meteen. “Wie is het?” “Het is een jongeling, wiens vader kort geleden is overleden”. En zijn moeder was aan het schreeuwen en schreeuwen en schreeuwen achter de kist, niet zoals men toen gewoon was, maar zoals de natuur van het hart van een moeder dat zich vrij uitdrukt, gewoon is. Hij deed een stap in haar richting en zei: “Vrouw, huil niet!”¹⁰ Maar is er iets onrechtvaardigers dan aan een vrouw te zeggen wier kind gestorven is, die alleen is: “Vrouw, huil niet”? En juist dat was het teken van een compassie, van een affectie, van een deelname aan het immense verdriet. Hij zei tegen de zoon: “Sta op!”. En gaf haar haar zoon terug. Maar Hij kon haar haar kind niet zonder iets te zeggen teruggeven: dan zou hij in zijn ernst van profeet en wonderdoener, van man van wonderen zijn gebleven. “Vrouw, niet huilen”, zei Hij. En Hij gaf haar haar zoon terug. Maar eerst zei Hij: “Vrouw, niet huilen”.

Denk je eens in: Hem een jaar, twee jaar lang zo te horen, horen dat Hij zo goed is, horen hoe machtig Hij is over de natuur, zozeer dat de natuur als het ware in zijn dienst stond. En die avond ging hij met hen mee in de boot, en het werd nacht. Op een gegeven ogenblik steekt er een onstuimige wind op, een verschrikkelijke storm barst plotseling los over het meer van Genezareth, en ze stonden op het punt te zinken. Het schip stond vol water, Hij sliep, Hij was zo moe dat Hij niet eens de storm bemerkte en Hij sliep op de achtersteven. Een van hen zei: “Meester, word wakker, word wakker, we zinken!”. En Hij hief zijn hoofd op, strekte zijn hand uit en “gebood de wind en de zee en er kwam plotseling een grote kalmte”. Die mannen – zo eindigt het Evangelie – die mannen zeiden, bang geworden, onder elkaar: “*Wie is hij toch?*”¹¹

Met deze vraag begint in de geschiedenis van de wereld, tot aan het einde van de wereld, het probleem van Christus. Deze vraag, deze precieze vraag – in het achtste hoofdstuk van het Evangelie van Lukas. Het waren mensen die Hem heel goed kenden, die zijn familie kenden, die Hem kenden als hun broekzak, die Hem volgden, ze hadden hun thuis achtergelaten! Maar de manier waarop Hij handelde was zo buiten proportie, zo onvoorstelbaar, zo superieur, dat het spontaan bij zijn vrienden opkwam om te zeggen: “Wie is deze man?”. Wat zit er achter? Er is niets dat de mens meer verlangt, dan deze “onbegrijpelijkheid”. Er is niets dat de mens hartstochtelijker verlangt, hoewel ook met meer vrees, zonder het te bemerken, dan deze onverklaarbare aanwezigheid. Want God is dit. Dit is het teken en het verbindingspunt met het mysterie. Het is dan ook dezelfde vraag die zijn vijanden

¹⁰ Lc 7,11-13.

¹¹ Vgl. Mt 8,23-27 en Lc 8,22-25.

hem aan het einde stelden, voordat ze hem vermoordden. Een paar weken voordat ze hem vermoordden, zeiden ze hem, terwijl ze met hem discussieerden: “Hoe lang laat je ons onze adem nog inhouden – letterlijk –, zeg ons waar je vandaan komt en wie je bent?”¹² Ze hadden het bevolkingsregister, hij was iemand die ze opgetekend hadden in het bevolkingsregister, drieëndertig jaar tevoren. Van geen enkele man op de wereld kunnen we zeggen: “Wie is diegene die dit doet?”, gedwongen door de verbazing en door de wanverhouding tussen de verbeelding van wat mogelijk is en de werkelijkheid die je voor je hebt. Zo begrijp je hoe [het was] die keer toen hij meer dan vijfduizend man te eten gaf, zonder de vrouwen en kinderen mee te tellen – hij stilde hun honger op een mysterieuze manier – en hoe hij toen verdween, omdat ze hem tot koning wilde maken. Ze zeiden, geraakt in hun huishoudboekje: “Dit is werkelijk de Messias die moet komen!”¹³ en gingen zo plotseling terug naar de normale mentaliteit waarin ze altijd geleefd hadden, die ze allemaal hadden – zoals het hun geleerd was door hun leiders; de Messias zou een machtige man moeten zijn, die aan Israël, aan hun volk de suprematie over de wereld zou moeten geven. Hij ontvluchtte hen, en velen van hen voorvoelden dat Hij naar Kafarnaüm was gegaan. Dus staken ze het meer over om hem op te gaan halen, tegen het vallen van de avond op zaterdag. Ze gingen naar de synagoge, omdat de plaats waar ze hem konden vinden de synagoge was: Hij nam inderdaad altijd als vertrekpunt om te spreken de Bijbelse passage die voorgeschreven was voor het volk op die dag, van de boekrol die de bediende koos. En inderdaad was hij daar in de synagoge aan het spreken, en hij was aan het zeggen dat hun vaders manna hadden gegeten, maar dat Hij iets veel groters te eten gaf, zijn woord: zijn woord is waarheid. Hij gaf hen de waarheid te eten, Hij gaf hen de waarheid te drinken, de waarheid over het leven en over de wereld. De deur achterin wordt opengedaan, die groep die Hem zocht komt binnen, die Hem had achtervolgd, zullen we maar zeggen. Ze zochten Hem. Ze zochten Hem om een verkeerde reden, omdat ze Hem koning wilden maken, niet omdat ze geraakt waren door het teken dat Hij was, door het mysterie van zijn persoon, dat door de kracht van zijn gebaren werd verzekerd, maar omdat ze een belang hadden, ze zochten in Hem een materieel belang. Het motief was verkeerd, maar ze zochten Hem. Ze zochten Hem. Hij was geboren opdat heel de wereld hem zou zoeken. Hij werd bewogen en opeens kwam er een fantastisch idee in Hem op, in Hem die een mens was als wij, en zoals bij ons kwamen bij Hem ook de ideeën vanuit de omstandigheden. Hij veranderde de betekenis van wat Hij zei en riep uit: “Ik zal jullie niet mijn woord geven, maar Ik zal jullie mijn lichaam te eten geven, mijn bloed te drinken geven!”¹⁴ Een aan-

¹² Joh 10,24.

¹³ Joh 6,14-15.

¹⁴ Joh 6,48-54.

leiding, eindelijk hadden de politici en de journalisten en de “mensen van tv” van toen, de aanleiding: “Hij is gek, wie kan zijn vlees te eten geven?” Wanneer Hij iets zei dat Hem na aan het hart ging, maar de mensen Hem niet begrepen en aanstoot namen aan wat Hij zei, legde Hij het niet uit, maar herhaalde Hij, herhaalde Hij: “Voorwaar, Ik zeg jullie, wie niet mijn vlees eet, kan niet beginnen de werkelijkheid te begrijpen, kan niet het rijk van het zijn binnengaan om de werkelijkheid te begrijpen, kan niet binnengaan in het binnenste van de werkelijkheid, omdat dit het ware is”. Ze gingen er allemaal vandoor: “Hij is gek, Hij is gek, zeiden ze”, *durus est hic sermo*, “Hij heeft een gekke manier van praten”.¹⁵ Totdat in de avondschemering Hij alleen met de gebruikelijke twaalf overbleef. Zij waren ook stil en zaten met gebogen hoofd. Denken jullie je eens in hoe het moet zijn geweest in de niet zo grote synagoge van Kafarnaüm, zo groot als een van onze schoolklassen van 30-40 plaatsen. “Willen jullie ook weg gaan? Ik trek dat wat Ik gezegd heb niet in: willen jullie er ook vandoor gaan?”. En Simon Petrus, koppig als hij was, Petrus [zei]: Meester, ook wij begrijpen niet wat U zegt, maar als we van U weggaan, waar gaan we dan heen? U hebt woorden die zin geven aan het leven”¹⁶ (Kafka: “Er bestaat een aankomstpunt, maar geen weg”). Die mens was de weg. “Als we van U weggaan, waar gaan we dan heen? Wat is dan de weg, wat zou de weg kunnen zijn? De weg bent U!”

* * *

Die twee, Johannes en Andreas en die twaalf, Simon en de anderen, zeiden het tegen hun vrouwen en sommige van die vrouwen gingen met hen mee; en op een zeker ogenblik gingen er velen van hen met hen mee en volgden Hem: ze lieten hun huizen achter en gingen met hun mee. Maar ze zeiden het ook tegen andere vrienden, die niet per se ook hun huizen achter lieten, maar deel hadden aan hun sympathie, deel hadden aan hun positieve houding van verbazing en van geloof in die man. En de vrienden zeiden het aan andere vrienden, en vervolgens aan andere vrienden, en vervolgens aan weer andere vrienden. Zo ging de eerste eeuw voorbij, en deze vrienden vielen met hun geloof de tweede eeuw binnen en intussen vielen ze ook de geografische wereld binnen. Ze kwamen tot aan Spanje tegen het eind van de eerste eeuw en tot aan India in de tweede eeuw. En vervolgens zeiden deze mensen uit de tweede eeuw het aan anderen die na hen leefden, en die aan anderen na hen, als een grote stroom die toenam, als een grote rivier die toenam, en ze kwamen het uiteindelijk aan mijn moeder zeggen – aan mijn moeder. En mijn moeder zei het tegen mij toen ik klein was, en ik zeg: “Meester, ook ik begrijp niet wat U zegt, maar als we weggaan van U, waar moeten we dan heen? U hebt woorden die beantwoorden aan het hart”. Wat de wet van de rede is: de wet van

¹⁵ Vgl. *Joh* 6,60.

¹⁶ Vgl. *Joh* 6,67-68.

de rede is vergelijken met het hart. De criteria van de rede zijn de behoeftes van mijn natuur, van het hart. Ze hebben me gezegd dat een vriendin van ons, die niet katholiek is, toen ze een tekst van ons las, opmerkte: “Maar hier heb ik het woord hart gevonden, niet gebruikt zoals ik het begrijp, omdat ik het hart begrijp als het referentiepunt van het gevoel: ik heb een gevoel, hij heeft een ander gevoel; terwijl hier, daarentegen, dit hart hetzelfde is voor iedereen, dit hart waarover gesproken wordt in *Het religieuze zintuig*,¹⁷ is hetzelfde voor iedereen, is hetzelfde voor mij en voor jou”. Als het hart de plaats is van de behoefte aan het ware, het mooie, het goede, het juiste, [de plaats] van de dorst naar geluk, wie van ons kan deze behoeften ontkomen, wie? Ze vormen onze natuur, mijn en jouw [natuur], daarom zijn we meer één dan “afwezig” en vreemdelingen, zoals we normaal gesproken zijn. En de laatste Koreaan, de laatste man uit Vladivostok, de laatste man uit het meest verre en afgelegen deel van de wereld is juist hierom met mij verenigd.

Vanaf die avond is er een menselijke stroom ontstaan die tot het *heden* is gekomen, en *mij* heeft bereikt. Zoals mijn moeder tot deze stroom behoorde, zo behoort ik ertoe, en door het te vertellen aan vele vrienden maak ik ook hen deelgenoten aan deze stroom.

Ook al kennen jullie hem al, het is toch de moeite waard om de brief te herlezen, omdat het geen tijdverlies is, die mij is gestuurd door een jong iemand die Aids had, en twee dagen na mij te hebben geschreven, overleed, en die helaas pas laat werd ontdekt: “Beste don Giussani, ik schrijf u en noem u beste ook al ken ik u niet, ik heb u nooit gezien, noch horen praten. Of eigenlijk kan ik, om de waarheid te zeggen, zeggen dat ik u ken in de zin dat, als ik iets heb begrepen van *Het religieuze zintuig* en van wat Ziba me zegt, ik u ken middels geloof en, kan ik er aan toevoegen, dankzij het geloof. Ik schrijf u alleen om bedankt te zeggen, bedankt voor het feit dat u zin heeft gegeven aan dit dorre leven van mij. Ik ben een klasgenoot van de middelbare school van Ziba met wie ik altijd een relatie van vriendschap had omdat, ook al deelde ik zijn positie niet, zijn menselijkheid en zijn onbaatzuchtige beschikbaarheid [wat de enige manier is waarop we tegen een ander en tegen heel de wereld kunnen roepen: “Christus is waar”] mij altijd heeft geraakt. Ik denk dat ik aan het eindstation van dit bewogen leven ben gekomen, hier gebracht door de trein die Aids heet en niemand respijt laat. Nu maakt dit zeggen me niet meer bang. Ziba zei me altijd dat het belangrijkste in het leven is om een ware interesse te hebben en die te volgen. Deze interesse heb ik vaak achtervolgd, maar het was nooit de ware. Nu heb ik de ware gezien, ik zie hem, ik heb hem ontmoet en ik begin hem te kennen en bij de naam te noemen; hij heet Christus. Ik weet niet eens wat dit betekent en hoe ik deze dingen kan zeggen, maar wanneer ik het gezicht van mijn vriend zie en *Het religieuze zintuig* lees dat me vergezelt en ik

¹⁷ Vgl. L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 1, par. 5.

aan u denk of aan de dingen over u die Ziba me vertelt, dan lijkt alles me duidelijker, alles, ook mijn kwaad en mijn verdriet. Mijn leven dat inmiddels afgestompt en onvruchtbaar geworden is, geworden als een gladde steen waar alles van afglijdt als water, heeft een sprong gemaakt in zin en betekenis die alle slechte gedachten en pijn wegvaagt, meer nog, ze omarmt en ze waar maakt, en mijn bedorven en verrotte lichaam teken van Zijn aanwezigheid maakt. Bedankt don Giussani, bedankt omdat u mij dit geloof heeft meegedeeld of, zoals u het noemt, deze Gebeurtenis. Ik voel me nu in vrede, vrij en in vrede. Wanneer Ziba het Angelus zei tegenover mij die hem in zijn gezicht uitschold, haatte ik hem en zei ik hem dat hij een lafaard was omdat het enige dat hij kon doen was die stomme gebeden voor mijn neus zeggen. Als ik nu, stamelend, het met hem probeer te zeggen, begrijp ik dat ik de lafaard was, omdat ik niet eens op een armlengte afstand de waarheid zag die ik voor me had. Bedankt don Giussani, dat is het enige wat een man als ik u kan zeggen. Bedankt, want in tranen kan ik zeggen dat zo sterven nu een zin heeft, niet omdat het mooier is – ik ben heel bang om te sterven –, maar omdat ik nu weet dat er iemand is die van mij houdt en dat ik misschien ook gered kan worden en dat ik ook kan bidden opdat mijn bedgenoten mogen ontmoeten en zien wat ik heb gezien en ontmoet. Zo voel ik me nuttig, stelt u zich eens voor, alleen door mijn stem te gebruiken voel ik me nuttig; met het enige wat ik nog goed kan gebruiken, kan ik nuttig zijn, ik die mijn leven heb weggegooid, kan goed doen door alleen het *Angelus* te zeggen. Het is indrukwekkend, maar al was het alleen een illusie dan is dit toch te menselijk en te redelijk, zoals u zegt in *Het religieuze zintuig*, om niet waar te zijn. Ziba heeft een zin van Sint Thomas aan mijn bed vastgemaakt: “Het leven van de mens bestaat in de genegenheid die hem ten principale ondersteunt en waarin hij zijn grootste voldoening vindt”. Ik denk dat mijn grootste voldoening is u te hebben ontmoeten [ik heb hem nog nooit gezien!], door u deze brief te schrijven, maar nog grotere [voldoening] is dat ik u in de barmhartigheid van God, als Hij het wil, zal leren kennen, daar waar alles nieuw, goed en waar zal zijn. Nieuw, goed en waar zoals de vriendschap die u in het leven van veel mensen hebt gebracht en waarover ik kan zeggen “ik was er ook”, ook ik heb in dit smerige leven deze nieuwe, goede en ware gebeurtenis gezien en eraan deelgenomen. Bid voor mij; ik zal me nuttig blijven voelen voor de tijd dat me rest, door voor u en de beweging te bidden. Een omhelzing, Andrea”.¹⁸

Tweeduizend jaar zijn weggevaagd door deze brief. Hij was niet gisteren, *hij is vandaag*, hij is niet vandaag voor mij, maar hij is vandaag *voor jou*, wat je positie ook moge zijn: verander die, als ze veranderd moet worden! Ook ik begrijp elke ochtend dat ik haar moet veranderen, omdat ik verantwoordelijk ben voor vele

¹⁸ Vgl. Andrea (Milan), «Il volto buono del Mistero [Het goede gelaat van het Mysterie]», in: *Litterae Communionis-Tracce*, december 1994, p. 4.

dingen die Hij mij heeft gegeven. Ik zeg alleen dat deze gebeurtenis of deze aanwezigheid van vandaag is – van vandaag! Die menselijke stroom waarover we het gehad hebben, die breng ik vandaag in jouw leven. Niets anders is er dan God, God alleen, gisteren, vandaag en altijd. Een grote gebeurtenis, zei Kierkegaard, kan niet anders dan *aanwezig* zijn, omdat het geen verleden, geen overledene is die ons kan veranderen. Maar als iets ons verandert, is het aanwezig: “Hij is er, als hij doet veranderen”, zegt een van onze teksten.

Er is echter niet alleen deze prachtige brief. Hebben jullie het gebed gelezen (in de krant of in *Tracce*) dat onze vrienden uit Turijn heben geschreven die hun familieleden hebben verloren in de recente tragedie in Piemonte?¹⁹ “In dit verschrikkelijke en grote uur willen we de Heer, onze God en onze Vader ervoor bedanken dat Hij ons, in Christus, Francesco, Cecilia, Lucia en Cecilia heeft gegeven. Door hen bent U, o Christus, begonnen om Uzelf aan ons te doen kennen via de Doop, de opvoeding, het gaan toebehoren aan de Beweging van Lucia, en de komst van Cecilia, die we hebben ontvangen als een wonder. Maak, o Christus, dat zij, nu ze in U zijn terwijl U heel de werkelijkheid maakt, ons helpen om U steeds meer te herkennen op elk moment van het leven.” Na 2000 jaar is het nu; voor Alberto, Mario, is het nu. Schreeuw tot Hem, die nu is, dat Hij in jouw koude, in jouw onwetendheid, in jouw afstandelijkheid mag komen! Toen ik een kind was en ik ziek werd en op bed lag met koorts, zag ik de mensen ver van me, ver; de kamer, de muren zag ik ver weg, ver weg; ik zag de meubels heel in de verte en ik was bang omdat ik mezelf alleen zag in een enorme, enorm uitgerekte omgeving; en toen mijn moeder de kamer binnenkwam, zag ik haar maar heel klein, alsof ze er bijna niet was. Het is een ziekte die ons Hem in de verte doet zien, omdat Hij God is, de aanwezige. *Hij is*, Hij “is”, omdat hij aanwezig is. Dat wat niet in onze huidige ervaring is, wat op geen enkele manier in onze huidige ervaring is, dat wat op geen enkele manier in onze huidige ervaring zou zijn, bestaat niet, zou niet bestaan.

Er is nog een derde getuigenis die ik wil voorlezen. Zeven vrienden van ons, vier vrouwen van de *Memores Domini* en drie priesters, van wie twee uit Rome, van het seminarie van monseigneur Massimo Camisasca, allemaal van de Beweging, zijn in het grote Siberië in Novosibirsk. Het is het grootste bisdom, de grootste parochie ter wereld, het gaat van Novosibirsk tot Vladivostok, 5000 km. En heel die zone wordt door hen doorkruist, 400km per week. Recentelijk hebben ze de eerste katholieke synode van Siberië gehouden, in Vladivostok, de stad die dichtbij Japan ligt in het uiterste oosten van Siberië. En de Bisschoppen

¹⁹ In de herfst van 1994 had een zware overstroming vooral de regio Piemonte getroffen.

hebben ook onze mensen uitgenodigd. Ze zijn daar sinds drie jaar en ze hebben een groep vrienden die zich hebben laten dopen: sommigen leven het leven van CL. Een van hen heeft verteld wat er in zijn leven is gebeurd. Het is een jongen van 17 jaar.

“Ik heb de Beweging meteen na mijn ontmoeting met de katholieke Kerk ontmoet. Daarvoor kende ik bijna niets van het christelijke leven en ik begreep er nog minder van. Ik heb een gezelschap ontmoet van best jonge mensen, van vooral studenten en een paar Italianen die weinig of geen Russisch spraken. Ik hoorde hen praten over het leven, over het werk; ze praatten over hun christelijke ervaring, over hun eerste ontmoeting met Christus; ze zongen ook en ze hadden plezier. Vervolgens gingen ze naar de Mis, en soms werden ook de Vespers gelezen. Ik had de indruk dat ze goede vrienden waren, maar er was eigenlijk iets gekks voor mij: waarom waren deze vreemdelingen van zo ver gekomen, waarom toch? Helemaal hierheen gekomen waar het zo koud is en waar het leven niet zo comfortabel is als bij hen? En dan zulke jonge mensen, allemaal verschillend van elkaar, en toch zo-zeer vrienden, en waarom samen? Waarschijnlijk bestaat de genade van de eerste ontmoeting juist hierin, en ook hierin, wanneer je intuïtief juist dat wat je nodig hebt in het leven hebt gevoeld, wanneer je iets dat overeenstemt, voelt, iets goeds dat nieuwsgierigheid en verlangen in je opwekt, zodat je elke keer opnieuw de eerste ontmoeting herbeleeft zonder ten diepste te herkennen waarom. En in feite ben ik pas later de intuïtie gaan hebben en gaan begrijpen dat in dit gezelschap Iemand aanwezig is, waarvoor iedereen zich buigt en die mensen samenbrengt die op het eerste gezicht nooit samen zouden kunnen zijn. Ik denk dat dit voor mij een soort ‘uitzonderlijk’ moment is geweest, toen ik de aanwezigheid van Christus heb erkend, heb ontdekt in dat gezelschap. Ik heb herkend dat ik bemind word [zoals Andrea], heel erg bemind door Jezus, juist via deze mensen die Hij zelf mij aan mijn zijde heeft geplaatst en die mij vergezellen. Ik ben al drie jaar in de beweging van CL en dit helpt me. Ik kan zeggen dat ik nu de smaak van het leven proef en dit lijkt me echt heel belangrijk [het tegendeel van wat vandaag overheerst: het verlies aan smaak in het leven als symptoom van het verval van de huidige cultuur]. Want het leven heeft diverse aspecten: werk, rust, studie, vakantie, en de zin te zien in alle aspecten van het leven, te erkennen dat God gebeurtenis in ons leven geworden is: dat is echt het christendom. Niets gebeurt toevallig, niets gebeurt gewoon zomaar en elk moment in de geschiedenis kan van de aanwezigheid van Christus hier en nu getuigen. Ik heb veel vrienden, ik ontmoet veel mensen en ik vind het altijd heel jammer dat zij nog niet de genade hebben gekend van de eerste ontmoeting die je in staat stelt om Zijn aanwezigheid op te merken en je dwingt haar te volgen. Ik zou aan alle mensen die ik ontmoet het verlangen willen overbrengen om de smaak van dit leven te proeven [smaak: smaak is een zo natuurlijke term, zo vleselijk en zo goddelijk, het is het eeuwige geluk, de eeuwige smaak, het is het doel

van het leven]. Zeker, mijn ervaring is nog klein, maar ik vraag dat in alle aspecten van het leven ik van Christus, aanwezig hier en nu, kan getuigen. Josif”.²⁰

En inderdaad, zoals voor Josif, is het voor mij als christen de grootste verrassing om nu [de overeenstemming] te ervaren, om de overeenstemming met mijn hart te vinden die Hij is, nu. Omdat toen een journalist aan een zuster van Moeder Teresa van Calcutta wat vragen stelde, ze onder meer zei – een heel jonge zuster, van nog geen 20: “Ik herinner me dat ik een man van de weg heb opgehaald en hem naar ons huis heb gebracht”. “En wat zei die man?” “Hij momperde niet, hij vloekte niet, hij zei alleen: ‘Ik heb op de straat geleefd als een dier en ik sta op het punt om als een engel te sterven, bemind en verzorgd. Zuster, ik sta op het punt terug te keren naar het huis van God’, en hij stierf. Ik heb nog nooit zo’n glimlach gezien als op het gezicht van die man”.²¹ En de journalist antwoordde: “Waarom lijkt het erop dat er in jullie ook in de grootste offers geen inspanning is, alsof het geen moeite kost?”. Toen kwam Moeder Teresa tussenbeide: “Het is Jezus voor wie we alles doen. Wij beminnen en herkennen Jezus, vandaag”.²² Vandaag: gisteren is er niet meer. Wat er gisteren was, is er vandaag ook of is er niet meer.

Ik vind het jammer dat ik hem niet helemaal kan lezen, omdat hij te lang is, maar in *Tracce* kunnen jullie ook deze brief²³ lezen van Gloria, onze vriendin en jonge onderwijzeres die met Rose naar Afrika is gegaan, naar Kampala, en die schrijft: “Ik heb hier niets meteen, [niets bevalt me, niets is gemakkelijk voor me]. En op bepaalde momenten heb ik een soort van onmogelijkheid ervaren om nog tegenover de zieke, vuile mensen, zonder de minste hygiënische sanitaire omstandigheden, te staan. [Maar wie maakt dat zij dat doet? De herinnering van tweeduizend jaar geleden? Iets nu. Een aanwezigheid die er nu is]. Op een ochtend, terwijl ik Rose gedag zei, zei ze me: “Bid Onze Lieve Vrouw, opdat je vandaag niet bang zult zijn om te zien hoe Christus zich aan jou zal presenteren”. Met deze woorden in het hart ben ik met Claudia naar de jeugdgevangenis geweest. Alles deed me huiveren: de stank, de vuiligheid, de schurft, de luizen. En op dat moment begreep ik dat mijn vraag samenviel met de positie van mijn persoon”. Zij, gebogen over de zieke, of over het kind dat gevangen zat, zij die zo gebogen stond, in die positie: haar vraag, de vraag om te zijn, wat

²⁰ Josif, «“Dio è diventato avvenimento nella nostra vita [God is gebeurtenis in ons leven geworden]”», in: *Litterae Communions-Tracce*, november 1994, p. 19.

²¹ Vgl. *Il Sabato*, n. 5, 1 februari 1986, p. 8.

²² Vgl. *Il Sabato*, n. 22, 30 mei 1987, p. 4.

²³ De volledige tekst van de brief is gepubliceerd in *Litterae Communions-Tracce*, november 1994, pp. II-III.

de vraag van het hart van de mens is – omdat ook als je er niet aan denkt je dit uitroept, de vraag om te zijn, de vraag om gelukkig te zijn, de vraag naar het ware, de vraag naar het goede, naar wat goed is, het juiste, het mooie – deze vraag was haar positie, de vraag viel samen met de positie zelf die ze innam.

Maar het grootste nieuws van deze tijden, misschien het grootste van heel onze geschiedenis, is wat er in Brazilië gebeurd is. Ik wil jullie vragen om het verhaal over de moord op Edimàr in *Tracce* te lezen. Het was een van de meest misdadige jongetjes in Brazilië, meervoudig moordenaar, omdat zijn bende een bende van moordenaars was: aan het begin van het jaar kwam er een lerares van de *Memores Domini* voor zijn klas te staan, een Libanese, die nu in Brazilië is. Ze spreekt onze taal. Edimàr is van streek, hij wil zelf ook die ogen vol blauw, net als zij, en geen donkere ogen meer, donkere, zwarte, vieze, zoals hij zelf heeft. Hij neemt zich voor om te veranderen. De baas van de bende begrijpt dat er iets aan de hand is en stelt hem meteen op de proef, hij beveelt hem om iemand te gaan vermoorden. Edimar zegt: “Ik vermoord niemand meer”. En hij: “dan vermoord ik jou”. En hij vermoordde hem. Het is de tweede martelaar in onze geschiedenis.²⁴

* * *

Maar wat is de synthetische formule van de figuur van Christus op zich, als mens, geregistreerd bij de administratie van Bethlehem, en nu aanwezig om het leven en het hart van ieder van ons op te wekken en op te eisen opdat via ons heel de wereld Hem moge herkennen, opdat de wereld gelukkiger mag zijn, opdat alle mensen van de wereld gelukkiger worden, en het ‘waarom’ mogen weten, kunnen sterven als Andreas? De synthetische formule die heel de dynamiek van Jezus beschrijft, is dat Hij was “gezonden” door de Vader.

Waarom is Jezus, die God is, Woord van God, de uitdrukking van God, waarom is de oorsprong van de wereld mens geworden? Waarom is Hij in het binnenste van een meisje van 15 jaar binnengegaan, en is Hij voortgebracht in dit binnenste, is Hij geboren, is Hij kind geworden, adolescent, man, een dertigjarige man, praatte Hij zoals we Hem hebben horen praten, raakt Hij Andrea, raakt Hij onze vrienden van Villa Turro (mensen die aan Aids lijden, voor wie onze vrienden zorgen), raakt Hij Edimàr? Waarom is Hij mens geworden en handelt Hij zo in onze geschiedenis, wordt Hij op deze manier aanwezig in de geschiedenis? Om het plan van een Ander uit te voeren. Hij, Hijzelf, gebruikt het ultieme woord om de oorsprong van alles aan te wijzen en van waaruit dus het leven ontstaat: de Vader. Zijn leven is te definiëren als *roeping door de Vader* om een *missie* uit te voeren: het leven is *roeping*.

²⁴ Vgl. D. Rondoni, «Edimàr, occhi e sangue [Edimàr, ogen en bloed]», in: *Litterae Communionis-Tracce*, september 1994, pp. 28-30.

Dit is de christelijke definitie van leven: *het leven is roeping*. En roeping is een missie volbrengen, een opdracht uitvoeren, die God voor iedereen bepaalt middels de banale, alledaagse omstandigheden, op elk moment, die Hij toestaat [en] waar wij doorheen moeten. Daarom is Christus het ideaal van ons leven, in de mate waarin ons leven poging tot antwoord is, verlangen om te antwoorden op de roep van God, roeping, roep van God, plan dat het Mysterie met mij heeft, omdat ik op dit moment, als ik eerlijk ben, nadenkend ben, begrijp: er is niets zo evident, niet eens jij die op twee meter van me staat, niets is zo evident als het feit dat ik mezelf niet maak, op dit moment, dat ik me mijn haren niet geef, dat ik me mijn ogen niet geef, dat ik me mijn neus niet geef, dat ik me mijn tanden niet geef, dat ik me mijn hart niet geef, dat ik me mijn ziel niet geef, dat ik me mijn gedachten niet geef, dat ik me mijn gevoelens niet geef; alles wordt me gegeven: opdat zijn plan tot vervulling mag komen, een plan dat niet het mijne is, via alle dingen, via het schrijven, via het spreken, via het *Angelus*, zoals Andrea zei, via alles, alles. “Of jullie eten of drinken”,²⁵ zegt Sint Paulus, een vergelijking makend met het banaalste wat je kunt bedenken, “of jullie waken of slapen”,²⁶ “of jullie leven of sterven”²⁷ – zal hij nog op andere plekken zeggen – alles is de glorie van Christus, dat wil zeggen het plan van God.

Christus is het ideaal van het leven. Hem die Johannes en Andreas hoorden praten was het ideaal van het leven. Daarom sprong hun hart op, daarom gingen ze in stilte naar huis, daarom omhelsde Andreas zijn vrouw zoals hij dat nog nooit gedaan had, zonder dat hij iets wist te zeggen. Zij hadden het ideaal van het leven ontmoet. Ze konden zich nog niet meteen zo uitdrukken, arme zielen. Ze hebben het een paar jaar later gezegd. Vanaf toen zijn ze over heel de wereld gegaan om het te zeggen: Christus is het ideaal van het leven.

Wat betekent het dat Christus het ideaal van het leven is? Hij is het ideaal voor de manier waarop we heel de natuur behandelen; hij is het ideaal voor de manier waarop we onze genegenheid beleven, waarop we dus de relatie met onze vrouw en met onze man, met onze ouders, onze kinderen zien, bekijken, voelen, behandelen, beleven; het is het ideaal waarmee wij ons tot anderen richten en de relaties met anderen leven, dat wil zeggen met de maatschappij, als eenheid en gezelschap van mensen. Wat is de eigenschap waarmee dit ideaal de manieren doordringt die we hebben om elkaar te behandelen, om alles te behandelen, van de natuur – ik bedoel met dit woord alles wat er is, omdat ik deze microfoon slecht, onjuist kan behandelen, zoals ik eerder deed zonder

²⁵ *1 Kor* 10,31.

²⁶ *1 Ts* 5,10.

²⁷ *Rm* 14,8.

het te merken –, tot aan onze vader en moeder? De karakteristiek zit hem in twee woorden die dezelfde wortel hebben, maar waarvan er een het begin en de ander het einde is van het traject van de handeling: het eerste heet de *dankbaarheid*. Waarom? Vanwege dat wat ik eerder zei, dat er niets eidenters is op dit moment, voor mij en voor jou, dan dat jij jezelf niet maakt, dat alles gegeven wordt, dat er een Ander is in jou die meer dan jij jou zelf is, jij welt op uit een bron die je niet bent: deze bron is het mysterie van het zijn. Zo, op analoge wijze, begrijp je dat alle dingen gemaakt zijn door een Ander. Jij als mens, bent het geweten van de natuur: het ik is het niveau waarop de natuur bewust wordt van zichzelf. Zoals ik me ervan bewust word dat ik mezelf niet maak, zo wordt heel de natuur niet door zichzelf gemaakt, ze wordt gegeven: gegeven, gave. Daarom, dankbaar: de dankbaarheid als fundament van elke handeling, van elke houding, als premisse.

Wat insinueert deze dankbaarheid in alle handelingen? Het insinueert een aspect, een zweem, een aura van *gratuiteit*; pure gratuiteit, waarover Ada Negri het had zoals we vaak hebben herinnerd, in een ongeëvenaard gedicht²⁸ dat dit op een manier uitdrukt die ik niet beter kan zeggen: je bemint, je vindt een bloem mooi, niet omdat je eraan ruikt, maar omdat hij er is, je kijkt naar de vrucht die rood wordt, niet omdat je er je tanden in zet, maar omdat hij er is. Je kijkt naar het kind, niet omdat het van jou is, maar omdat het er is. Dat is de absolute *zuiverheid*. Doen jullie alsjeblijft de moeite om je te vereenzelvigen met deze absolute zuiverheid. Een spoor van deze zuiverheid, van deze gratuiteit komt ook bij ons binnen zonder dat wij het merken, bijna op een natuurlijke manier komt ze binnen in elke actie van ons. Want als welke houding van mij dan ook tegenover jou niet deze gratuiteit in zich heeft, niet een spoor van deze gratuiteit in zich heeft, dan is zij lelijk, is het een vervallen relatie, een tijdelijke en vervallen relatie, het is een relatie die op instorten staat, die op het punt staat in ontbinding te raken. Het is alleen deze zuivere gratuiteit die niet meer ontbindt, die niets meer in ontbinding laat raken, die alle dingen van het verleden, ontstaan in het verleden, in stand houdt, in stand houdt in het heden; zodat mijn subject in het heden zich verrijkt met alles wat het gisteren gedaan heeft, en eergisteren, en niet onnuttig is, zoals Andrea zei, twee dagen voor hij stierf.

Daarom is het *resultaat* van het volgen van Jezus als ideaal van je leven, van het leven als roeping, daarom is het resultaat – zoals het Evangelie zegt – het *honderdvoud*:²⁹ de dingen worden krachtiger, de relatie met jou wordt krachtiger, het

²⁸ “Je hebt lief, en denkt er niet aan bemind te worden: voor elke / bloem die ontluikt of vrucht die kleur krijgt / of kind dat geboren wordt, zeg je dank in je hart / aan de God van de velden en van de volken” (A. Negri, «Mia Giovinezza [Mijn jeugd]» in: *Mia giovinezza [Mijn jeugd]*, uitg. Bur, Milaan 2010, p. 78).

²⁹ Vgl. *Mc* 10,29-30.

is alsof we samen waren geboren, ik kende je niet, tot een paar jaar geleden kende ik je niet, en ik heb geen enkel soort belang, in de zin van een wederdaad, een persoonlijk voordeel, niets dergelijks, het is niet vanwege een persoonlijk voordeel dat we samen zijn. En ik vind het fantastisch om met jou op te trekken, ondanks wat je denkt, maar niet daarom ben ik jouw vriend. Het dus een krachtigere rijkheid in alle relaties, in de manier waarop je naar een bloem kijkt, in de manier waarop je naar de sterren kijkt, in de manier waarop je naar de planten kijkt, de bladeren, in de manier dat je het met mij uithoudt, met mij die onbeschaamd van jullie vraag om nog vijf minuten hier te blijven, in alle manieren, in de manier waarop ik aan mijn zonden van gisteren denk, van eergisteren: “Heer vergeef me, vergeef mij, zondaar”, maar dit zeggen stelt me niet teleur, het maakt met niet neerslachtig, het maakt me waarder, als ik dit niet zou zeggen, zou ik minder waar zijn, want ik ben een zondaar.

Uit deze rijkheid ontstaat een vermogen tot *vruchtbaarheid* die niemand heeft, dat wil zeggen van meedelen van je eigen natuur, van je rijkheid, van je intelligentie, van je wil, van je hart, van je tijd, van je leven. Het is zeggen: “Ik zou mijn leven geven voor eenieder van jullie”; ieder van ons zou dit zeggen voor alle anderen, zegt het zelfs. Zegt hij het niet, dan is het omdat hij er nooit over heeft nagedacht, en als hij er nooit over heeft nagedacht, is het omdat hij nooit heeft nagedacht terwijl hij de aanwezigheid van Christus opmerkte. Als iemand van daaruit vertrekt, zegt hij: “Ik zou zelfs mijn leven geven” – maar help me, hè Jezus! –. En een vruchtbaarheid in het werk, een passie voor het werk dat niet gedaan wordt voor eigen voordeel of voor eigen smaken of voor een specifieke weerslag op het resultaat van mijn aanwezigheid in de maatschappij; het is liefde tot het werk als perfectie van handelen, wat ook het resultaat mag zijn. Het is een vruchtbaarheid die liefde is, om dat wat ik ben, te geven, om jou mijzelf te geven, of jezelf aan de kinderen te geven. Liefde tot alles wat in relatie treedt met en zal treden met je kinderen, liefde tot de anderen die kinderen zijn, ook zij zijn kinderen, tot alle mensen: tot het volk. Een vruchtbaarheid op je werk, een vruchtbaarheid ten opzichte van je kinderen, een vruchtbaarheid in het leven van je volk. Dus, het ideaal van het leven wordt het welzijn van de anderen, het goed voor de anderen: het goed voor de anderen, jullie goed, mijn goed. Dit is het doel waarvoor God de wereld gemaakt heeft: het goed van alles, het goede. Het [is het] tegendeel van het boek van Bobbio,³⁰ een boek over het kwaad, een serieus en ontroerend boek, ontroerend althans op de pagina's die ik gelezen heb,

³⁰ N. Bobbio, «Gli dei che hanno fallito. Alcune domande sul problema del male [De goden die gefaald hebben. Enkele vragen over het probleem van het kwaad]», in: *Elogio della mitezza e altri scritti morali [Lof der zachtmoedigheid en andere morele geschriften]*, uitg. Linea d'Ombra, Milaan 1994.

maar het plan van een vader is het goed van zijn kind. Het ideaal van het leven wordt het goede.

* * *

Nu vraag ik jullie om deze laatste vijf minuten op te letten, omdat dat wat ik op het punt sta te zeggen het moeilijkste is van wat we vandaag gezegd hebben, de moeilijkste consequentie van het onderwerp van vandaag. Er is een vorm van roeping die beslist voor een onverwachte en onaangekondigde weg, onverwacht en ondenkbaar in de geest van wie dan ook, en deze heet, sorry dat ik het meteen zeg, de *maagdelijkheid*. Het is een vorm van roeping die ‘penetreert’, zoals het licht een glas penetreert (het woord ‘penetreren’ is een beetje onvervangbaar), het is een vorm van roeping die de meest natuurlijke urgenties penetreert, zoals ze zich aan de ervaring van iedereen presenteren. Degenen die deze weg gaan hebben dezelfde natuurlijke urgenties als iedereen: deze vorm van roeping penetreert de meest natuurlijke urgenties zoals ze zich in de ervaring voordoen, terwijl zij ze paradoxaal genoeg verwezenlijkt op een hoger plan.

In hen, met dit leven, met deze vorm van roeping, wordt het *werk gehoorzaamheid*. Want iedereen gaat werken om veel redenen, waar ook een vleugje van wat gratuïteit heet, in zit: maar hier wordt het werk helemaal gratuïteit, het neigt ertoe helemaal gratuïteit te worden. Waarom ga je naar je advocatenkantoor, waarom ga je naar je schoolklas? Het salaris, de carrière, het feit dat er toch gewerkt moet worden, worden werkelijk, met de tijd die voorbijgaat, minder belangrijk; rest alleen de wil voor het goede van de ander: dat de wil van God zich moge verwezenlijken. Dat wil zeggen, het werk wordt gehoorzaamheid. Wat is gehoorzaamheid? Gehoorzaamheid is een handeling doen om een ander te bevestigen. Wat is de handeling? De handeling is het fenomeen waardoor het ik zich bevestigt, zichzelf bevestigt, zichzelf verwezenlijkt. Om mezelf te verwezenlijken, doe ik de handeling die ik doe, niet voor mezelf, maar voor een Ander: dit is de gehoorzaamheid. De wet van de actie is een Ander, is een Ander bevestigen, is de liefde tot het Woord, is liefde tot Christus. Zo is werk liefde tot Christus.

Als het werk gehoorzaamheid wordt, dan verheft zich de liefde tot de vrouw of tot de man. Een man die zich verheft in de fysieke zin van het woord is een man die zich opheft in heel zijn rechtschapenheid, in heel de grootsheid van zijn persoon. De liefde tot de vrouw verheft zich tot teken van de perfectie, van het aantrekkelijke waarvoor de mens gemaakt is. Dat is waar Leopardi een intuïtie van had. Er was een punt in zijn leven, vanwaar hij vervolgens weggleed, waarop hij de intuïtie had dat het gezicht van de vrouw een teken was: hij had vele vrouwen liefgehad, maar op dat moment had hij de intuïtie dat het niet zomaar een of ander gezicht was dat hij zocht, maar een ander gezicht, met een grote “G”, dat het een vrouw was met een grote “V”, op wie hij die prachtige lofzang schreef. De liefde tot de vrouw verheft zich tot teken van perfectie en van aantrekkelijkheid van het mooie,

van het goede, van het ware en van het juiste, dat Christus is, omdat de perfectie, de bron van het aantrekkelijke, de bron van het mooie, van het goede, van het waren en van het juiste, het Woord van God is. Dat wat doorschijnt, zoals Leopardi zei in zijn lofzang *Aan zijn geliefde*,³¹ door een panorama in de natuur, of in de schoonheid van een droom, of in de schoonheid van een gezicht, is het goddelijke dat aan de bron van elk ding staat: in het gezicht van de ander – de ander bij uitstek voor de man is de vrouw, en viceversa – straalt deze door: hij straalt door op een onuitsprekelijke manier, op een manier die je niet kunt zeggen. Volgens mij is het Leopardi het beste gelukt om dit te zeggen, Leopardi die het niet gezegd heeft, maar wel echt bijna. Omdat deze dingen jullie niet abstract mogen lijken, lees ik jullie een brief voor die een vriend aan zijn ex-vriendin heeft gestuurd. Ze waren drie jaar lang samen. Na drie jaar had zij de intuïtie dat haar roeping die van de maagdelijkheid was en zei ze hem dat ze een periode van verificatie zou gaan doen.

De ex-vriend schrijft haar het volgende: “Mijn liefste, ik wil slechts een paar woorden vastleggen, omdat alles al voor altijd [voor altijd! Niets wordt geëlimineerd] in onze harten besloten ligt. Ik ben ontroerd, dat wil zeggen tot verbazing geroerd omwille van datgene wat er zich in jouw leven aan het voltrekken is, of liever gezegd, omwille van degene die het aan het voltrekken is. Het is een vreugde die me in de tijd naar de goede bestemming zal leiden die jou tot zich getrokken

³¹”Schoonheid, die mij van verre / zonder dat je je toont al liefde ingeeft, / afstraling van de sterren / die ik slechts zie wanneer / ik droom of kijk naar 't licht / dat 's morgens klaar over de velden zweeft, / vervulde jij voorheen / misschien de gouden eeuwen van geluk / en vlieg je nu alleen / nog rond als schaduw? Of ben je ons ontnomen / door 't schrielle lot om eens terug te komen? // Ik heb geen hoop dat ik / jou ooit levend aanschouw, / tenzij misschien wanneer ik na mijn sterven / mijn ziel berooid en eenzaam toevertrouw / aan 't onbekende. Al bij de aanvang van / mijn donker en onzeker en ellendig / bestaan zag ik jou voor mijn geest rondzwerfen / over de dorre aarde. Niets echter / is zoals jij. En zou een vrouw uitwendig / de vergelijking met jouw beeld doorstaan, / dan zou zij toch voor minder schoon doorgaan. // Als in de droefheid die / 't lot uitstrooit over 't menselijk domein / iemand jou liefhad zoals ik jou zie / met de ogen van mijn geest, dan zou dit leven / voor hem gezegend zijn. / Ikzelf zou me in zo'n liefde overgeven / aan roem en deugd, zoals in de eerste tijden / van mijn bestaan. Maar ach, de hemel lenigt / nergens en nooit ons troosteloze lijden, / ofschoon, wanneer jij leven zou op aarde, / de mens 't geluk der goden evenaarde. // In de afgelegen dalen, / waar 't lied van wie op de akker zwoegt weerklinkt / en ik 't geluk der jeugd / ontgoocheld en vergeefs tracht te achterhalen, / en op de heuvels, waar mij de angst nog heugt / van al dat brandend hopen en verlangen / dat ijdel voor mij bleek, begint mijn hart / denkend aan jou te kloppen. Ach, hoe droom ik / in deze wereld die zich hult in smart / van jou! Nu ik jouzelf niet kan bereiken, / is 't mij een vreugde om naar jouw beeld te kijken. // Als jij bij de eeuwige / ideeën hoort, die 't eeuwige verstand / niet in een sterfelijke vorm wil knellen / om 't niet aan dit bedroefd / en veeg verval des levens bloot te stellen, / of als jij ergens anders in de verre / kringen van 't wijde hemelruim vertoeft / en daar veel helderder dan door de zon / beschenen wordt door 't licht van nieuwe sterren, / wil dan vanuit de ellende dezer aarde / dit vurig teken van mijn liefde aanvaarden!” (G. Leopardi, “Aan zijn geliefde”, in: *Zangen*, uitg. Ambo, Baarn 1991, pp. 114-115).

heeft. Ook de pijn die ik voel, de ene keer sterker dan de andere, vanwege wat ik je gedaan heb op bepaalde momenten van onze ontmoeting, wordt draaglijk door een barmhartigheid die hem waarder maakt. Het blijft een mysterie, dat zich echter reeds openbaart. Heel de volheid van de relatie tussen ons, van dat stuk geschiedenis dat we samen afgelegd hebben, wordt zo meer verduidelijkt. Ik vind het fijn om te geloven dat elk moment dat je met mij hebt doorgebracht, zelfs tegenover mijn onvermogen, niet verloren gaat [voor altijd!] en van nut zal zijn geweest, dat wil zeggen door Christus gebruikt is om jou naar Hem te begeleiden. Ik vraag je vergeving, oftewel dat je me jouw 'bedelen' wilt schenken, in de zekerheid dat je grotere liefde bewezen hebt aan mijn persoon door zo toe te behoren aan de *Memores Domini*, dat wil zeggen dat je mij zo meer hebt liefgehad dan wanneer je met me getrouwd zou zijn. Ik bedank je voor dit wachten van jou en ik bid tot Onze Lieve Vrouw dat je om je heen altijd gezichten van hoop zult hebben zoals je ze nu hebt, om je te beschermen en je te beminnen bij elke stap die je zet. Ik heb je een icoon van Christus cadeau gedaan, teken van Zijn menswording [het is een begrip dat de orthodoxe kerk heel duidelijk heeft] opdat Zijn aanwezigheid je altijd tot troost mag zijn en opdat je je moge herinneren voor mij te bidden, voor de taak die mij nu is toevertrouwd om Elisabetta lief te hebben, en voor mijn familie en onze vrienden, maar [bid] vooral dat ik de omhelzing van de Heilige Geest die de beweging is en haar mysterieuze wachter, niet verlaat”.

Hij heeft het begrepen. Begrijpen jullie dat hij het heeft begrepen? Het werk wordt gehoorzaamheid, de liefde tot je vrouw wordt het hoogste teken van perfectie van de aantrekkingskracht die zij op ons uitoefent, van het geluk dat ons wacht; en het volk wordt, in plaats van onderwerp van een menselijke geschiedenis vol ruzie en strijd, het verhaal van mensen, van een stroom, een rivier van bewuste personen die langzaam verlicht worden, terwijl ze zich in ieder geval in de dood aan de glorie van Christus overgeven.

Het heet naastenliefde, deze veranderingen heten *charitas*. Het werk dat gehoorzaamheid wordt, heet naastenliefde. De liefde tot de vrouw die teken wordt van de uiteindelijke perfectie, van de uiteindelijke schoonheid, heet naastenliefde. En het volk dat geschiedenis van Christus, rijk van Christus, glorie van Christus wordt, is naastenliefde. Want de naastenliefde is naar de aanwezigheid kijken, naar elke aanwezigheid kijken, gegrepen in je ziel door de passie voor Christus, door de tederheid voor Christus. Er bestaan een vreugde en een blijdschap die alleen op deze voorwaarden mogelijk zijn. Blijdschap en vreugde zijn twee woorden die we anders uit het menselijke vocabulaire weg zouden moeten rukken, omdat er anders geen mogelijkheid van vreugde en blijdschap is: de tevredenheid, de voldoening, wat jullie maar willen, zouden bestaan, maar de vreugde bestaat dan niet, omdat de vreugde de absolute gratuiteit nodig heeft die alleen mogelijk is met de aanwezigheid van het goddelijke, met het voorschot van het geluk, en de blijdschap is er

een kortstondige uitbarsting van, wanneer God het wil, om het hart van iemand of van een volk op te richten tijdens educatief belangrijke momenten. Maar, sorry, dat het werk gehoorzaamheid wordt, dat de liefde tot je vrouw teken wordt, zoals Leopardi voorvoelde, dat het volk niet een wirwar aan gezichten is, maar het rijk van Christus dat opruikt, deze naastenliefde is *de wet van iedereen*, niet alleen van de maagden. Het is de wet van iedereen, ja, het is de wet van iedereen. De maagdelijkheid is de zichtbare levensvorm die iedereen herinnert aan het ideaal van iedereen, voor iedereen, namelijk Christus, het enige waarvoor het waard is te leven en te sterven, te werken, je vrouw lief te hebben, je kinderen op te voeden, een volk overeind te houden en te helpen. Het is voor iedereen, maar sommigen worden geroepen tot het offer van de maagdelijkheid, juist opdat ze onder iedereen aanwezig zouden zijn om dit ideaal in herinnering te roepen, dat voor iedereen is. Jullie zouden in het derde deel van de School van de Gemeenschap, als jullie daar al zijn,³² het concept wonder moeten bestuderen. Het wonder is een gebeurtenis – zoals het daar gedefinieerd wordt – die onverbiddelijk verwijst naar God, een fenomeen dat je noodzakelijkerwijs doet denken aan God. Het wonder der wonderen, meer dan alle wonderen van Lourdes, meer dan alle wonderen van welk bedevaartsoord ter wereld, het wonder der wonderen, dat wil zeggen het fenomeen dat je onverbiddelijk ertoe verplicht om aan Jezus te denken, is een mooi meisje van twintig jaar dat de maagdelijkheid omarmt.

De kerk is dé plaats van deze weg en van alle werkzame, vruchtbare, bloeiende invloeden op de mensen die samen een weg gaan, in het gezelschap dat God creëert, waarin alle wegen samengaan. De Kerk is de plek waar al deze mensen rijker worden, zich geven en rijker worden van de gave van anderen. De Kerk is echt de ontroerende plek van de menselijkheid, het is de plek van de menselijkheid, waar de menselijkheid groeit, toeneemt, steeds uitstotend wat er aan onechts binnenkomt, omdat we mensen zijn; maar ze is menselijk, daarom zijn mensen menselijk als ze wat vals is uitstoten en het zuivere beminnen. De Kerk is werkelijk iets ontroerends.

De strijd met het nihilisme, tegen het nihilisme, is deze beleefde ontroering.

* * *

Julián Carrón. Dit is een van die momenten waarop je echt begrijpt, zonder dat er uitleg nodig is, vanwaar de stilte ontstaat: niet uit simpelweg niet praten, maar uit het vol zijn van iets anders dan ons sprakeloos laat. Laten we hopen dit niet kwijt te raken tijdens ons terugrijden naar de hotels.

Regina Coeli

³² Vgl. L. Giussani, *Waarom de Kerk*, op. cit., deel 4, h. 2, par. 2, subpar. a).

Zondagochtend 26 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Ludwig van Beethoven, Symfonie n. 9 in re mineur, op. 125
Herbert von Karajan – Berliner Philharmoniker
“Spirto Gentil” n. 27, Deutsche Grammophon*

Don Pino. Het was niet tweeduizend jaar geleden, het was niet eenentwintig jaar geleden, het was niet gisteren. Het is nu.

Angelus

Lauden

■ ASSEMBLEE

Daide Proserpi. Veel van de vragen die ingestuurd zijn, hebben een gemeenschappelijke noemer: of we nou veel of weinig begrepen hebben, wat overheerst is een dankbaarheid voor datgene wat ons in deze dagen gegeven is. Deze dankbaarheid geeft aan dat er iets gebeurd is. Het is een genade. Zoals we gisteren gehoord hebben, is de dankbaarheid het begin van een nieuw leven. Voor hen die uitgekozen zijn, is de weg van het leven een voortdurend begin, want het is het opnieuw gebeuren van de ontmoeting met de Aanwezigheid die ons het leven geeft. Wij hebben niets, werkelijk niets gedaan om die te verdienen. Zonder dit, zou het leven de zoektocht zijn naar een doel zonder de weg.

We kunnen hier gekomen zijn met wat voor bezorgdheid dan ook, met onze problemen of met onze gedachten over de beweging, maar als we trouw zijn aan ons hart, moeten we erkennen dat we veel meer gekregen hebben dan antwoorden op onze problemen. We zijn door elkaar geschud. Ons leven botst nu, nogmaals, op een Aanwezigheid ‘die in de weg staat’, die totaliseert. Ons is opnieuw gezegd en getoond wat het hart van het charisma is. En deze dankbaarheid vult het leven met een vraag. Daarom zijn de vragen die we uitgekozen hebben, slechts een begin, om een werk te beginnen. Later zullen we tijd hebben om alles te hernemen.

De eerste vraag is deze: “Kun je beter uitleggen wat het betekent dat de Verrijzenis de sluitsteen is van de relatie tussen mij en mezelf?”

Julián Carrón. We hebben net het lied *Barco negro*¹ gehoord, dat ons dagelijks opnieuw wakker worden beschrijft: “In de ochtend, wat was ik bang dat [jij] me lelijk zou vinden! / Rillend werd ik wakker”. Hoe dikwijls worden we zó wakker en lijkt al het overige ons niets vergeleken met de overweldigende indruk die in ons opdoemt. Wat zou een ochtend zijn waarop wij, net als onze kinderen wanneer ze huilen, geen aanwezigheid zouden vinden die alles van ons omhelst, wat de bezorgdheid ook is waarmee we wakker worden, het gevoel van het leven waardoor we bevat raken? “Maar jouw ogen zeiden meteen dat ik niet lelijk was, / en de zon drong binnen in mijn hart”. Wie wenst dat niet elke ochtend? En wat is de voorwaarde dat dit kan gebeuren? Dat die Aanwezigheid die tegen ons leven gebotst is en een belofte wakker gemaakt heeft, door de blik vol tederheid die ze voor ons had, blijft, in de tijd blijft, nu opnieuw gebeurt. Geen enkel ander geschenk zou voldoende zijn geweest, als Christus, die de hemel verlaten had uit medelijden voor ons, niet voor altijd levend onder ons gebleven was. Dit is het feit: Christus is verrezen. Een feit, geen gedachte. Maar dikwijls hebben ook wij de bekoring te denken zoals de oude vrouwen van het liedje: “dat je nooit zult wederkeren”. Enkel de zekerheid van de ontmoeting met Hem kan ons tot wie ons ook zegt dat Hij niet zal wederkeren, laten antwoorden “São loucas! São loucas!” Gek zijn ze! Gek zijn ze! “Alles om mij heen / zegt me dat je altijd bij me bent”. Want Christus is voor altijd verrezen. Hij is hier, aanwezig, nog voor ik wakker word, opdat ik Hem elke ochtend kan terugvinden en naar mezelf kan kijken met tederheid, zoals Maria Magdalena gebeurd moet zijn. Laten we terugkeren naar haar ontmoeting met Jezus en naar de episode in het huis van de farizeeër, zoals ze ons verteld zijn door don Giussani: “Magdalena staat daar op de stoep, nieuwsgierig [...] kijkend naar de menigte die achter die Jezus aangaat van wie men zegt dat het de Messias is (ze zouden hem een paar maanden later gedood hebben); en Jezus, die langs loopt, kijkt haar een moment aan, zonder ook maar stil te houden: vanaf dat moment zal zij niet meer naar zichzelf kijken, zal zij zichzelf enkel nog zien en zal ze de personen, de mensen, haar huis, Jeruzalem, de wereld, de regen en de zon, al deze dingen enkel nog zien binnen

¹ *Barco Negro*, tekst en melodie: Caco Velho, Piratini en D. Mourão-Ferreira. “In de ochtend, wat was ik bang dat je me lelijk zou vinden! / Rillend werd ik wakker, liggend in het zand, / maar jouw ogen zeiden meteen dat ik niet lelijk was, / en de zon drong binnen in mijn hart. // Toen zag ik een kruis op een rots, / en jouw zwarte boot die danste in het licht. / Ik zag je met de armen zwaaien, tussen de losgemaakte zeilen. / De oude vrouwen op het strand zeggen dat je nooit zult wederkeren. / Gek zijn ze! Gek zijn ze! // Ik weet, mijn lief, / dat je niet eens bent uitgevaren, / want alles om mij heen / zegt me dat je altijd bij me bent. // In de wind die het zand tegen de ruiten jaagt, / in het water dat zingt, in het smeulende vuur, / in de warmte van het bed, op de lege zeebanken, / diep in mijn hart ben je altijd bij mij. // Ik weet, mijn lief...”

de blik van die ogen. Wanneer ze naar zichzelf keek in de spiegel, was haar gestalte beheerst, bepaald door die ogen”, wat de schijn, de indruk die ze op zichzelf maakte, ook was. “Ze had die ogen binnen in zich – begrijpen jullie me? –. Haar gezicht werd erdoor gevormd. [...] Heel haar leven – in de details en in zijn geheel – heeft Magdalena bekeken binnen die blik waarop geen enkel woord volgde, tot een paar dagen later, toen hij, van wie men zei dat het een profeet was, uitgenodigd was om te komen eten bij de leiders van de farizeeën, die hem op een fout wilden betrappen; zij is rechtstreeks de eetkamer binnengelopen, zonder iemand om toestemming te vragen, en heeft zich voor zijn voeten geworpen, die ze waste met haar tranen en afdroogde met haar haren, tot aanstoot van iedereen (“Als het een profeet was, zou hij wel weten wat voor soort vrouw het is die hem dat doet!”). Maar heel haar leven – in de details en in zijn geheel – kon zij niet anders meer zien, voelen, leven dan binnen die blik”.² Stellen we ons voor hoe ze gehuild heeft toen ze Hem had zien sterven en wat een ontroering toen ze zich hoorde zeggen: “Maria!”

De Verrijzenis is geen feit uit het verleden. Het is deze blik die voor altijd het leven van eenieder van ons is binnen gegaan en onze manier bepaald heeft om naar heel de werkelijkheid te kijken. En de eerste relatie met de werkelijkheid is de relatie met onszelf. De Verrijzenis geeft een aanwezigheid aan, een aanwezige aanwezigheid, die aanwezig blijft, door wat voor situatie ik ook moet gaan, wat voor indruk ik ook van mezelf heb, wat een walging ik ook voor mezelf voel! Christus zegt ons: “Jij bent van mij, en al je tegenwerpen stellen niets voor! Niets!” De kwestie is of wij krediet geven aan de verrezen Christus, die opnieuw gebeurt, die aanwezig is, maar ons leven niet binnengaat als ik Hem niet elke ochtend laat binnegaan, als ik me niet openstel om Hem te ontvangen. Het leven wordt echt zwaar, als we niet naar onszelf kijken met deze Aanwezigheid in onze blik. Wat voor ander geschenk, groter dan dit, hadden we ons kunnen inbeelden?

Prosperi. “Ik zou beter willen begrijpen wat het betekent dat onze grootste bondgenoot tegen de verduistering de werkelijkheid zelf is”.

Carrón. Mij verbaast altijd de parabel van de verloren zoon: vóór zich had hij een vader, een huis, goederen, alles, alles, hij had alles voor zich, maar hij herkende het niet! Want het is niet voldoende alles te hebben, het is zelfs niet voldoende de ontmoeting gehad te hebben. Het is niet voldoende! En inderdaad zien wij dikwijls niet meer dan hij en denken we dat er een andere weg is, anders dan de ontmoeting, een sluiproute, om gemakkelijker bij het doel te

² L. Giussani, *Dal temperamento un metodo [Uit het temperament, een methode]*, op. cit., pp. 5-6.

komen, bij het geluk dat we allen verlangen (ook de verloren zoon gaat daarom van huis weg). Maar de werkelijkheid is koppig: je kunt weggaan, je kunt alles doen wat je wilt om gelukkig te zijn, tot de werkelijkheid je laat zien wie je bent en dan begin je, misschien, te beseffen wat je gekregen had. Een tijd geleden hoorde ik vertellen over iemand die uit onze Fraterniteit weggegaan was als een verloren zoon en na zeventien jaar een vriend van de Fraterniteit gebeld had om hem te zeggen: “Maar zien jullie elkaar nog? Komen jullie nog samen?” “Zeker!” “Mag ik ook komen? Want ik kan niet meer van de heimwee!” Wat anders heeft hem laten begrijpen, wat anders heeft zijn verduistering overwonnen dan de werkelijkheid? Heel de werkelijkheid heeft hem laten begrijpen wat hem overkomen was en dat alles wat hij in zijn hoofd had, daarmee vergeleken niets voorstelde! Het zou mooi zijn om niet weg te glijden, maar wij zijn arme stakkers en helaas glijden we weg. Dan laat de werkelijkheid ons tot onszelf komen en wanneer al onze illusies en inbeeldingen ineengestort zijn, staat zij ons toe helder heel de moeite van het leven te zien en hoeveel tijd we nodig hebben om te erkennen wat ons gebeurd is. Hoe sneller we het erkennen, des te minder tijd verliezen we en des te meer kunnen we genieten van het leven in Zijn aanwezigheid.

Prosperi. “Ons heeft erg getroffen hoe we, zonder het te merken, wegglijden van ons gecentreerd zijn in Christus. Zonder het te merken, dus onvermijdelijk en zonder het te kunnen verhinderen. De apostelen hadden hem vóór zich en dat was niet voldoende! Wat betekent het dus dat we positie moeten veranderen, zoals don Giussani zegt: ‘Als er iets veranderd moet worden, verander het!’, als we ons toch zonder het te merken decentreren van Christus? Hoe kunnen we ook hier niet vervallen in een iets te moeten ‘doen’? En wat betekent het existentieel te ‘besluiten’ om deel te nemen aan de beweging? Waarin bestaat deze beslissing?”

Carrón. De apostelen hadden Hem in levenden lijve voor zich. Het was niet zo dat er iets ontbrak aan het getuigenis van Christus. Toch gleden ze weg. Daarom kunnen wij ons niet rechtvaardigen door te zeggen: “Mijn vrienden van de Fraterniteit getuigen niet voldoende”. Nee! Wij glijden niet weg door de schuld van de anderen, maar omdat we arme stakkers zijn. Een van de door don Giussani geciteerde zinnen die ik het vaakst tot mezelf herhaald heb is deze: “Het is niet verwonderlijk dat de zwakheid zwak is” (sint Franciscus van Sales). Is het een wonder dat de zwakheid zwak is? Dat wij wegglijden is normaal, vrienden. Maar laten we, tegenover ons wegglijden, met een moment van tederheid naar onszelf kijken! Voor de apostelen is zelfs het hele imponerende getuigenis van Christus niet voldoende om niet weg te glijden, zoals we gezien hebben. Ik herinner me altijd het getuigenis van don Giussani op het

St.Pietersplein, toen hij zei: “De ontrouw komt steeds in ons hart naar boven, zelfs tegenover de mooiste en waarste dingen, waarin [...] de mens kan bezwijken uit zwakheid en werelds vooroordeel”.³ Wat een kennis had don Giussani van de menselijke materie waarvan we gemaakt zijn? “Los van Mij kunnen jullie niets”,⁴ zei Jezus ons. Zelfs de meest imponerende getuige is niet voldoende, omdat de vrijheid ertussen zit. Uiteindelijk dromen we van een verhouding met de werkelijkheid, met de evidentie, die de vrijheid niet impliceert. Maar dat is onmogelijk. We zijn vrij en daarom kunnen we op elk moment uitglijden.

Wat betekent het dus te besluiten deel te nemen aan een gebeurtenis, aan een gebeurtenis zoals die van onze Fraterniteit in de Kerk? Het betekent besluiten je ‘onder te dompelen’ in een plek waar ik, ook als ik wegglijd – en ik glijd weg, het is onvermijdelijk dat ik wegglijd! –, toch omhelsd en opnieuw wakker gemaakt word, een plek waar mij alles opnieuw gegeven wordt.

Een van jullie schrijft me over een moeilijke periode die ze doormaakt. Op een avond gaat ze toch naar haar Fraterniteitsgroepje en keert blij, veranderd terug. De avond erop zegt haar vijftienjarige dochter haar: “Ik stond op het punt je een briefje te schrijven, voor als ik er niet was als je thuiskwam, om je te zeggen dat je vaker naar die plek moet gaan waar je gisteravond geweest bent!” Dit kan gebeuren aan wie binnen is, zoals wij, en aan wie buiten is. De afgelopen dagen vertelde me een jongen van de CLU: “Vrijdag heb ik geluncht met een vriend van rechten die een jaar ouder is dan ik en naar de beweging gaat, of beter gezegd sinds enkele weken begonnen is naar de beweging te gaan. We hebben over diverse zaken gesproken, over de universiteitsverkiezingen, over de studie, en op zeker moment zei hij me: ‘Alsjeblieft, ik vraag je dat we elkaar nog een keer zien, dat we elkaar blijven zien, misschien samen gaan studeren, op de universiteit, laten we elkaar vaker zien, laten we vaker lunchen’. Vanzelf heb ik hem toen gevraagd: ‘Maar waarom vraag je me elkaar vaker te zien?’ En hij: ‘Ik wil meer met jou en met jullie omgaan’ – ziehier de beslissing! – ‘met jullie van de beweging, want ik zie dat er in jullie iets anders is, zozeer dat het me niet meer lukt niet met jullie om te gaan’. En ik vraag hem: ‘Maar wat is er dan anders?’ En hij antwoordt me: ‘Ik verlang een relatie met jullie niet omdat jullie sympathiek zijn, ik heb veel sympathiekere vrienden; niet omdat jullie goed studeren, ik heb vrienden die veel beter studeren; maar omdat jullie waarder zijn, dieper. Jullie zijn anders en ik slaag er niet meer in om niet met jullie om te gaan. Ik ben *Het religieuze zintuig* gaan lezen, ga nu steeds naar de school van

³ L. Giussani, «*Nella semplicità del mio cuore lietamente Ti ho dato tutto [In de eenvoud van mijn hart heb ik U vol blijdschap alles gegeven]*», Rome, 30 mei 1998. In: L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, uitg. Rizzoli, Milaan 1998, p. VI.

⁴ Joh 15,5.

de gemeenschap; ik heb een huisgenoot die bankwetenschappen studeert en ik ben er zeker van dat ook hij, vroeg of laat, naar de school van de gemeenschap komt, want ‘s avonds tijdens het eten praten we over niets anders dan over het religieuze zintuig’. Het heeft mij erg getroffen, zozeer dat ik me afvroeg: maar wat is dit anderszijn dat hij in ons gezien heeft, dat hem laat zeggen: ‘Jullie zijn niet de sympathieksten, jullie zijn niet de beste studenten, maar ik slaag er niet meer in om niet met jullie om te gaan?’”

“De Kerk”, zegt don Giussani, “is echt een ontroerende plek van menselijkheid, is de plek van de menselijkheid, waar het menszijn groeit, toeneemt, voortdurend uitstoot wat er aan onechts binnengaat, want we zijn mensen; maar zij is menselijk”; en hij onderstreept: “Daarom zijn de mensen menselijk wanneer ze het onechte uitstoten en het zuivere beminnen”. Ze rechtvaardigen het onechte niet, maar stoten het onechte uit omdat ze het zuivere beminnen. “De Kerk is echt iets ontroerends”.⁵ Deze plek te erkennen impliceert niet iets te hoeven doen. Het is eenvoudig, want je kunt er geen weerstand aan bieden, zoals die jongen die er niet in slaagt niet bij zijn ontmoete medestudenten te blijven.

Prosperi. “Gewend, na jaren van universiteit, aan dagelijkse omgang met het gezelschap, lijkt mijn volgen me dikwijls gefaciliteerd te zijn geweest door deze mogelijkheid om te ‘leven met’. Eenmaal begonnen met het volwassen leven, zijn de gelegenheden voor dit ‘leven met’ minder geworden. Vandaag heb je gesproken over het volgen als vereenzelviging met de ervaring van een ander. Kun je me helpen beter te begrijpen wat dat betekent? En vooral, hoe kan iemand niet gereduceerd worden tot een moralistische inspanning?”

Carrón. De gelegenheden zijn niet minder geworden. Laten we eens ophouden dat te denken! Ze zijn alleen veranderd. Niemand verhindert ons om te leven in relatie met degenen van wie we zien dat ze ons leven helpen. Het hangt af van wat we besluiten met ons leven en met onze tijd te doen. Het heeft geen nut tegenwerpingen te blijven opwerpen die niet bestaan. Voor de dingen die ons interesseren, vinden we alle benodigde tijd. We hoeven de conditie van volwassene niet te leven met de gedachte dat we moeten blijven zoals we waren op de universiteit! Alles hangt af van ons, van hoezeer we ons met de mensen op het spel willen zetten, want – zoals we don Giussani hebben horen zeggen – “er zijn altijd *personen, of momenten van personen*”⁶ in wie we kunnen zien wat we nodig hebben om te leven en met wier ervaring we ons kunnen vereenzelvigen.

⁵ Zie hieronder, p. 88.

⁶ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia [Een levensgebeurtenis, dat wil zeggen een geschiedenis]*, uitg. Edit-Il Sabato, Milaan 1993, p. 459.

Maar in hen het ideaal beleefd te zien kan de verificatie niet vervangen die eenieder moet doen in zijn eigen leven, want het is de ervaring die het volgen en de weg steeds zekerder maken, die ons die zekerheid van Christus doen bereiken waartoe de school van de gemeenschap van dit jaar ons probeert. Om die zekerheid te verwerven is het niet voldoende eenvoudigweg samen te zijn. “Het geloof”, zegt don Giussani, “kan niet vals spelen, kan je niet zeggen: ‘Het zit zo’, en daarmee gratis jouw kale instemming verkrijgen”.⁷ Enkel wanneer Christus’ blik verschijnt voor de rechtbank waarvan ik middels mijn ervaring de rechter ben, kan hij doordringen tot in het merg van mezelf, me tot in mijn ingewanden doorboren, zozeer dat ik mezelf niet meer kan opvatten buiten deze relatie. “‘Ikzelf leef niet meer, Christus is het die leeft in mij’”.⁸ Maar deze weg kan geen ander in mijn plaats doorlopen. Als ons samenzijn er niet voor is zodat dit “ikzelf leef niet meer...” door eenieder van ons geverifieerd kan worden, totdat het steeds meer van ons wordt, dan blijft ons gezelschap iets wat buiten ons staat, dringt het niet door tot in onze ingewanden, in mijn waarneming van mezelf, in mijn opvatting van mezelf, in de manier waarop ik ‘ik’ zeg; dan zal het niet het bewustzijn veranderen dat ik van mezelf heb. Zonder deze persoonlijke verificatie wordt het geloof nooit van mij.

Als dus het geloof niet vals kan spelen, “kun ook jij niet vals spelen”, gaat don Giussani door, “want om het te kunnen beoordelen moet je het gebruiken, om te kunnen zien of het het leven omvormt, moet je het serieus beleven; en niet een geloof zoals je dat zelf interpreteert, maar het geloof zoals het je overgeleverd is, het authentieke geloof. Daarom heeft ons begrip van geloof een onmiddellijke link met het uur van de dag, met de gewone praktijk van ons leven [...]. Als jij, verliefd op je meisje, of ook diverse malen de ervaring van verliefdheid meegemaakt hebbend, nooit hebt waargenomen hoe het geloof die relatie verandert, nooit verrast tegen jezelf gezegd hebt: ‘Maar kijk toch eens hoe het geloof, door licht te werpen op deze poging van mij tot relatie, de relatie verandert, ten goede verandert!’; als je nooit iets dergelijks hebt kunnen zeggen, dan wordt het geloof nimmer overtuiging en wordt het nooit constructief, dan brengt het nooit iets voort, omdat het niet jouw diepste ik geraakt heeft”.⁹ Deze ervaring worden we uitgenodigd te verwerven, dezelfde die don Giussani ons in de video van gisteren opnieuw voor onze ogen heeft laten gebeuren.

⁷ L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting] (1986-1987)*, op. cit., p. 300.

⁸ Gal 2,20.

⁹ L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting] (1986-1987)*, op. cit., pp. 300-301.

Prosperi. De volgende vraag vraagt een verduidelijking, in het licht van deze Geestelijke oefeningen, over datgene wat de paus ons op het St.Pietersplein gezegd heeft. “Wat betekent de benadrukking van de autoreferentialiteit?”

Carrón. De paus heeft ons gezegd dat “‘naar buiten gaan’ ook betekent de autoreferentialiteit, in al haar vormen, te verwerpen, betekent weten te luisteren naar wie niet is zoals wij, en van iedereen te leren, met oprechte nederigheid”.¹⁰ Toen ik bij het voorbereiden van de Geestelijke oefeningen enkele teksten van onze geschiedenis herlas, vond ik een dialoog van don Giussani met de docenten van de beweging in 1978, tijdens welke hij voorleest wat een van hen geschreven heeft. Ik citeer het alleen maar om te laten zien dat deze kwestie onder ons niet nieuw is: “Het algemene idee bestaat”, zo schrijft hem iemand, “dat de gemiddelde *ciellino* niet in staat is met anderen om te gaan omdat hij alles wat anders is, als inferieur, overbodig of vijandig beoordeelt. Hij bepaalt zich dan tot de cirkel van mensen van de gemeenschap omdat hij zich bij de anderen niet goed voelt, onbegrepen voelt”. Even los van de vraag in hoeverre dit onze situatie is – dat interesseert me nu niet –, is het een gegeven dat we hoe dan ook moeten beschouwen. Want don Giussani becommentarieert: “Toch [was het in het begin niet zo], in het begin werd de *raggio* zo gedaan dat je van iedereen leerde, er kwamen joden, protestanten, atheïsten, het was echt om het hart van de christen open te stellen om te begrijpen dat het geloof in staat is te valoriseren, te begrijpen wat er aan waars is in welke ervaring dan ook”.¹¹

Dit is de blik die don Giussani ons altijd geleerd heeft, het is de katholieke blik, die hij identificeert met het woord ‘oecumene’. Oecumene “betekent dat de christelijke blik trilt van een input die hem in staat stelt al het goede dat er is in alles wat je ontmoet, op het schild te hijsen, daar die hem zich deelgenoot laat erkennen van dat plan waarvan de verwezenlijking in de eeuwigheid voltooid zal worden en dat ons in Christus geopenbaard is”. Niets is uitgesloten uit deze omhelzing. “Het is de gebeurtenis van Christus die de nieuwe cultuur creëert en de ware kritiek laat ontstaan”, want “de valorisering van het weinige of vele goeds dat er in alle dingen zit, noopt ertoe een nieuwe beschaving te creëren, een nieuwe constructie te beminnen [...], een nieuwe cultuur”.¹² We zullen altijd het voorbeeld van het hondenkadaver voor ogen hebben: “In dezen is er de episode die een *agraphon* toeschrijft aan Christus: toen Jezus door de velden liep, zag hij de verrotte karkas van een hond; sint Petrus, die voor hem liep, zei:

¹⁰ Franciscus, *Toespraak tot de Beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, 7 maart 2015.

¹¹ *Agli educatori. L'adulto e la sua responsabilità [Tot de opvoeders. De volwassene en zijn verantwoordelijkheid]*, op. cit., p. 57.

¹² L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., pp. 157-158.

‘Heer, aan de kant’, maar Jezus daarentegen liep naar voren en toen hij vlak bij de hond stilstond, riep hij uit: ‘Wat een witte tanden!’. Het was het enige goede in dat verrotte lichaam. De begrenzingsen, neerdrukkend als ze zijn, ziet iedereen duidelijk [iedereen weet de beperkingen te zien!], maar de ware waarde van de dingen vindt alleen degene die het zijn en het goede waarneemt, die het zijn naar boven laat komen en laat beminnen, zonder te vergeten, weg te snijden, af te sluiten of te ontkennen, want kritiek is geen vijandschap voor de dingen, maar liefde tot de dingen. Daarom kunnen we niet echt kritisch zijn als we niet in vrede zijn door een liefde die ons bezit en die wij bezitten. Enkel wanneer we helemaal door een liefde bezeten worden, enkel wanneer we ons erkennen als toebehorend aan de liefde van Christus ‘die overstroomt van vrede’, zijn we als kinderen die zonder angst een donker bos binnengaan”. Don Giussani vervolgt: “De wereld is uiteindelijk veroverd voor het christendom door dit samenvattende woord: ‘barmhartigheid’”. Barmhartigheid! Eerder, veel eerder dan paus Franciscus erover sprak! En niemand kan zeggen dat het ambigu is om er in deze termen over te spreken! Want de barmhartigheid staat aan het begin van het christendom: “Het vermogen tot barmhartigheid drukt zich uit als gevoeligheid voor het goede, als zekerheid dat het goede wint met de kracht van Christus”. Deze openheid laat ons dus, in de zekerheid van Christus, het goede herkennen in eenieder, ook in degenen die het verst weg staan: “Deze openheid laat ons ons thuis voelen bij wie dan ook maar een kruimeltje waarheid bewaart, laat ons ons overal op ons gemak voelen”.¹³ In deze laatste zin heeft eenieder het criterium om te oordelen of zijn manier om de beweging te beleven autoreferentieel is of niet: of hij zich “overal op [zijn] gemak” voelt.

Prosperi. “Welke waarde heeft het verleden, als enkel het nu telt? Als de gebeurtenis nu gebeurt, welke waarde heeft dan de geschiedenis die ons voorafgaat?”

Carrón. De geschiedenis die ons voorafgaat is fundamenteel, want, zoals don Giussani in *Het religieuze zintuig* zegt, zonder de ervaring en zonder de rijkdom van het verleden is er geen mogelijkheid tot communicatie, is alles dor. “Hoe rijker mijn ervaring is, des te meer ben ik in staat tot jou te spreken”. Maar opdat alles wat ons overkomt werkelijk van ons mag worden, dat wil zeggen rijkdom vanwaaruit we vertrekken in onze relatie met de ander en met alles, is het nodig geëngageerd te zijn met ons leven als ervaring. En dat gaat niet vanzelf. “Dialogo en menselijke communicatie wortelen in de ervaring. Want waar [komt de] kilte [...] in het samenleven van gemeenschappen vandaan? Van het feit dat te weinigen kunnen zeggen dat ze bezig zijn met de ervaring, met

¹³ *Ibidem*, pp. 158-160.

het leven als ervaring. Waar men niet bezig is met het leven als ervaring, wordt er gekletst in plaats van gesproken. De afwezigheid van echte dialoog, deze vreselijke dorheid in de communicatie, dit onvermogen om te communiceren, komt slechts neer op geroddel”. Om ons de dynamiek te laten begrijpen die de deelname en de communicatie voortbrengt, maakt Giussani twee opmerkingen: “De ervaring wordt bewaard door de gedachtenis. Gedenken betekent de ervaring behoeden. De ervaring moet bewaard worden door de gedachtenis, want ik kan niet met jou spreken als mijn ervaring niet in mij bewaard wordt, behoord wordt zoals een kind in de schoot van zijn moeder, en zo, naarmate de tijd verstrijkt, in mij groeit”. De tweede opmerking, en daar hebben we het punt, is dat “de ervaring [...] werkelijk ervaring [moet] zijn, dat wil zeggen beoordeeld door de intelligentie, anders verwordt communicatie tot gezwets of geklaag. En hoe beoordeelt de intelligentie de ervaring? Door de expressieve inhoud ervan voortdurend te vergelijken met de constitutieve behoeften van ons mens-zijn, met onze ‘elementaire ervaring’, want de elementaire ervaring is de wezensact van de intelligentie”.¹⁴

Wat is dus het probleem? Het probleem is dat het mogelijk is geen ervaring op te doen, niet te begrijpen wat het verleden ons geleerd heeft. Wat betekent het voor de joden, die gezien hebben dat alles hun voortdurend door God gegeven is, te leren van het verleden? Voortdurend open te staan voor de nieuwe gave die hun aangeboden zal worden. Als deze beschikbaarheid om te ontvangen echter niet uit het verleden geleerd is, dan zal, wanneer er een nieuw geschenk van God komt, dat ons niet bereid vinden het te aanvaarden en zullen we het weigeren. Daarom kunnen wij, in plaats van die eenvoudige houding te leren die voortdurend de manier aanvaardt waarmee het Mysterie voortdurend zijn gave voor ons vernieuwt, op zeker moment denken dat we het gesnapt hebben, dat we bezitten wat we voortdurend opnieuw moeten leren, vanaf het allereerste moment van de christelijke ervaring, en dan zijn we het haasje. Daarom zegt Giussani ons: “Wat we weten of wat we hebben, wordt ervaring, als wat we weten of wat we hebben iets is wat ons nu gegeven wordt; er een hand is die het ons nu aanreikt”; anders raak ik alles wat ik weet en wat ik heb, kwijt. En hij voegt die schrikwekkende zin toe: “Buiten dit ‘nu’ is er niets!”¹⁵ Om de waarheid van deze woorden te begrijpen is het voldoende te kijken naar jullie relaties: zonder dit ‘nu’ wordt heel de ervaring die jullie beleefd hebben met je vrouw of met je man, dor, beseffen jullie het begin niet meer, verrast je vrouw of je man je niet meer zoals in het begin. Maar

¹⁴ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 8, par. 2.

¹⁵ Vgl. ASAEMD, gekopieerd document getiteld «Dedicazione 1992 Rimini, 2-4 ottobre 1992 [Toewijding 1992 Rimini, 2-4 oktober 1992]», in: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, op. cit., p. 851.

wat voor nut heeft heel jullie ervaring, als ze je niet steeds meer voorbereidt je erover te verbazen dat hij of dat zij er nog is en nog van je houdt? “Buiten dit ‘nu’ is er niets!” In de ervaring begrijpen wij dit goed, want alles is ons gegeven. Wanneer we ons echter ‘nu’, in het heden, niet meer verbazen, dan zeggen we, mèt al onze ervaring uit het verleden: “Ja, prima, het is ooit zo geweest, maar nu is het dat niet meer, alles is oud!” En dan gaan we ten onder in de overtuiging dat het huwelijk het graf van de liefde is en dat het christendom het graf is van het verlangen. Maar dat zeggen we niet omdat ze dat werkelijk zijn! We gaan zo denken omdat we niet meer open staan, omdat we niet meer beschikbaar zijn. Daarom zijn de nieuwe vrienden die we ontmoeten, zei ik gisteren, degenen die ons de blik teruggeven die Christus in de wereld binnengebracht heeft. Wat verlies je wel niet, als je niet ziet wat de nieuwen zien? Maar wij noemen hen vaak naïevelingen, zoals de farizeeën deden met Johannes en Andreas. “Heeft dan een van de [leiders] in Hem geloofd?”,¹⁶ antwoordden de farizeeën grof aan wie, na Jezus ontmoet te hebben, verbaasd stelde: “Nooit heeft iemand zo gesproken als die man”.¹⁷ De dag waarop ook wij in onszelf deze houding van geslotenheid zullen aantreffen, kunnen we allemaal naar huis gaan! Maar de blindgeborene, de laatst aangekomene, kon niet anders dan erkennen wat hem op dat moment overkwam.

We moeten aan Onze Lieve Vrouw vragen dat ze ons vasthoudt in de oorspronkelijke houding. Dat is wat de paus aan de bewegingen aanbeval: “De nieuwigheid van jullie ervaringen bestaat niet in de methoden en in de vormen, [...] die ook belangrijk zijn, maar in de beschikbaarheid om met vernieuwd enthousiasme te antwoorden op de roeping van de Heer”.¹⁸ Oftewel: jullie kunnen allerlei dingen gedaan hebben, maar als jullie je oorspronkelijke beschikbaarheid zijn kwijtgeraakt, dan wordt heel het vuur van het begin tot as. Er is geen uitweg mogelijk. We kunnen kletsen zoveel als we willen, protesteren, kwaad worden, maar als we die beschikbaarheid verliezen, heeft het geen zin vervolgens te klagen. Maar de dingen gaan niet noodzakelijkerwijze zo! Maar *wij* moeten iets beslissen. En als we daartoe niet in staat zijn, laten we dan beginnen de Heer te vragen ons te helpen. Snel! Voordat de woestijn in ons uitdijt.

Prosperi. Dus accepteren dat de gebeurtenis nu begint, hangt af van onze erkenning dat Wie in ons leven is binnengegaan, Wie ons in de ontmoeting gegrepen heeft, ons leven blijft leiden.

¹⁶ Joh 7,48.

¹⁷ Joh 7,46.

¹⁸ Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan het Wereldcongres van de kerkelijke Bewegingen en Nieuwe Gemeenschappen*, 22 november 2014.

Carrón. Ik moet denken aan het manna in de woestijn. In de woestijn krijgt het volk honger. God geeft antwoord door hun elke morgen het manna te geven. Maar omdat ze geen vertrouwen hebben dat de Heer aanwezig blijft (“ze zeggen dat je niet zult wederkeren”), beginnen de Israëlieten het manna op te slaan, in plaats van te groeien in vertrouwen en in bewustzijn, met een kinderlijke houding, in een overgave aan die Aanwezigheid die zich zozeer in hen geïnteresseerd heeft betoond. Ik begrijp de bekoring, want deze overgave laat ons steeds afhangen van een Ander, levert ons over aan de genade van een Ander, van het plan van een Ander, en dat bevalt ons niet, want het betekent dat we dan geen baas meer zijn over ons leven. Maar het probleem is een ware genegenheid voor zichzelf te hebben, dat wil zeggen een liefde voor onszelf die zó groot is dat we beschikbaar zijn ons voortdurend te verplaatsen om Hem in het centrum te erkennen, want alleen Hij brengt ons tot voltooiing. Gelukkig maar dat Christus ons altijd *primerea*, voorafgaat!

Prosperi. “De positie ten aanzien het werk, dat gratuiteit wordt voor het welzijn van de anderen, lijkt ons bijzonder wenselijk. Maar de gewone ervaring van ons werk is er een van ambitie, van het individuele project, zelfs van bekrompenheid. Hoe gebeurt het dat de aanwezige gebeurtenis met Christus onze houding ten aanzien van het werk verandert? Hoe kan de actie op het werk de gehoorzaamheid volgen, in plaats van allereerst gericht te zijn op het geld, de macht, de carrière?”

Carrón. Wat zoeken we in het werk? Wat zoeken jullie in je werk als je geld, macht, je carrière nastreeft? De vervulling van jezelf. Maar probeer eens, laten we proberen te verifiëren of dit voldoende is om je te vervullen, om ons te vervullen. Want het probleem van het leven – ik heb het jullie altijd gezegd – begint wanneer het leven goed gaat, wanneer je alles hebt wat je zoekt in het werk, maar ontdekt dat het niet voldoende is. En het is onvoldoende om de reden die Pavese ons gegeven heeft: “De mens zoekt in zijn genoegen iets oneindigs, en niemand zou ooit de hoop op het bereiken van dat oneindige willen opgeven”.¹⁹ Als wij niet erkennen dat datgene wat ons leven vervult die relatie is met het Mysterie waar we het over hebben, dan kunnen we niet denken dat er enige nieuwigheid in onze relatie met ons werk geïntroduceerd wordt. Want wat zich in ons verduistert – waardoor vervolgens de manier om het werk te beleven verduistert raakt – is ons bewustzijn van de natuur van ons ik: wat minder wordt, is mijn bewustzijn van de grenzenloze wanverhouding tussen de dingen die ik

¹⁹ Cesare Pavese, 21 oktober 1940, in: *Leven als ambacht. Dagboeken en brieven*, De Bezige Bij, Amsterdam 2003, p. 214.

voor me heb en de wijsheid van mijn verlangen, waar, ook als ik erin slaag te bereiken wat ik wil, alles weinig en klein is voor het vermogen van mijn geest en ik zelfs als de dingen goed gaan, geen bevrediging kan vinden. Dit is geen ethisch probleem, het gaat er niet om te zeggen: “Ik moet me met wat minder tevreden stellen”, ook al omdat we ons met wat minder niet tevreden kunnen stellen. We kunnen ‘tevreden zijn’ – dat wil zeggen vrij zijn – enkel wanneer we alles hebben, want welk ander ding dan ook dat niet alles is – geld, macht, de carrière – is te weinig. Dus wordt de kwestie of we beginnen te begrijpen dat ons leven niet vervuld wordt door wat we doen, maar door een relatie met Zijn aanwezigheid nu.

Daarom zei don Giussani dat enkel uit de dankbaarheid de gratuïteit kan opkomen – laten we hopen dat we hieraan zullen werken –, dat wil zeggen een nieuwe en andere relatie met het werk, die “subversieve en verrassende manier” om de gewone dingen te beleven die met het christendom de geschiedenis binnengaat,²⁰ zoals we gezien hebben in de werken van Millet die in de zaal geprojecteerd zijn; het dagelijks leven, de gewone dingen, veranderd door de aanwezigheid van Christus, door een blik binnen onze blik. We kunnen enkel veranderen als ons werk betreden wordt door de gedachtenis van Christus. Het probleem is de gedachtenis, anders leven we zoals iedereen, echt zoals iedereen.

In zijn laatste boek spreekt de Franse schrijver Emmanuel Carrère in deze termen over het begin van het christendom: “Ik ben ervan overtuigd dat de overtuigingskracht van de christelijke sekte [misschien gebruikt hij deze uitdrukking omdat hij in een bepaalde periode van zijn leven wel christen geweest is, maar het nu niet meer is] zich vooral baseerde op haar vermogen te inspireren tot gebaren die je mond deden openvallen, gebaren – en niet enkel woorden – die de gewone menselijke gedragingen tegenspraken. De mensen zijn nu eenmaal zo, er is niets aan te doen: de besten van de mensen houden [...] van hun vrienden, en iedereen heeft een hekel aan zijn vijanden; ze geven er de voorkeur aan sterk te zijn en niet zwak, rijk en niet arm, groot en niet klein, te bevelen en niet te gehoorzamen. Zo is dat, dat is normaal, nooit heeft iemand gezegd dat dat verkeerd was. Noch de Griekse wijsheid noch de joodse religie. Nu duiken er mensen op die niet enkel precies het tegenovergestelde zeggen, maar het ook doen. Aan het begin snapt niemand er de reden van, niemand begrijpt wat voor nut die absurde omkering van waarden heeft. Maar dan beginnen sommigen het te zien. Dan beginnen sommigen te begrijpen wat voor nut het heeft, ofwel wat een vreugde, wat een kracht, wat een intensiteit het leven terugkrijgt uit dat schijnbaar dwaze gedrag. En dan hebben ze nog maar een enkel verlangen [zoals we gisteren gehoord hebben], te doen zoals zij”.²¹

²⁰ Zie hieronder, p. 83.

²¹ E. Carrère, *Il Regno [Het Rijk]*, uitg. Adelphi, Milaan 2015, p. 148.

Prosperi. “Don Giussani heeft ons gezegd dat de maagdelijkheid als wortel van de relatie met de dingen de weg is van iedereen. We kunnen zeggen dat het het geheim is van het leven. Wat betekent dat de maagdelijkheid de meest ware manier is om het leven ook binnen het huwelijk te beleven?”

Carrón. Of het nu gaat over het werk of over de affectie, we keren steeds terug bij hetzelfde punt: het bewustzijn van de natuur van het ik. Het probleem van de relatie met de ander is in het ik, dat wil zeggen in de waarneming die ik van mezelf en dus van de ander heb. Maar dit lijkt ons individualisme te zijn. Nee, nee! Het probleem zit hem in de waarneming van zichzelf, als iemand dit niet duidelijk heeft dan schuift hij op de ander (hem of haar) de verantwoordelijkheid af om het eigen verlangen naar vervulling ‘op te lossen’. Maar de ander lost dat niet op, kàn dat niet. Daarom wordt de relatie dikwijls tot geweld. *Het religieuze zintuig* spreekt in deze termen van ‘het door behoeften gekenmerkte leven’: “Een passage uit Shakespeares *Romeo en Juliet* drukt samenvattend uit hoe de menselijke liefdesdynamiek boven zichzelf uit wijst: ‘Toon mij een geliefde, onovertroffen mooi; wat is haar schoonheid anders dan een teken, waarin ik lees wie deze schoonheid overtreft?’ De aantrekkende werking van schoonheid voltrekt een paradoxale baan: hoe grotere schoonheid, des te meer verwijst ze naar iets anders [...], [ze] sluit [...] niet, maar verruimt [...]; [ze] is teken van iets anders. [...] Het feit dat het menselijk bestaan gekenmerkt wordt door behoeften, verwijst naar *iets dat erboven uitstijgt* en dat de zin en het doel ervan is. De menselijke behoeften zijn een verwijzing naar, een impliciete bevestiging van een ultiem antwoord dat zich *aan gene zijde* van de ervaarbare bestaanswijzen bevindt”.²²

De ervaring zegt ons dat een ik en een jij in elkaar, wederzijds, een oneindig verlangen wakker roepen – naar volheid, naar vervulling – dat in geen verhouding staat tot het vermogen dat ze hebben om eraan te beantwoorden. Daarom verhindert alleen de horizon van een grotere liefde dat elk van de twee zich opbrandt in een (uiteindelijk gewelddadige) pretentie dat de ander – structureel beperkt – beantwoordt aan dat oneindige verlangen dat hij of zij wel heeft opgewekt.²³

Jouw hart, van tot het huwelijk geroepen mens, en mijn hart, van tot de maagdelijkheid als roepingsvorm geroepen mens, hebben beide dezelfde behoefte: Christus, de enige die in staat is antwoord te geven op de dorst naar geluk die de ander voortdurend in mij wakker maakt. In deze zin is de maag-

²² L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 11, par. 4, subpar. d).

²³ Vgl. J. Carrón, «Raggio divino al mio pensiero apparve, Donna, la tua beltà [Als een goddelijke straal verscheen jouw schoonheid, o Vrouw, aan mijn gedachte]» (G. Leopardi), in: *Tracce-Litterae Communionis*, oktober 2006, pp. I-IV.

delijkheid, zoals we gisteren van don Giussani gehoord hebben, “de zichtbare levensvorm die iedereen herinnert aan het ideaal van iedereen, voor iedereen, namelijk Christus, het enige waarvoor het waard is te leven en te sterven, te werken, je vrouw lief te hebben, je kinderen op te voeden, een volk overeind te houden en te helpen”. Daarom is het voor iedereen. Het komt ons uit. Want enkel als Christus mijn relatie met de ander, met mijn vrouw of met mijn man, bepaalt, alleen als Christus werkelijk aanwezig en geaccepteerd is in mijn leven, dan zal die relatie niet gewelddadig kunnen worden, gratuït kunnen zijn. De maagdelijkheid als dimensie die wij allemaal geroepen zijn om te leven duidt namelijk die relatie met de ander als pure bevestiging van zijn zijn (“je bemint de ander omdat hij er is”), die in zich die “nuance van gratuïteit”, van “absolute zuiverheid” heeft, waarover we gisteren hebben horen spreken en die enkel Christus mogelijk maakt. Het is uit kracht van de dankbaarheid omdat Christus ons bemint, onder de druk van de ontroering van de liefde die Christus voor mij heeft, dat in mijn leven de gratuïteit kan opbloeien. Onder de druk van deze ontroering, zal ik de ander met gratuïteit kunnen beminnen en aankijken, zonder te pretenderen dat hij kan vervullen wat hij vanwege zijn beperktheid niet kan vervullen – mijn hart, dat oneindige behoefte is. Ik was getroffen door het einde van de toespraak van don Giussani: “De strijd [...] tegen het nihilisme [dat aanwezig kan zijn in de samenleving of in de relaties], is deze beleefde ontroering”.²⁴

Prosperi. “Wat voor verschil zit er tussen tevredenheid en vreugde? Giussani heeft ons gezegd dat de vreugde meer is dan de tevredenheid. Hoe kun je vreugdevol zijn?”

Carrón. Enkel door te leven zoals we tegen elkaar aan het zeggen zijn. Laten we goed kijken naar de gisteren door don Giussani op de video uitgesproken zinnen: “De vreugde [heeft] de absolute gratuïteit nodig [...] die alleen mogelijk is met de aanwezigheid van het goddelijke”.²⁵ Enkel als Christus ons leven binnengaat, kunnen we verheugd zijn, anders zullen we van iets heel anders afhangen en zal geen enkele tevredenheid vergelijkbaar zijn met deze vreugde. Daarom zegt Jezus dat de vreugde die door Zijn aanwezigheid wordt opgewekt, door niemand weggenomen kan worden.

Prosperi. “Hoe kunnen we de eenheid onder ons in het volgen van wie ons nu leidt, ondersteunen en verruimen?”

²⁴ Zie hieronder, p. 88..

²⁵ Zie hieronder, p. 87..

Carrón. Vele jaren geleden, tijdens een Equipe van de CLU, vroegen ze aan don Giussani hoe ze deze eenheid konden verdiepen. Iemand sprak hem over zijn behoefte en zin om de gemeenschap te verdiepen (dikwijls denken wij dat het verdiepen van ons gemeenschap-zijn iets is wat wij kunnen doen). Luister naar het antwoord van don Giussani: “Te zeggen: ‘Er is dit gebrek aan gemeenschap, dus hebben we zin om het gemeenschap-zijn onder ons te verdiepen’, voert tot iets fictiefs, zou als zodanig tot iets fictiefs voeren. Het is daarentegen de zin om het geloof in mijzelf te verdiepen [...] het is het verdiepen van het *geloof* in mijzelf, wat me met jullie in gemeenschap verbindt. Er is een gevaar aanwezig in de beweging en het is wijd verbreid: het gevaar te denken dat de tegenaanval het verdiepen is van het eigen toebehoren aan de objectiviteit van de gemeenschap. Maar de objectiviteit van de gemeenschap ontstaat uit het verdiepen van het persoonlijke geloof, want het geloof is de relatie met Christus en God”.

Johannes en Andreas hebben de onderlinge gemeenschap niet verdiept door overeenstemming te bereiken of te pogen elkaar een beetje te ‘verwarmen’ door te spreken over gemeenschap. Nee! Zoals we net gisteren gehoord hebben van don Giussani zelf, die twee waren vervuld van hetzelfde. En hoe meer iemand vol is van hetzelfde wat ook de ander vervult, des te meer is er gemeenschap tussen hen. Anders gaan we ten onder aan de bekoring te denken dat de gemeenschap iets is wat wij kunnen verwezenlijken. En don Giussani vervolgt inderdaad: “Het is in de mate dat ik mijn geloof verdiep, dat ik een woord met jou, zelfs als jij weerstand biedt. Wanneer jullie getrouwd zullen zijn, zal, hoe meer een man de zin van zijn relatie met Christus verdiept [zoals jullie zien, keert hij steeds terug naar hetzelfde punt] binnen de functie die hem gegeven is, hij des te meer zijn vrouw beminnen, ook als zij overspel zou plegen. Het is het verdiepen van het geloof in de persoon dat, als uitvloeisel, als gevolg, de gemeenschap rijp laat worden. Het is niet door de gemeenschap onder ons te willen verdiepen dat onze gemeenschap rijp wordt [wij verwisselen de oorsprong, het ontstaanspunt van de gemeenschap, met iets anders: we identificeren het met onze wil om te construeren]: want zo komen de psychologische, sentimentele, ideologische aspecten naar boven en worden die bevoorrecht”. Don Giussani blijft lang stilstaan bij het thema om te onderstrepen “dat het probleem de persoon is, dat alles afgeleid wordt van het geloof van de persoon”.²⁶ Alles, ook de aanwezigheid: “De aanwezigheid zal hiervan een gevolg zijn, een gevolg, ook uit dynamisch oogpunt bezien [...]: onze aanwezigheid gebeurt in de mate van de diepte van het bewustzijn van het geloof dat ik in me heb. Daarom heb ik bepaalde termen onderstreept”, zegt Giussani: “De

²⁶ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza [Van utopie naar aanwezigheid] (1975-1978)*, op. cit., pp. 250-252.

aanwezigheid ‘vult’, geeft ‘smaak’, geeft ‘vrede’, want dat zijn allemaal persoonlijke symptomen. Wat voor idee van aanwezigheid staat er tegenover deze benadrukking, die vooral dit jaar naar boven gekomen is? Ertegenover staat de idee van een aanwezigheid als ‘gemeenschap’, als collectiviteit, als groep. Niet dat die er niet moet zijn, maar ze is het gevolg”, want hoe meer iemand wat gezegd wordt beleeft als persoonlijke ervaring, des te meer drukt hij zich ook als groep uit. “Anders wordt het ideologisch [zoals dikwijls gebeurt], wordt het vroeger of later (eerder vroeg dan laat) verspild, wordt men moe”.²⁷

Het probleem is dus de persoon, alles wordt afgeleid van het geloof van de persoon. Daarom is de vraag: “wat verenigt ons hier? [...] het probleem van het eigen leven, van mijn leven, van de betekenis van mijn leven, van de waarheid van mijn leven, van de waarheid van mijn relatie met de wereld en daarom van de waarheid van mijn relatie met de tijd, met de bestemming! Dit is het probleem: het geloof”. Mij lijkt dat na wat we gisteren twee uur lang voor onze ogen hebben zien gebeuren, dit voor eenieder duidelijk is: het probleem is het geloof, dat wil zeggen “wat het werkelijk betekent dat Christus de betekenis van mijn leven is. De rest is allemaal uitvloeisel, komt naar buiten, komt naar boven met zijn mediatieve instrumenten, maar dat is het punt”.²⁸

De kwestie is dus te volgen. Volgen zorgt ervoor dat wat ons overkomen is, steeds meer van ons zal worden. “Vandaag was er iemand die zijn problematiek eindigde met een vraag: ‘Wat moet ik doen?’ En het antwoord was: ‘Volg! Volg [...] de autoriteit. Volg: als je volgt, zul je begrijpen; als je niet volgt, zul je niet begrijpen’. Dat is de fout van degenen die de ontwikkeling van de beweging niet gevolgd hebben; ze zijn bijvoorbeeld in de eerste jaren blijven steken en nu, juist tegenover de wijsheid van de beweging, komt in hen de heimwee naar boven naar de eerste tijden en willen ze wat de beweging nu zegt, beoordelen met hun eigen hoofd, met hun manieren van voelen en denken. [Sommigen zeggen zelfs dat ik de genetische structuur van de beweging aan het veranderen ben!] Terwijl ze opnieuw zouden moeten gaan volgen, zoals in het begin. In het begin hebben ze begrepen, omdat ze gevolgd hebben. Maar nu zijn ze groot en zeggen ze: ‘Nee, wij willen het begrijpen; wij willen datgene volgen wat ons juist lijkt’. En zo vergissen ze zich, ook in de politiek”.²⁹

Vrienden, het leven is een serieuze zaak.

Laten we elkaar helpen het serieus te beleven!

²⁷ *Ibidem*, pp. 251-252.

²⁸ *Ibidem*, p. 252.

²⁹ L. Giussani, *Affezione e dimora [Affectie en verblijfplaats]*, uitg. Bur, Milaan 2001, p. 71.

MEDEDELINGEN

Gebed voor de vervolgte christenen

Paus Franciscus heeft een nieuw geëmotioneerd appel gedaan ten gunste van de vervolgte christenen: “Helaas horen we ook vandaag de verstikte en verwaarloosde kreet van vele van onze weerloze broeders en zusters die wegens hun geloof in Christus of hun etnisch toebehoren publiekelijk en op verschrikkelijke wijze gedood worden – onthoofd, gekruisigd, levend verbrand – ofwel gedwongen hun land te verlaten” (12 april 2015). Deze ernstige situatie moet eenieder van ons en heel de beweging wel ondervragen. De Italiaanse Bisschoppenconferentie is aan het denken over een gebedsinitiatief dat heel de Kerk engageert. Zodra de wijze en de vorm van de geste bepaald zijn, zullen we jullie erover berichten.

Meeting voor de vriendschap onder de volkeren 2015

Zoals jullie reeds weten zal de Meeting dit jaar gehouden worden van donderdag 20 augustus (opening om 12 uur) tot woensdag 26 augustus (sluiting om 24.00 uur). De organisatoren van de meeting hebben aan deze nieuwe data gedacht vooral om de deelname van een groter aantal mensen mogelijk te maken, want de Meeting bouw je op door persoonlijk aan de gebeurtenis deel te nemen, zoals don Giussani ons zei, minstens een dag. De Meeting is de meest uitdrukkingvolle geste van een geschiedenis; er bewust van te worden is de eerste manier om het te ondersteunen. In deze jaren zijn veel mensen, die voor het eerst de Meeting bezocht hebben, geraakt door de ontmoetingen en de tentoonstellingen, maar vooral door de personen die de Meeting ‘maken’, die eraan deelnemen, die luisteren, die geïnteresseerd zijn, die zich laten provoceren en vragen stellen, die gratis werken en blij zijn. Veel mensen vinden op de Meeting een ruimte voor dialoog, voor samenleven en ontmoeting, en vragen zich uiteindelijk af wie degenen zijn die de Meeting realiseren, willen de oorsprong kennen van deze ervaring. Daarom is persoonlijk deelnemen aan de Meeting een gelegenheid voor iedereen om de ervaring vanwaaruit hij ontstaan is, en wat hij bevat, opnieuw te ontdekken.

De titel van dit jaar is genomen uit een gedicht van Mario Luzi: “Waar is dit gebrek gebrek aan, / o hart / dat je er plotseling vol van bent?” We kunnen allemaal de culturele draagwijdte begrijpen van een titel als deze, omdat, zoals we dezer dagen gezien hebben, aan de oorsprong van heel de huidige verwarring – waardoor er geen enkele evidentie meer is – er een verduistering is van het bewustzijn betreffende de natuur van het ik. Het zal dus interessant zijn deze vraag het hoofd te bieden op zoek naar een antwoord, want anders zullen de Verelendung van de persoon en de reductie van het verlangen steeds onvermijdelijker worden.

Leven van de Fraterniteit

Ik wil nogmaals enkele aspecten van het leven van de Fraterniteit behandelen waar we vragen om verduidelijking over hebben gekregen.

Visitor van de Fraterniteitsgroepen. Reeds bij gelegenheid van de ontmoeting van de priores – waarvan jullie de tekst hebben kunnen lezen – van 4 december 2013, mocht ik herinneren aan wat ikzelf altijd had horen zeggen door don Giussani, en ik neem aan jullie ook, met betrekking tot de functie van de visitor binnen de Fraterniteitsgroep. Hij zei: “Jij, visitor, gaat daarheen waar ik niet kan komen; aangezien ik tot daar niet kan komen, ga jij erheen. De visitor behoort niet rechtstreeks tot de structuur van de Fraterniteit als zodanig. Het is eenvoudigweg een figuur die een vriendschap, een relatie beoogt aan te bieden: het is een manier om de blik van wie leidt, de omhelzing van wie de verantwoordelijkheid heeft van de leiding en die degene die leidt niet rechtstreeks kan brengen, aan te laten komen. De functie van de visitor is geen andere dan om met zijn aanwezigheid mijn eigen aanwezigheid te brengen waar het mij niet mogelijk is te komen (ik zou graag overal heen gaan, maar dat is niet mogelijk, daar we met velen zijn en op vele plekken in de wereld). In deze zin wordt de visitor aangesteld door of minstens afgestemd met degene die leidt. Een Fraterniteitsgroep die de hulp van een visitor verlangt voor de eigen weg, zal dus, nadat ze iemand geïdentificeerd hebben, aan de diocesane of regionale verantwoordelijke vragen of het opportuun is, dan wel of de persoon geschikt is, juist vanwege zijn waarde als verbinding met de centrale leiding van de Fraterniteit.

Verkiezing van de diocesane verantwoordelijken. Ik denk dat het nuttig is om goed uit te leggen hoe we dit aspect van het leven van de Fraterniteit aangegaan zijn en hoe we geprobeerd hebben erop te antwoorden. Sinds de oprichting van de Fraterniteit had don Giussani gedacht aan een structuur om haar te leiden, namelijk die van de centrale Diaconie, waaraan de regionale verantwoordelijken van de Fraterniteit deelnemen die – daar waar de Fraterniteit door de bisschop van het bisdom erkend is – gekozen worden door de diocesane verantwoordelijken die, op hun beurt, gekozen worden door de ingeschrevenen die in dat bisdom wonen. Voor de aanstelling van de diocesane verantwoordelijke is (conform art. 30 van het Statuut) een specifieke procedure opgesteld, zodat allen geïnformeerd kunnen worden over het hoe en wanneer van deze verkiezingen. Maar sommigen hebben ons vragen gesteld die een moeilijkheid laten zien om de aard van deze geste te begrijpen. Het belangrijkste punt om te verhelderen betreft de autoriteit van de Fraterniteit en wat het wil zeggen dat de Fraterniteit uitkiest wie haar leidt. Don Giussani beschrijft hoe je de autoriteit moet identificeren: de autoriteit, of “het referentiepunt, is niet de som van de deelnemers aan een bijeenkomst”. Waar bevindt zich dus de autoriteit?

“Heel de joods-christelijke geschiedenis staat in het teken van een door God aangestelde autoriteit, volgens een divers spectrum, in het volgen waarvan en gehoorzamen waaraan wij er zeker van zijn op de goede weg te zijn”. Wij behoren toe aan deze geschiedenis. Waarom hebben wij de autoriteit van don Giussani gevolgd? Hebben we hem soms zelf uitgekozen? Hij is ons door God gegeven en wij hebben hem herkend en erkend. Dat is de manier, zoals God in de geschiedenis van het joodse volk altijd gedaan heeft. Hoe wordt de autoriteit dus gekozen? In abstracto kun je zeggen dat er drie manieren zijn waarom mensen een autoriteit kunnen kiezen. Giussani zegt: in de eerste plaats, middels een democratische stemming; in de tweede plaats, omdat iemand zichzelf als leider naar voren schuift; in de derde plaats, door te erkennen dat een autoriteit door God gegeven is. Don Giussani zegt: “Deze autoriteit is geen vrucht van democratische stemming, en kan nog minder de aanmatigende impuls zijn van iemand die zegt: ‘Ik ben de baas’. Er rest maar een oplossing: dat het een door God gegeven genade is”. En aangezien het een genade is, kan men die afwijzen of aannemen, maar het blijft hoe dan ook een genade: “De autoriteit is iemand in wie God ons de genade gegeven heeft het punt vast te stellen waarin wij ingevoegd worden in de geschiedenis”. Het is precies wat wij in don Giussani erkend hebben. Wat is de taak van de autoriteit, als hij eenmaal door God vastgesteld is? De autoriteit heeft de plicht aan te wijzen wie hij het nuttigst acht om de Fraterniteit te helpen een weg af te leggen. En daarom zei don Giussani: “Deze autoriteit heeft ook als haar hoogste bezorgdheid en grootste taak om te identificeren wie, onder degenen die zich samen verenigen, het beste vertaalt wat hij gebracht heeft. Dat wil zeggen: de aanwijzing van de nieuwe autoriteit gebeurt door middel van de autoriteit waarmee God ons geroepen heeft”. Jullie hebben gezien hoe het met mij gebeurd is. Ik ben niet hier omdat ik het zelf gekozen heb, of omdat jullie mij gekozen hebben. Hij heeft mij gekozen, door me uit Spanje hiernaartoe te roepen. Hij heeft de autoriteit aangegeven. Dit heeft vervolgens niet verhinderd dat wat don Giussani aangegeven had, alle vastgestelde procedures moest doorlopen om door de centrale Diaconie bevestigd te worden. En de centrale Diaconie van de Fraterniteit heeft, de aanwijzing van don Giussani volgend, mij gekozen. Haar eerste bezorgdheid was om de autoriteit aan te wijzen. “Anders is het alternatief dat de continuïteit gegeven zou zijn door de democratische methode of een aanmatigend zichzelf naar voren schuiven van iemand”. Maar dan zouden we terugkeren naar een van de methoden die don Giussani afgewezen heeft om de leiding van de Fraterniteit te identificeren, want “de voortzetting is [altijd] een gehoorzamen, ook de voortzetting is gehoorzamen: het werk van een Ander bevestigen [...]”. De aanwijzing die de autoriteit ons geeft voor een nieuwe autoriteit die voortzet, deze aanwijzing is niet noodzakelijkerwijs de aanwijzing van de grootste

of de heiligste”. Wat een opluchting! “Het woord gehoorzaamheid gaat dus het terrein van de vrijheid binnen en zuivert de vrijheid, en laat haar datgene zijn wat ze moet zijn, dus verbazing, erkenning en je hechten aan wat God ons aanbiedt, door middel van de autoriteit die hij vastgesteld heeft. Deze autoriteit stelt een andere autoriteit vast en wij volgen die andere autoriteit”, zegt nog steeds don Giussani. “Wat wij zeggen over onze beweging is analoog aan de Kerk van God. Daarom is de nederigheid het kenmerk van de autoriteit: de nederigheid, geen opleggen van iets. Want het is de gehoorzaamheid die de eenheid van de geschiedenis redt” (FCL, *Audiovisuele documentatie*, Diaconie van CL Spanje, Milaan, 4 juni 1993).

Al het hiervoor gezegde geldt ook voor de identificatie van de verantwoordelijke in de eigen bisdommen en de verantwoordelijke voor de pastorale regio waarin de Fraterniteit georganiseerd is. Want het voorstel tot aanstelling wordt gedaan door degenen die de Fraterniteit leiden en wordt voorgelegd aan de vrije uitdrukking van de deelnemers aan de assemblee.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Hnd 4,8-12; Ps 117 (118); 1 Joh 3,1-2; Joh 10,11-18

PREEK VAN E.H. FRANCESCO BRASCHI

“Hierom heeft de Vader Mij lief, omdat Ik mijn leven geef, om het later weer terug te nemen [...]. Macht heb Ik om het te geven en macht om het terug te nemen” (*Joh 10,17-18*). Deze woorden van Christus zouden langs ons weg kunnen glijden, onopgemerkt voorbijgaan temidden van de vele woorden die we dezer dagen gehoord hebben. Ofwel ze zouden in ons – maar slechts voor eventjes – een sentimentele weerklank kunnen laten, misschien zelfs het voorgevoel dat het belangrijke woorden zijn, maar die uiteindelijk meer de relatie tussen Christus en de Vader betreffen dan de behoeften van ons concrete leven, hier en nu.

Maar deze woorden zijn ons niet eenvoudigweg voorgelezen, maar verkondigd. Meer nog: ze zijn door Christus zelf gezegd, die spreekt en het subject is van de liturgie van de Kerk. En dus kunnen we niet meer denken dat ze iets anders voorstellen, apart van Zijn opnieuw gebeuren, van Zijn een Aanwezigheid zijn, hier, nu, voor eenieder van ons.

Maar wat betekent: “*Hierom* heeft de Vader Mij lief, omdat Ik mijn leven geef, om het *later* weer terug te nemen”, dat wil zeggen: “*Opdat* ik het weer terugneem”? Wat betekent dat de reden van de liefde van de Vader voor Christus niet eenvoudigweg bestaat in het feit dat Hij zijn leven geeft, maar dat hij het geeft “met het doel” het weer terug te nemen, “opdat” Hij het weer terugneemt? Wij denken allemaal te weten wat “je leven geven” betekent: het betekent jezelf offeren, jezelf opofferen, en we zijn meer dan bereid – minstens aan het eind van een cursus Geestelijke oefeningen – om de grootsheid ervan te erkennen dat Christus zijn leven voor ons gegeven heeft.

Maar er is een risico in dit ‘weten’. Als het Pasen van Christus niet de *methode* wordt om in de werkelijkheid te staan, is er het risico dat het feit dat Christus zijn leven voor ons geeft een gebaar blijft dat in tijd en ruime ver van ons is, een vrome herinnering waarnaar we af en toe met de geest terugkeren.

Het risico bestaat dat we naar het Kruis van Christus kijken, naar zijn zijn leven geven, als naar een ‘uitgevoerde missie’, die we op Goede Vrijdag in Caravaggio (of elders) herdacht hebben, maar die we nu vooral bekijken als iets dat op onze schouders ligt, dat *ons* Kruis wordt. Dat zelfs – God verhoede! – een bittere verdenking voedt: dat Christus, nadat Hij zijn werk voltooid had, weggegaan is; of dat hij – althans – alleen blijft als mijn oordeel het Hem toestaat.

Maar er is heel wat meer voor ons! Dat Christus zijn eigen leven weer terugneemt na het gegeven te hebben, verandert heel het perspectief, verandert heel het oordeel! De Vader bemint de Zoon omdat Christus, door zijn leven weer

terug te nemen na het gegeven te hebben, van zijn leven een voortdurend offer maakt, een voortdurend geschenk, een vruchtbaarheid waaraan geen moment van de geschiedenis en geen plek van het Geschapene zich onttrekt.

De Vader en de Zoon kennen elkaar wederzijds en volkomen – zoals het Evangelie dat we zojuist gelezen hebben bevestigt (vgl. *Joh* 10,15) – omdat ze in totale gemeenschap de Heilige Geest delen, die manifestatie en werkelijkheid is van die liefdesimpuls is die Hen zich laat wenden naar buiten Zichzelf, en die de enige “macht” (vgl. *Joh* 10,18) vorm die Christus heeft om zijn leven te geven en het weer terug te nemen. Dat is wat het betekent dat Christus de “hoeksteen” is, die steen die alles ondersteunt zonder ooit te vergaan.

Gave van zijn eigen leven, Zelfopoffering door Christus zijn zijn liefdevolle gehoorzaamheid aan de liefde en aan het bevel van de Vader. Die gehoorzaamheid die de geschiedenis omvormt tot de plaats van de voortdurende vruchtbaarheid van het Pasen, in de voortdurende verwekking van de nieuwe mens, van het *nieuw gemaakte subject*, dat zich als opnieuw voortgebracht erkent “voor een hoop die niet beschaamt” (vgl. *1 Pe* 1,3-4). Dit is het nieuwe feit dat met het Pasen van Christus in de geschiedenis binnenbreekt. En dat *ons* definieert, dat elk menselijk bestaan onuitwisbaar en onvermijdelijk definieert.

Maar wie is, wat zijn de kenmerken van deze nieuwe mens die door Pasen voortgebracht wordt?

De nieuwe mens is degene die zich gekend weet door Christus en die Hem kent als de herder die geen huurling is, die zijn schapen *nooit* verlaat (vgl. *Joh* 10,11-13); die nooit over hem denkt: “Hij is er niet”.

Het is degene die werkelijk kind van God weet te zijn (vgl. *1 Joh* 3,1), voortgebracht tot een bestaan dat *reeds zeker* is van het feit dat de eigen consistentie van de Vader komt, en tegelijkertijd doordrongen van de verwachting, van een smartelijk verlangen naar wat nog niet geopenbaard is.

Het is degene die, bewust van heel zijn armzaligheid, zich geroepen weet te leven van het leven van Christus zelf, en die daarom niet bang is naar buiten te gaan, omdat Christus zelf *reeds buiten is*, op zoek naar de schapen die buiten de veilige omheining, aan de andere kant van de veilige omheining zijn (vgl. *Joh* 10,16).

Voortdurend, objectief aanwezig onder ons, is de verrezen Christus de enige steen waarop de werkelijkheid gebouwd kan worden en die haar kan dragen. Hij is het die ons opbouwt als *verloste mensen*: allereerst verlost van de pretentie het gelaat van de werkelijkheid naar onze maat te willen bepalen.

De werkelijkheid is Christus. En Christus weet goed hoe en wanneer hij voor eenieder van ons opnieuw moet gebeuren. We hebben het ervaren te Rome. We hebben het gisterenmiddag ervaren. We hebben het vanmorgen ervaren.

We zijn dankbaar omdat Christus ons geen getuigen en leermeesters laat ontbreken die zeker zijn van Zijn opnieuw gebeuren. We hebben hen nogmaals ontmoet. We hebben naar hen geluisterd. Onze blik heeft die van hen gekruist, aangestoken door de erkenning van de aanwezige Christus: paus Franciscus, don Giussani, don Julián.

Laten we bidden opdat eenieder van ons zeker en vreugdevol gemaakt wordt door de genaden die met onvoorstelbare overvloed over ons en over heel de beweging uitgestort worden

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN

Dierbaren,

Ik wil jullie niet mijn groet en mijn zegen laten ontbreken bij gelegenheid van de belangrijke geste waarin zich, ook dit jaar, het bewuste toebehoren vernieuwd wordt van jullie allemaal aan de Kerk volgens het charisma van mgr. Luigi Giussani.

Een aanwezigheid in de blik vertegenwoordigt, vooral in deze tijd waarin veel christenen, mensen van andere godsdiensten en bouwers van gerechtigheid persoonlijk met hun leven, met ballingschap en groot lijden betalen, een dringende uitnodiging tot radicale bekering die bereid maakt tot totale zelfgave.

Ik bid dat een rijp geloof zich een weg baant in eenieder. Het is rijp wanneer het verlangen Jezus van aangezicht tot aangezicht te zien, door genade en door geloof, onze dag gaat overheersen en ons in staat stelt tot dat 'bezit in onthechtheid' waartoe de Dienaar Gods don Luigi Giussani zo onvermoeibaar opriep.

Met genegenheid, een bijzondere zegen,

Z.E. Angelo kardinaal Scola

Aartsbisschop van Milaan

Beste don Julián,

Ik verenig me met heel de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding op dit moment van genade waarop de Heer ons opnieuw geraakt heeft middels de openbare Audiëntie van paus Franciscus op 7 maart jl. De Heilige Vader heeft ons eraan herinnerd dat "na zestig jaar het oorspronkelijke charisma zijn frisheid en vitaliteit niet verloren heeft" en tegelijkertijd heeft hij ons uitgenodigd om "gedecentreerd" te zijn omdat "er maar één centrum is, dat is Jezus, Jezus Christus!"

Het thema van dit jaar, 'Een aanwezigheid in de blik', zal helpen om dit centrum te vatten, zoals don Giussani altijd gedaan heeft, opdat het werkelijk het centrum van ons leven en van onze missie in de wereld kan zijn. In deze tijd van martelaren vraag ik aan de Geest de genade dat de Geestelijke oefeningen die waarheid van onze ervaring en het vuur van het getuigenis, steeds open voor Gods verrassingen, moge vernieuwen.

Ik bid ook tot de Moeder van de Heer voor jullie allemaal en wens dat we overal die onmiskenbare "blik" van Jezus mogen brengen, die we geleerd hebben van don Giussani en die jij ons uitnodigt om levend te houden in de periferieën van het bestaan, paus Franciscus volgend.

Voor allen mijn hartelijke omhelzing en de zegen van de Heer.

Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro

Aartsbisschop-metropoliet van Tarante

VERZONDEN TELEGRAMMEN

Zijne Heiligheid Franciscus

Heiligheid,

Uw boodschap aan het begin van onze Geestelijke oefeningen en Uw groet die kardinaal Müller ons gebracht heeft, hebben in ons de zekerheid vernieuwd van de aanwezigheid van de verrezen Christus die ons bereikt middels het moederschap van de Kerk. Daarvoor ben ik U dankbaar, samen met de 24.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding aanwezig te Rimini en met de duizenden vrienden die in 17 landen van de wereld via de satelliet met ons verbonden zijn.

Helemaal gegrepen door de grote gebeurtenis van de ontmoeting met U op het St.Pietersplein, hebben we beseft dat we het nogmaals nodig hebben de draagwijdte te begrijpen van de gave van God aan ons leven die don Giussani geweest is: “Alles in ons leven begint met een ontmoeting. Jezus Christus gaat altijd aan ons vooraf”. Op het St.Pietersplein hebt U voor onze ogen laten gebeuren waarover U ons gesproken heeft: een ontmoeting vol barmhartigheid. Uw woorden hebben ons meer bewust gemaakt van onze grenzenloze behoefte, en hebben ons laten vragen arm van geest te zijn om de gave van de bekering te kunnen ontvangen.

Daarom hebben we onze geschiedenis opnieuw doorlopen, getekend door de voortdurende oproepen van don Giussani: “Ons hart is als het ware geïsoleerd, of beter gezegd, Christus blijft als het ware geïsoleerd van ons hart”, omdat “we niet dag en nacht op Hem wachten”. We voelen de dringende behoefte aan een rijp geloof om het op intensere wijze te kunnen voorstellen aan de hele wereld. Christus volgen en Christus in alles beminnen is het hoofdkenmerk van onze weg.

Met de intentie om hem levendig te gedenken tien jaar na zijn geboorte in de Hemel, hebben we een getuigenis van don Giussani over Christus gezien en beluisterd, die niet gisteren was, maar vandaag gebeurt, die ons vervuld heeft met stilte en ons de gebeurtenis van de ontmoeting van Johannes en Andreas bij de Jordaan heeft doen herleven; voor hen was het gemakkelijk Hem te erkennen vanwege de weergalozе uitzonderlijkheid die Christus meedeelde, omdat hij overeenstemde met de verwachtingen van het hart. “Die twee zeiden het tegen andere vrienden, als een grote stroom die toenam; en ze zeiden het tenslotte tegen mijn moeder. En mijn moeder zei het tegen mij toen ik klein was, en ik zeg: “Alleen U hebt woorden die beantwoorden aan het hart”.

In het door don Giussani getrokken spoor willen wij de opvolger van Petrus affectief en effectief volgen, om actieve medewerkers te zijn van zijn missionaire passie, dat wil zeggen “armen, handen, voeten, geest en hart van een Kerk die naar buiten gaat”.

Terwijl we dagelijks blijven bidden ter ondersteuning van Uw universele dienstwerk, vragen we aan Onze Lieve Vrouw *Salus populi romani* dat ze van haar verrezen Zoon de liefkozing van de barmhartigheid mag verkrijgen voor al onze christenbroe-

ders die vervolgd en gedood worden om het enkele feit dat ze het geloof hebben, en voor onze mensen-broeders die sterven terwijl ze vluchten van hun huizen op zoek naar het geluk.

Aan U, Heilige Vader, vragen we een gebed opdat eenieder van ons het vuur van de gedachtenis van de eerste ontmoeting levend houdt en vrij is, gecentreerd in Christus en het Evangelie.

Julián Carrón pr.

Zijne Heiligheid emeritus paus Benedictus XVI

Heilige Vader,

Tijdens de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding hebben we de situatie van de hedendaagse mens overwogen, voor wie – zoals U gezegd hebt – “de ineenstorting van de oude zekerheden een voldongen feit geworden is”. In deze context hebben de dankbare gedachtenis van het charisma van don Giussani en de grote ontmoeting met paus Franciscus te Rome ons opnieuw de dringende noodzaak in herinnering gebracht voor eenieder van ons om steeds meer het geloof te beleven als het antwoord op de diepe behoeften van zijn eigen hart, zodat elke omstandigheid en ontmoeting beleefd worden met de aanwezigheid van Christus in de blik, om “armen, handen, voeten, geest en hart te zijn van een Kerk die naar buiten gaat”.

We verzekeren U van ons dagelijkse gebed en vragen dat de verrezen Heer het licht blijft dat straalt in de vreugde van Uw gezicht.

Julián Carrón pr.

Z.E. Angelo kardinaal Bagnasco

Voorzitter van de Italiaanse Bisschoppenconferentie

Dierbare Eminentie,

Aan het eind van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, waaraan 24.000 volwassenen hebben deelgenomen en nog duizenden via satellietverbinding, keren we naar huis terug met een groter verlangen gecentreerd te worden in Christus, in het door don Giussani getrokken spoor, om in de Italiaanse samenleving “armen, handen, voeten, geest en hart te zijn van een Kerk die naar buiten gaat”, volgens het mandaat dat paus Franciscus ons op het St.Pietersplein gegeven heeft.

Julián Carrón pr.

*Z.E. Stanislaw kardinaal Rylko
President van de Pauselijke Raad voor de Leken*

Dierbare Eminentie,

Aan het eind van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, waaraan 24.000 volwassenen hebben deelgenomen en nog duizenden via satellietverbinding, vernieuwen we onze wil om “armen, handen, voeten, geest en hart te zijn van een Kerk die naar buiten gaat om de ver verwijderden in de periferieën te gaan zoeken”, zoals paus Franciscus ons gevraagd heeft op het St.Pietersplein, ervan bewust dat “er maar één centrum is, dat is Jezus, Jezus Christus!”, zoals don Giussani ons met heel zijn leven getuigd heeft.

Julián Carrón pr.

*Z.E. Angelo kardinaal Scola
Aartsbisschop van Milaan*

Beste Angelo,

We hebben deze dagen beleefd als vraag om die bekering waarover je ons geschreven hebt in jouw brief, ervan bewust dat op de grenzenloze behoefte van ons hart we niet kunnen antwoorden met woorden of met ons doen, maar enkel door Christus te erkennen die nu gebeurt, zoals don Giussani ons altijd getuigd heeft en zoals we met paus Franciscus te Rome opnieuw hebben zien gebeuren. “Er is maar één centrum, Jezus Christus”, dit is heel ons levensprogramma.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro
Aartsbisschop van Tarante*

Beste Filippo,

Dankbaar voor je brief, hebben we deze dagen de frisheid en de vitaliteit van het charisma beleefd, omdat we de hier en nu aanwezige Christus opnieuw hebben zien gebeuren als de Enige die de grenzenloze behoefte van ons hart vult. Paus Franciscus volgend, vragen we steeds meer gedecenteerd te worden van onszelf om, “gecentreerd in Christus, armen, handen, voeten, geest en hart te zijn van een Kerk die naar buiten gaat”.

Julián Carrón pr.

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP

door Sandro Chierici

(Hulp bij het bekijken van de afbeeldingen uit de kunstgeschiedenis die te zien waren tijdens het beluisteren van de klassieke muziekstukken bij het betreden en het verlaten van de zaal)

In het dubbele parcours van de dag – van dageraad tot zonsondergang – en van het leven – van kinderjaren tot ouderdom –, vatten de werken van Jean-François Millet de heiligheid van het bestaan van de mens op ieder moment. De uitnodiging tijdens de eucharistieviering om ‘alles te doen tot Mijn gedachtenis’ vindt in de simpele gebaren van het dagelijks leven het antwoord van een geloof dat in staat is de onverbiddelijke positiviteit van de werkelijkheid te vatten.

- 1 *De bos margrietten*, 1871-74, Parijs, Musée d’Orsay
- 2 *De soep*, 1861, Marseille, Musée des Beaux-Arts
- 3 *De hap voor de vogel*, 1860, Lille, Musée des Beaux-Arts
- 4 *Moeder die haar kindje wiegt*, 1870-73, Cincinnati, Taft Museum of Art
- 5 *Vrouw en kind (Stilte)*, 1855-60, Chicago, The Art Institute
- 6 *Kind dat slaapt*, 1854-55, Norfolk, Chrysler Museum of Art
- 7 *Boer die een boom ent*, 1855, München, Neue Pinakothek
- 8 *Het zieke kind*, 1858, Privé-collectie
- 9 *Eerste stapjes*, 1858,1866, Cleveland, Museum of Art
- 10 *In de tuin*, 1860, Boston, Museum of Fine Arts
- 11 *Aan de rand van het dorpje Gréville*, 1856, Boston, Museum of Fine Arts
- 12 *Eerste breiles*, 1854, Boston, Museum of Fine Arts
- 13 *Breiles*, 1869, Saint Louis, Art Museum,
- 14 *Het kaarden van de wol*, 1863, Privé-collectie
- 15 *Vrouw die brood bakt*, 1853-54, Otterlo, Kröller-Muller-Museum
- 16 *Jonge vrouw die boter karnt*, 1848-51, Boston, Museum of Fine Arts
- 17 *Staande spinster*, 1850-55, Boston, Museum of Fine Arts
- 18 *Zittende spinster (Emélie Millet)*, 1854, Boston, Museum of Fine Arts
- 19 *Geboortehuis van Millet te Gruchy*, 1863, Boston, Museum of Fine Arts
- 20 *Het huis te Gruchy*, ca. 1863, Boston, Museum of Fine Arts
- 21 *De put van het huis te Gruchy*,1854, Londen, Victoria and Albert Museum
- 22 *Meisje bij de put*, 1866-68, Parijs, Musée du Louvre
- 23 *Het pasgeboren lam*, 1866, Boston, Museum of Fine Arts
- 24 *Het scheren*, 1852-53, Boston, Museum of Fine Arts
- 25 *Het slachten van het varken*, 1867-1870, Ottawa, National Gallery of Canada
- 26 *Terugkeer van de boerderij*, 1850, Milano, Galleria d’Arte Moderna
- 27 *Vrouw die een takkenbos en een emmer draagt*, 1858-60, Privé-collectie

- 28 *Boerin die het gras verbrandt*, s.d., Gent, Museum voor Schone Kunsten
- 29 *De hooister*, 1854-57, New York, The Metropolitan Museum of Art
- 30 *Alvernia, de spinster*, 1868-69, Parijs, Musée d'Orsay
- 31 *Zittende herderin*, 1871, Boston, Museum of Fine Arts
- 32 *In Alvernia*, 1866-69, Chicago, The Art Institute
- 33 *Ganzenhoedster te Gruchy*, 1854-56, Cardiff, National Museum of Wales
- 34 *Herderin met haar kudde*, 1863-64, Parijs, Musée d'Orsay
- 35 *Zittende herderin aan de rand van het bos*, 1848-49, Boston, Museum of Fine Arts
- 36 *Boerin, in slaap gevallen in de schaduw van een struik*, 1872-74, Reims, Musée Saint-Denis
- 37 *Kijkend naar een vlucht wilde ganzen*, 1866, Boston, Museum of Fine Arts
- 38 *Vertrek naar het werk*, 1850-51, Glasgow, Art Gallery and Museum Kelvingrove
- 39 *Herfst, de schoven*, 1874, New York, The Metropolitan Museum of Art
- 40 *Zomer, de graankloppers*, 1868-70, Boston, Museum of Fine Arts
- 41 *Zomer, de arenleessters*, 1853, Kofu, Yamanashi Prefectoral Museum of Art
- 42 *De arenleessters*, 1857, Parijs, Musée d'Orsay
- 43 *Oogsters die uitrusten*, 1850-53, Boston, Museum of Fine Arts
- 44 *Aardappelplanters*, 1861, Boston, Museum of Fine Arts
- 45 *Aardappeloogst*, 1855, Baltimore, The Walters Art Museum
- 46 *Het dorsen van het linnen*, 1850-51, Baltimore, The Walters Art Gallery
- 47 *De wanner*, 1847-48, Londen, National Gallery
- 48 *Vrouw die haar koe te weiden brengt*, 1858, Bourg-en-Bresse, Musée de l'Ain
- 49 *Boer die de mest uitstrooit*, 1854-55, Raleigh, NC, Museum of Art
- 50 *De geboorte van het kalf*, 1860, Princeton, University Art Museum
- 51 *De geboorte van het kalf*, detail, 1864, Chicago, The Art Institute
- 52 *De houthakker*, 1850-52, Londen, Victoria and Albert Museum
- 53 *De zaaier*, 1850, Boston, Museum of Fine Arts
- 54 *De hooier*, 1866-67, Hiroshima, Museum of Art
- 55 *In de wijngaard*, 1852-53, Boston, Museum of Fine Arts
- 56 *De wijngaardenier*, 1869-70, L'Aia, Rijksmuseum Mesdag
- 57 *De man met de schoffel*, 1860-62, Los Angeles, The Paul J. Getty Museum
- 58 *De herder die 's avonds zijn kudde verzamelt*, 1860, New York, Brooklyn Museum of Art
- 59 *Weiden in de buurt van Cherbourg*, 1871-72, Minneapolis, Institute of Arts
- 60 *Terugkeer, 's avonds, van het hooien*, 1868-70, Hiroshima, Museum of Art
- 61 *De kalkoienhoedster, herfst* 1872-73, New York, The Metropolitan Museum of Art
- 62 *Herder in de schemering*, 1856-60, Baltimore, The Walters Art Gallery
- 63 *De wandeling in de wei*, 1867, Boston, Museum of Fine Arts

- 64 *De priorij van Vauville, Normandië*, 1872-74, Boston, Museum of Fine Arts
- 65 *Winteravond*, 1866-68, Boston, Museum of Fine Arts
- 66 *Vrouw die naait naast het ingeslapen kind*, 1858-62, Boston, Museum of Fine Arts
- 67 *Angelus*, 1857-59, Parijs, Musée d'Orsay

Vrijdagavond 24 april

INLEIDING	4
HEILIGE MIS – PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO	20

Zaterdagochtend 25 april

EERSTE OVERWEGING – <i>Er is maar één centrum, Jezus Christus</i>	21
HEILIGE MIS – PREEK VAN Z.E. GERHARD LUDWIG KARDINAAL MÜLLER PREFECT VAN DE CONGREGATIE VOOR DE GELOOFSLEER	57

Zaterdagmiddag 25 april

TWEEDE OVERWEGING – <i>Christus herkennen</i>	63
---	----

Zondagochtend 26 april

ASSEMBLEE	89
HEILIGE MIS – PREEK VAN E.H. FRANCESCO BRASCHI	110
ONTVANGEN BOODSCHAPPEN	113
VERZONDEN TELEGRAMMEN	114
DE KUNST IN ONS GEZELSHAP	117

